

જૈનધર્મ સિદ્ધાંત શિક્ષિકા (વિદ્યાર્થી જૈનધર્મ શિક્ષા)

બીજો ભાગ

મૂળ લેખક —

શ્રી ૨૧ બ્ર. મીનવપ્રસાદજી જૈન (લખનૌર)

ભાષાતર કર્તા —

શ્રી. દિમનલાલ વગ્ગનનાથ સાહુ

બી એ (એનર્સ) એસ એસ બી બીરસદ.

પ્રકાશક —

મૂળચંદ કરસનદાસ ઠાપડિયા

દિમનર જૈન પુસ્તાલય ગાંધીચોક-સુરત.

“દિમનર જૈન” ગ્રામિક પત્રના ૫૬ મા
વર્ષ (બીર સ ૨૪૮૨) ના આઠકોને
૨૫ બામૂનાઈ મૂળચંદ ઠાપડિયા સ્મારક
દિ જૈન ધર્મમાળા તરફથી ભેટ

પહેલી આવૃત્તિ]

બીર સ ૨૪૮૨

[વિક ૨૦૦૨

કિંમત — રૂ. ૧-૨૫

અવલ બાબુભાઈ મૂળચંદ
કાપડિયા રમારક દિ જૈન
અન્યમાળા નં ૨

વીર સ ૨૪૬૮ સ ૧૯૬૮
આશ્વિન સુદી ૭ તા ૧૬-૧૦-૪૨
દિને અમારા એકના એક પુત્ર ચિ
બાબુભાઈનો રવમવાસ માત્ર ૧૬ વર્ષની
બાળવયે મર્ગગયો ત્યારે અમે ૧૫૦૦૦)

નું દાન ચિ બાબુભાઈ ના નામથી સરતમા કોમેજના વિદ્યાર્થીઓ
માટે જ જૈન બોડિંગ ખોલવા કહેલું (આ બોડિંગ ૨૩ વર્ષથી
ચાલુ છે) તથા ૨૦૦૦૦ ચિ બાબુભાઈના નામની રચાયે મધ
માળા માટે કહેલા જની રચાવના મધ એ અન્યથામાળા તૃતીયી
નીચેના મ-થો ૧૪૮ કરી દિગંબર જૈન" ના માહોને બેટ
વેચાયા છે —

૧-૬૦૫ સમઠ (ગુજરાતી અર્થ સંદિત)	૦૮૦
૨-૭૫ મહાવીર અને તેમનો સંદેશ (ગુજ)	૦૭૦
૩-બાળકોપયોગી ઉપયોગ ચાટ (લાક્ય)	૦૭૦
૪-૬૫ મજરી (ગુજરાતીમાં) બાળકોપયોગી જૈન કથાઓ ના	
૫-ચારદસ ચરિત્ર (૫ પરમેષ્ઠીદાસ જૈન ન્યાયતીર્થ કૃત દિન્દી) ૧૧૧)	

અને આ જૈનધર્મ સિદ્ધાંત શિક્ષિકા ભાગ બીજો હતો
અન્ય પ્રકટ કરી દિગંબર જૈન પંના પદ મા વર્ષના માહોને
બેટ અપાય છે

જૈનધર્મ સિદ્ધાંત શિક્ષિકા અર્થાત્ વિદ્યાર્થી જૈન ધર્મ
શિક્ષાના આ બીજા ભાગમાં મુદત્ય ધર્મ જોનાના જુદા જુદા
શિક્ષાઓ, જૈન ધર્મ ને બોદ ધર્મ, જૈન ધર્મ, અને ભગવદ ગીતા,

જૈન ધર્મ ને હિંદી દર્શન, તથા વિશ્વમાં પ્રવર્તતા મુખ્ય દર્શનો-
 યિયોસોફી આર્યસમાજ, મિસ્ત્રી ધર્મ પારસી ધર્મ અને મુસ્લીમ
 ધર્મનું સરોપમાં વર્ણન તુલનાત્મક રૂપે કરેલું છે જે વાચકાચી
 જૈન ધર્મ અને અન્ય ધર્મો સખધમાં ઘણું જાણવાનું મળી શકશે.

આ બીજા ભાગનું ભાષાતર પણ બોરસદના અમારા વિદ્વાન
 વકીલ ભાઈ [દ્વિ] મતવાલ વરછપનદાસે ઓનરરી રૂપે ફરી આપી
 અમારા પર અને હિં જૈનના આદર્શ પર મતાન ઉપકાર કર્યો છે
 જે જૂનાય તેમ નથી માટે ફરીથી એકવાર આ સેવા કાર્ય માટે
 અમે આપનો હાર્દિક ઉપકાર માનીએ છીએ

આ પુસ્તકની અમુક પ્રતો એના પ્રચાર માટે કાઢવામાં આવી
 છે કેમકે આ પુસ્તક ભારત હિં જૈન પરિવર્તના પદ્ધતિમાં પણ છે
 તથા એ શ્વાખ્યાય કરવા યોગ્ય પણ છે આથી એનો પુરનો લાભ
 સેવા વાચક વર્ગને અમારી જતામણ છે

ગીર સ ૨૪૯૨ }
 વીર શાસન જવતી }
 દિન (અષાઢ વ ૧) }
 તા ૩-૭-૬૬ }

લી૦

મુલચદ મસનદાસ કાપડિયા
 —પ્રકાશક

પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તક એ પૂન્ય ધ્વજચારીજી શીતલપ્રમાદજીએ લખેલા મૂળ પુસ્તક 'વિદ્યાર્થી જૈન ધર્મ શિક્ષા' હિંદીનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ છે. આ પુસ્તકના પ્રથમના સાત અધ્યાય પહેલા ભાગ રૂપે પહેલા પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે અને બાળીના અધ્યાય ૮ થી ૧૨ ભાગ બીજા રૂપે દ્વિતીય પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ ભાગ પહેલાના અનુસંધાનમાં જ છે (૫ ૧-૨૭)

અધ્યાય ૮ માં જ્ઞાનકોના આચાર યાને ગૃહસ્થ ધર્મ, અધ્યાય ૯ (૫૪ ૨૭-૫૪) માં જૈનોમાં દિગ્બર-શ્વેતાચર અને સ્થાનક વાસી એમ જે જુદા જુદા ફિરકાઓ છે તેમાં સિદ્ધાંતોની જે સામ્યતા તથા મતભેદ છે તે સંક્ષેપમાં દાખલા દર્શાવેલાં છે. ત્રીજા જતાબ્યુ છે અધ્યાય ૧૦ (૫૪ ૫૫-૭૮) માં જૈન ધર્મ અને બૌદ્ધ ધર્મનું અધ્યાય ૧૧ (૫૪ ૭૮-૧૦૨) માં જૈન ધર્મ અને ભગવદ્ગીતાનું, અધ્યાય ૧૨ (૫૪ ૧૦૩-૧૨૮) માં જૈન ધર્મ અને હિંદુ દર્શન યાને તત્ત્વજ્ઞાનના છ દર્શનો તથા વિશ્વમાં પ્રવર્તતાં આ ચતુર્થ ચતુર્થ દર્શનો-યિયોસોફી આદિ સમાજ ગિસ્તી ધર્મ પારસી ધર્મ અને મુસ્લીમ ધર્મનું સંક્ષેપમાં વૃત્તનાં ભેદ વિવેચન કરેલું છે.

આત્મ કલ્યાણના માર્ગે પ્રયાણ કરવાની હચ્છાવાળા જીવોને આ પુસ્તકનું નિપજ્ઞપાઠપણે વાચન અને મનન કરવાથી પ્રેરણાદાયી ધણ માર્ગદર્શન મળવા સંભવ છે.

સરૂત લાપાના વાક્યો અને પ્રેરણામાં જાપવામાં કેટલીક
જૂનો રહી ગઈ છે તે સુધારી વાચવા સલામત છે

આ અનુવાદમાં મારી મોઢ જેરસમજ કે ક્ષતિ થઈ હોય તેને
ક્ષમ્ય ગણી તે મને જણાવવા વાંચકોને મારી નમ્ર વિનંતિ છે

મારે ફરી એકવાર જણાવવું જોઈએ કે મામિક પુસ્તકોના
મારા પહેલાના પાંચ અનુવાદો અને આ અનુવાદ તેના પ્રકાશક
મુરબી શ્રી મુગ્ધદાસ નેચો દાલની ૮૪ વર્ષની વયોવૃદ્ધ
ઉંમરે થયું એ જીવનને સરમાવે તેવી ધમસથી જૈન સમાજની
સેવા કરી રહ્યા છે તેમને આજારી છે તેમને નેટલો ઉપકાર
માનીએ તેટલો જોડો છે

તા ૧-૭-૬૬
બોરસદ જી બેડા
(ગુજરાત)

શાહ દિ મતલાલ વરચવનદાસ
બોરસદવાલા
બી એ (સાનસ) એમ. એલ બી વડીલ

વિષય-સૂચી

નં	વિષય	પૃષ્ઠ	નં	વિષય	પૃષ્ઠ
	અધ્યાય ૮			અધ્યાય ૯	
૧	આવેશના આચાર (શુદ્ધરથ ધર્મ)	૧	૧૬	જીનોના ભેદ	
૨	પાત્ર મત-૧ અદિ સા		૧૭	જીનોના મતભેદ	
	૨ સાથ ૩ અગ્નેય		૧૮	જ. મહાવીર સ્વામિની	
	૪ મહાચર્ય ૫ અપરિમદ	૧		દિગ્ગજરી (નમ) દીક્ષા	
૩	પાત્ર મતની ૨૫ ભાવનાઓ	૨	૧૯	જીનોના દિગ્ગજર તથા	
૪	પાત્ર અશુનત	૬		સ્વેતાનર ભેદ કયારે ૨	
૫	મધુ શુશુનત	૯		કેવા સન્નેગમા પડયા	
૬	ચાર શિક્ષાવન	૧૧	૨૦	દિગ્ગજર-સ્વેતાનરની	
૭	સામાયિક અને તે ઠરવાની			સિદ્ધાંત માન્યતા	
	વિધિ	૧૨		અધ્યાય ૧૦	
૮	પ્રાપ્તોપવાસ અને તેના		૨૧	જીન ધર્મ તથા જોદ ધર્મ	
	વંશ પ્રકાર	૧૩	૨૨	પિદ્ધિતાશ્રવ યાને પિથાગોર	
	૯ ભોગોપભોગ પગિમાણુ	૧૪		તત્ત્વમાનીનું જીનાચરણ	
૧૦	અતિથિ અવિભાગ	૧૫	૨૩	ગોત્રમજુદનું જીન	
૧૧	અદનેખના	૧૬		મુનિપણે દોલુ	
૧૨	સમ્યગ્ દર્શનના પાત્ર		૨૪	જોદ અથોમા મોક્ષનું સ્વરૂ	
	અતિચારો	૧૬	૨૫	આત્માનું સ્વરૂ	
૧૩	બાર મતોના અતિચારો	૧૭	૨૬	મોક્ષનો માર્ગ	
૧૪	સદનેખનાના અતિચારો	૨૧	૨૭	કર્મબંધ	
૧૫	અગિઆર પ્રતિભાઓ		૨૮	અદિ સા	
	(ત્રેણિઓ) નું સ્વરૂપ	૨૨	૨૯	જોદ અથોમાથી માંસ	
				અશણુનો નિષેધ	

(૭)

વિષય	પૃષ્ઠ	ન	વિષય	પૃષ્ઠ
અધ્યાય ૧૧		૩૯	હિંદુ શ્રીમામા-	
મગવદ્ ગીતા અને			વેદાન્ત દર્શન	૧૫૨
જૈન ધર્મ	૭૮		૧ અદૈત દર્શન	૧૧૨-૧૬
મગવદ્ ગીતામાં વ્યક્તીવાદ			૨ વિસિષ્ટાદૈત	
તથા સામ્યમત	૯૨		૩ શુદ્ધાદૈત	
મગવદ્ ગીતામાં વેદાંત મત	૯૭		૪ દૈત	
અધ્યાય ૧૨		૪૦	વિયોમોદી	૧૧૭
જૈન ધર્મ અને		૪૧	આર્યસમાજ	૧૧૮
હિંદુ દર્શન	૧૦૩	૪૨	ખ્રિસ્તી મતમાં અદિ સા	૧૨૨
બુદ્ધ દર્શન	૧૦૩		ખ્રિસ્તી મતમાં	
શીખ દર્શન	૧૦૫		માસાદારનો નિરોધ	૧૨૩
જાપ્ત દર્શન	૧૦૫	૪૩	પારસી ધર્મ	૧૨૪
ગ દર્શન	૧૧૦	૪૪	મુસ્લીમ ધર્મ	૧૨૬
જૈ (કર્મ) શ્રીમાસા			મુસ્લીમ ધર્મમાં દયા	૧૨૭
દર્શન	૧૧૧		," શાકાહાર	૧૨૭
			," જળાનો	
			નિરોધ	૧૨૮

શુદ્ધિ પત્રક

પૃષ્ઠ	સંક્રાંત	અક્ષર	શુદ્ધ
૫	૧૫	વધારના	વધના
૭	૨૫	મકીન	મકીન
૧૦	૧૧	વિગિવગિ	વેશવિરતિ
૧૩	૧૨	દાવિસતિકા	દાવિસતિકા
૧૮	૨	નદાદના	તદ દના
૧૮	૬	મામો મામ	માનો માન
૧૮	૧૬	મગુ	ધણે
૧૯	૨૦	રાગદ્વ્યા	રાગદ્વેરવ મ
૨૧	૧૦	લોરિત	લોરિક
૨૨	૯	લીલમા	લીનમા
૨૩	૧૨	કુમી	કુખી
૨૪	૭	નિમથક	નિરથક
૨૪	૧૯	કામ	કાળ
૨૪	૨૬	માની	ખાણી
૨૫	૭	રમ	રેમ
૨૫	૧૦	પાળતો યતો	પાળતો ઇતો
૨૫	૧૬	પાળતો યતો	પાળતો ઇતો
૨૭	૧૩	વમુમ દિ	વમુન દિ
૨૮	૧૯	સ સાર	સ સાર
૩૪	૨૦	ગાય	ગાય
૩૪	૨૧	લોપીન	લોપીન
૩૪	૨૩	લેન્દ	લેન્દ
૩૫	૫	મદ્ગુલિ	કરાગુલિ
૩૫	૫	રહેતા	રહેવા
૫૬	૪	સિમ્પ્લો પછી	Metamorphases
૭૭	૨૦	મામશે	મામશે
૮૬	૧૨	પરીક્ષા	પરોક્ષ

અભ્યાસ ૯, ૧૧ અને ૧૨ માં સંગૃહીત શ્લોકોમાં અપવામાં
 કેટલીક ભૂતો રહેલી છે તે મૂળ સાથે મેળવી સુધારી વાંચવા વિનંતિ છે

શ્રીવીતગમાય નમઃ

જૈનધર્મ સિદ્ધાંત શિક્ષિકા (વિદ્યાર્થી જૈનધર્મ શિક્ષા)

દ્વાગ બીજો.

અધ્યાય ૮ મો

શ્રાવકોના આચાર (ગૃહસ્થ ધર્મ)

ગુરુ—શ્રાવકોના આચાર સાબળવાની તમારી ઈચ્છા હોય તો ખ્યાન કરીને તે સાબળો જૈન સિદ્ધાંતમાં પાત્ર પ્રત્યક્ષ છે તેમને પૂર્ણપણે જૈન સાધુ પાળે છે તથા તેમને પોતાની સમિતિ પ્રમાણે થોડા કેટલાક શ્રાવક પાળે છે સાધુ પૂર્ણપણે પાળે તે મહાનત છે અને થોડા કેટલાક શ્રાવક પાળે તે અણનત છે

તે પાત્ર પ્રત્યક્ષ છે—૧ અહિંસા, ૨ સત્ય, ૩ અસ્તેય, ૪ વ્રત, ૫ અભિજ્ઞાન

આ પ્રતોની પાચ પાચ ભાવનાઓ છે તેને વિચારતા પ્રતોનું પાલન થાય છે સાધુ આ ભાવનાઓ ઉપર યુક્ત ધ્યાન રાખે છે જ્યારે શ્રાવક યથાશક્તિ પોતાનું ધ્યાન તે ઉપર જમાવે છે

અહિંસા પ્રતની પાચ ભાવનાઓ —

- ૧ વચન યુક્તિ—વચનોને સભાળીને કહેવા જોઈ હિંસા ન થાય
- ૨ મનો યુક્તિ—મનમાં કોઈનું શુદ્ધ ન વિચારવું
- ૩ ક્ષયો સમિતિ—શૂન્ય જોઈને ચાલવું
- ૪ અજ્ઞાન નિરોધનું સમિતિ—વસ્તુઓને જોઈને લેતી મૂકવી
- ૫ આતોદિન પાન ભોજન—જોઈને ભોજન કરવું તથા પાણી પીવું તથા ભોજન પાણીનો પ્રબંધ (યોગ્ય વ્યવસ્થા) કરવો. કારણકે હિંસાના કારણ મન વચન અને કાયા છે તેથી તેની સભાળ રાખવી જરૂરી છે

સત્ય પ્રતની પાચ ભાવનાઓ — ૧ ક્રોધનો ત્યાગ—ક્રોધ નહિ કરવાની સભાળ ૨ લોભ નહિ કરવાનો વિચાર ૩ ભીરૂત્વ ત્યાગ—ભીરૂપણ્યા માને કાચરતાનો ત્યાગ-ભય નહિ કરવાનું સાહસ ૪ હાસ્ય ત્યાગ—હાસ્ય-મસ્કરી કરવાનો ત્યાગ

૫ અનુરીચિ ભાવના—જિન આગમને અનુકૂળ વચન કહેવા કારણકે ક્રોધ લોભ ભય તથા હાસ્યને વશ થઈ જઈ બોલાઈ જાય છે તેથી તેના વેગથી બચવું અને કોઈ વચન જૈન સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ થા તેને પ્રતિકૂળ બોલાઈ ન જાય તે ધ્યાનમાં રાખવું ઉચિત માને યોગ્ય છે

અવ્યર્થ પ્રતની પાચ ભાવનાઓ — ૧ શ્વ. યાગાર-પરિત યુક્ત વન વિગેરે ધ્યાનમાં રહેવું

૨ વિમોચિતાવાસ—ખીજખોએ છોડી દીધેલા ઉભયડ મઠા નમા રહેવું

૩ પરોપરોધાકરણ—ખીજને આવતા રોકવા નહિ અથવા ન્યા ખીજ મના કરે ત્યા રહેવું નહિ

૪ લેખ્ય શુદ્ધિ—શાસ્ત્રોને અનુસાર શિક્ષા યાને શિક્ષણ-બોધ આપવો તથા શાસ્ત્રાનુસાર ભોજન કરવું અતિયાર મુક્ત ભોજન કરવું નહિ

૫ સદ્ધર્મા વિસવાદ—પોતાના સાધર્મી બાળઓ સાથે માર-તાર કરીને ઝગડો ન કરવો ધાર્મિક પદાર્થોને પોતાના ન કરી બેસવા કોઈ રીતે ખીજઓ તરફથી ચોરીનો દોષ ન લાગે તે વાતની સલાજ રાખવી આ ભાવનાઓથી આ પ્રત સારી રીતે સચવાય છે

અગ્ન્યર્થ નનની પાચ ભાવનાઓ—૧ ઓ રાગકથા થવળુ ત્યાગ ટીઓમા રાગ વધારનાગી કથા વાર્તા કરવાનો તથા સાલજવાનો ત્યાગ

૨ તન્મનોહરાગ નિરીક્ષણ ત્યાગ—તે ઓઓનાં મનોહર અંગોને જોવાનો ત્યાગ

૩ પૂર્વ ગતાનુ મળુ ત્યાગ—પહેલાં ભોગવેલા ભોગોને યાદ કરવાનો ત્યાગ

૪ વૃથા ટ રસ ત્યાગ—કામોદીપક યાને કામને (વાસનાને) ઉત્તેજિત કરે તેવા છંદરસ અર્થાત્ પ્રગ્જિત રસ યુક્ત મિદ્ધ યા ગ્વાદિષ્ટ ખાન-પાનના પદાર્થોનો ત્યાગ

૫ ગ્વ શરીર સરકાર ત્યાગ—પોતાના શરીરને સજાગરવાનો, શજાગારી ગોભાયમાન બનાવવાનો ત્યાગ, જે ટી તથા પુરુષ પૂજી અગ્ન્યર્થ પાળ તેજે આ વાતોની સલાજ રાખવી ધણી જરૂરી છે ન્યા મુધી નિમિત્તો (કારણો)ને બચાવવામા નહિ આવે ત્યા

સુધી જલ્પચર્ચાને પાળવું દુર્લભ છે આરોગ્યે પોતાની સ્ત્રી સિવાય
પર સ્ત્રીઓના સંબંધમાં આ જાવનાઓને વિચારવી જોઈએ
જોજન-પાન (ખાવા-પીવાનું) સાદું શુદ્ધ સવચ્છ જળવાય તેનું
પોષ્ટિક લેવું જોઈએ-તથા વસ્ત્ર વિગેરેનાં પહેરવેશ શાંતિભાવ દેખાડે
તેવો તથા શીઘ્ર વધારે તેવો રાખવો જોઈએ પહેરવેશ, વસ્ત્ર તથા
શરીરની એકાગ્રતાની ધણી ભારે અસર પડે છે

અપરિમલ્લ વ્રતની પાસે જ્ઞાનનાઓ-સ્પર્શન રસના,
ધ્યાન ચતુર તથા કાનના સંબંધમાં આવવાવાળા પદાર્થો જો મનોહર
હોય તો તે પદાર્થોમાં રાગ નહિ કરવો તથા અમનોહર (ગમે
નહિ તેવા) પદાર્થો હોય તો તે તરફ દેશ નહિ કરવો જોઈએ જે
જરૂરી યોગ્ય વસ્તુ મળે તેને સતોષ સાથે ભોગવી લેવી જોઈએ
તે પ્રત્યે આકુળિત (ખિન્ન) થવું જોઈએ નહિ

શિષ્ય-આ જાવનાઓને હું સમજી ગયાં તે બધું જરૂરી છે
હવે કૃપા કરીને આ વ્રતોના સ્વરૂપને જણાવો

શુભ્ર-આ વ્રતોનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે છે-કષાય
સંહિત ચર્ચા પોતાના તથા જીવના જ્ઞાન તથા દ્રવ્ય પ્રાણનો ધાત
કરવો તથા તેને કષ્ટ આપવું તે દિશા છે દિશાનું ન થવું તે
અદિશા છે

આત્માનો રતજ્ઞાન યોગ શાંતિભાવ ક્ષમા વિગેરે જ્ઞાન પ્રાણ
છે ત્યારે દ્રવ્ય પ્રાણ દશ છે-એકે દ્રવ્યના ચારે બે હિદ્રવ્યના ૭,
ત્રણ હિન્દ્રવ્યના સાત ચારે હિદ્રવ્યના આઠ, અસંયોગ્યેન્દ્રિયના
નવ અને સંયોગ્યેન્દ્રિયના દશ-આનું વર્ણન જીવ તારના ૨૬
સ્થૂળ (પ્રગરણ ૪) પહેલા આવી ગયું છે ત્યારે ઠોડ વખત કાંઈ
વિશેષ કષાય થાય છે ત્યારે પહેલા તે કષાયનાજાનો જ જગાડ
થાય છે-તેના આત્માના યોગ શાંતિ વિગેરે જાવોનો નાશ થાય
છે તથા તેના બીજા પ્રાણે પણ નિર્જનતા પ્રાપ્ત કરે છે

વધુમા ન્યારે તે બીજાઓને દુર્વચન કહે અમર બીજાઓ ઉપર પ્રદાર કરે તે બીજાઓના પશુ ભાવ તથા દ્રવ્ય પ્રાપ્તિને ધાત ચર્ચ થકે ॥ પરંતુ જો જોને દુર્વચન કયાં દોષ અમર જોના ઉપર પ્રદાર કયાં દોષ તે જીવ ધર્મક્રમા દોષ અને ગાળ દેવા વિચેરેનો મ્યાસ ન કરે તે તે જીવના ભાવ કહી પશુ ભગડી નહિ જો તેને માર પીટ કરવામા આવે તે તેના દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ ભગડી તોપણ તેજો બીજાને કદાચ આપવાનો વિચાર કયાં અમર માન કયાં તે તે દિસાનો અપરાધી ચર્ચ ચૂકવે આઠે બીજાને કદાચ મધુ દોષ કે ન મધુ દોષ તોપણ નેટસો વધુ કષાયભાવ થશે તેટલો વધુ તે પ્રાણી દિસાનો અપરાધી બનશે.

જોધા વધારે પ્રાણુ ધારણ કરનારો જીવ દોષ છે તેટલા પ્રમાણુમાં વધારે ધાત કરવામા અમર કદાચ આપવામા કષાય કે વે પડે છે સાધારણ નિયમ આ છે જેમકે એક માણસને મારવા માટે એક બંદીને મારવાની અપેક્ષાએ વધારે કષાય ભાવ છે તેથી મનુષ્ય વધુ પાપ જ કરાના વધારાના પાપ કરતા અધિક છે એકેન્નિય જીવોના ધાતમા બે ઇન્દ્રિયાદિ જીવોના ધાતની અપેક્ષાએ થોડો કષાય મવાથી થોડું પાપ છે બધા કષાયની માત્રા પ્રમાણે વધારે કે ઓછું પાપ મળશે.

જો સૂર્ય રાગાદિ ભાવોનો ત્યાગી હશે તે ભાવમા અદિસાનો પાળવોવળો હશે તેમાં દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ પશુ દિસા થશે નહિ આથી કરીને તે વૃક્ષ અદિસક હશે દિસાથી ભયરા માટે આપણે રાગાદિ ભાવોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ ભાવ દિસા એ દ્રવ્ય દિસાનું કારણ છે કષાય મુક્ત જનીને પ્રાણીઓને પીડા ઉપજાવે તેવા અશુભ વચનો કહેવાં તે અસત્ય છે અસત્યનો ત્યાગ એ સત્ય મત છે.

।

કષાય મુક્ત થઈને આખા વિનાની વસ્તુ લેતી તે ચોરી છે.

ચોરીનો ત્યાગ અચોર્યવ્રત છે કષાય યુક્ત બનીને ગમભાવથી સ્ત્રી અગર પુરુષનો સ્પર્શ તે મૈયુન છે મૈયુનનો ત્યાગ અહમચર્ય છે

જગતના ચેતન તથા અચેતન પદાર્થોમાં મૂર્છા યાને પ્રમત્ત રાખવો તે પરિમદ્દ છે પરિમદ્દથી બચવા માટે પરિમદ્દના નિમિત્તભૂત બહારમાં ક્ષેત્ર મકાન સ્ત્રી પુત્રાદિનો ત્યાગ કરવો તે અપરિમદ્દ વ્રત છે આ પાચેય પ્રકારના વ્રતોને સાધુમણ પૂર્ણપણે પાળે છે

શિષ્ય—શ્રાવકોએ આ વ્રતોને કેટલા અંગે યોછામાં યોછા પાળવા જોઈએ તે કૃપા કરીને બતાવો

ગુરુ—હું શ્રાવકોની અપેક્ષાએ આ પાંચ અહુનનો તે તથા તેનું રક્ષણ કરનાર સાત શીનોને બતાવું છું તે તમે સમજી લો

પાંચ અહુવ્રત—અહિંસા વ્રતની લાવના રાખવાવાગે એક સાધારણ શ્રાવક પ્રથમ સકલ્પી હિંસાનો મન-વચન-કાયાથી ત્યાગ કરે છે આરબી હિંસાના ત્યાગને સ્પષ્ટ ચેતનાથી અવરગ ધર્યાનુસાર કરે છે જેથી કરીને લૌકિક બ્યવહારમાં હાનિ ન આવે તે પ્રમાણે આરબાદિ કાર્ય શૂદ્ધરથ કરે છે

સકલ્પી હિંસા—જે હિંસા હિંસાના સકલ્પ યાને પુરોદાથી કરવામાં આવે તે સકલ્પી હિંસા છે અને તે નકામી યાને અર્થ-હીન જ છે જેમકે ધર્મના નામે પશુઓનું બળદાન થતાવનું શિકાર કરીને મૃગાદિને ચારવા માસને માટે પશુઓનો ખાત કરવો કે કરાવવો અને સોખને માટે હિંસા કરાવવી

આરબી હિંસા—તે પ્રબળ જૂન (હિતુસર) હિંસા છે તેના ત્રણ પ્રકાર છે —

(૧) ઉદમી હિંસા—આ હિંસા શૂદ્ધરથને યોગ્ય છે આશુવિકાના સાધનોમાં કરવામાં આવે છે

૧ અસિકર્મ—સીપાછનું કામ ૨ મસિકર્મ—સખવાનું કામ,

હકીકત જાણના હો તોપણ તે હકીકત તેને જાણવાથી નહિ-મારણ્યે
જેવી સત્ય હકીકત (નકામી) પ્રાપ્તિએનો ધ્યાત કરવામાં પરિણમશે.
જેથી પોતાનું તથા બીજાનું હિત યાચ એવાં વચન ઘણી જાગ
પૂર્વક કહેવા તે સત્ય અણુવત છે

કદિ પણ શાસ્ત્રની વિરુદ્ધ વચન કહેવાં નહિ એનાથી જગતમાં
આપણામાં બીજાનો વિશ્વાસ વધે તેવા વચન કહેવા હિત, મિત
બને મિષ્ટ વચન કહેવાં ચોક્કસ શબ્દોમાં બહુ મતલબ પ્રગટ થઈ
શકે તેવાં હિતકારી શીર્ષાં વચન કહેવા તે સત્ય અણુવત છે

રાજ્ય અગર પચની શિક્ષાને ચોખ્ખો ચોરી કરવી નહિ બીજાની
જૂદી મહેલી કે પડી મહેલી વસ્તુને હાવવી નહિ વિશ્વાસધાત
કરીને કોઈનું ધન છીનવી લેવું નહિ ન્યાયથી દ્રવ્ય ક્રમાવધુ અને
અન્યાયથી દ્રવ્ય ક્રમાવધ નો ત્યાગ કરવો તે અચોક્કસ અણુવત છે
જે વસ્તુ બધાના કામમાં આવી શકતી હોય અથવા જેને માટે
રાજ્યની અમર બીજા કોઈની મના ન હોય તે વસ્તુ આખ્યા
સિવાય શ્રાવક સહ સકે છે એમકે-નહી તથા કુવાનું પાણી માટી
જગલનાં લાકડાં તથા વનના ફળ વિગેરે જે તે તે વસ્તુ માટે
મનાઈ હોય તો આઠા તિવાય તે વસ્તુ લેવી જોઈએ નહિ આવો
શ્રાવક ન્યાયના માર્ગે આવી પરિણામેને ચોરીના બારથી બચાવશે

પોતાની પરીક્ષિત સ્ત્રીથી સતોષ રાખી પર સ્ત્રી તથા વેશ્યા
વિગેરેનો ત્યાગ કરવો તે બ્રહ્મચર્ય અણુવત છે પોતાની સ્ત્રી સાથે
પણ નિયમિત કામ બોગ કરવો જેથી 'સરીર નિર્ગળ ન થાય
તથા ધર્મ અર્થ કામ પુરુષાર્થના સાધનોમાં વિહારપ ન થાય
જગજ્ઞાન ચોખ્ખું સત્તાનની સાવનાથી સ્ત્રી પ્રસન્ન કરવો મિત્રની
માફક સ્ત્રીની સાથે રહીને જ તે મળીને ધર્મ સાધન તથા પગપકાર
કરવો, એક બીજા ઠી ઉન્નતિ ઇચ્છવી તથા પરસ્પર સહાયબૂત બનવું
વૃષ્ટા (નોંધ) ઘટાવા માટે આખી જીવનને માટે પોતાની

જાવના પ્રમાણે સપત્તિને નિયમ કરી તેણે કે આટલી સપત્તિ થઈ જશે તો તેથી વધુ કમાનું નહિ-આ મર્ચાંદાની અદર અદર જ સપત્તિ રાખીશ-જેમકે કોઈ દશ દળર પચાસ દળર એક લાખ દશ લાખ, એક કરોડ, દશ કરોડ કે તેથી વધુનું પ્રમાણ કરી લે પછી આ સપત્તિને તપ્તીધવાર નીચે લખેલા દશ પ્રકારના પરિમલનું પ્રણામ કરીને વહેતી નાખે—

૧ દેવ-જેનર કેટલા અર્થાત્ જેનરની જમીન કેટલી ૨ વરતુ-મકાન કેટલાં ૩ દિરવડ-ચાલી કેટલી તથા રૂપિયા કેટલા, ૪ સુવર્ણ-સોનું-અવેરાત કેટલું ૫ ગાય બેસ થોડા વિગેરે, ૬ ધાન્ય-અનાજ આટલા મધુચી વધુ નહિ અમર એક મહિનો જોઈએ તેટલું, ૭ દાસ-આટલા નોકરોથી વધુ નોકર રાખીશ નહિ ૮ ૩-૬૫ડા આટલી જો-થી વધુ રાખીશ નહિ ૧૦ જાવડ-વામણ આટલા વજનથી અમર આટલા જોડથી વધારે રાખીશ નહિ જેટલાથી કામ ચાલી શકે એટલા રાખી લે અને બાકીનાનો ત્યાગ કરે પરિમલ-પ્રમાણ સતોષ જાવને વધારવાવાળું છે અને વિશેષ તો દિલ્લાદિ જાપોથી જયાવરાવાળું છે

ચક્રવર્તી, રાજા ધનિક શેઠ દરેક પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે પરિમલનું પ્રમાણ કરી શકે છે

ગુણ ગુણધર્મ—જેનાથી અણનતેણું મૂલ વધી જાય તેને ગુણવત્ત કહે છે જમકે પાચને પાચથી ગુણવત્ત પચીશ થાય

(૧) વિચિત્રવર્તિ—પૂર્વે, મમિત દક્ષિણ કતાર ચાર દિશાઓમાં ચાર દિશાઓ ચાને ખૂણાઓમાં તથા ઉપર નીચે દશ દિશાઓમાં ત્યાં સુધી જરાનું પ્રયોજન માત્રમ પડતું હાય ત્યાંસુધીની મર્ચાંદા માટે હદનીમરને માટે પ્રમાણ કરે કે આટલા દૂરથી આગળ સૌકિક કામને માટે જઈશ નહિ તથા તે મર્ચાંદાની બહારથી માલ મગાવીશ નહિ તથા તેની બહાર યોગ્યલેવા નહિ

આ પ્રમાણે હજારો માકિતુ પશુ નમાણુ કરી શકે છે અને
જે સતોષ હોય તો બહુ વોડી જગ્યાનું પ્રમાણ રાખી શકે છે
ઠોઠ નદી, પર્વત સમુદ્રની હદ સુધીનું પ્રમાણ કરી શકે છે આ
મતથી પાંચ મનોનું મત્ય એ રીતે વધે છે કે આ મર્યાદાની અદરજ
પ્રયોજન ભૂત (જરૂરી સંકારણ હેતુવાળો) આરભ તે નતનાજો કરશે
મર્યાદાની બહાર બિસ્ફુલ આરભ દિસા કરશે નહિ

(૨) દેગવિરતિ—એક દિવસ એક અઠવાડિયુ પદર દિવસ
એક મામ વિજેની મનથી નક્કી કરેલી મુદત માટે જન્મ પથ
કરેલા ક્ષેત્રના પ્રમાણની મર્યાદામાં ઘટાડો કરી ખાસ જરૂરી પ્રયોજન
ભૂત હોય શરમા નક્કી કરી લે અને બાબીના ક્ષેત્ર માટે જગ્યાને
ઉપર મુજબ નક્કી કરેના વખતને માટે છોડી દેવી તે દિગ્વિરતિ
છે આમ કરીને તે મનોનું વિશેષ મૂલ્ય વધારે છે કહિ આ
આવડને પોતાના ગામની બહાર કર્મ કામ ન હોય તો તે ઠોઠ
દિવસ પોતાના ગામની હદનીજ મર્યાદા કરી લે છે અને બાકીની
હદનો ત્યાગ કરે છે કહિ એક મહોલ્લાને કે બજારનો જ નિયમ
કરી લે છે કહિ એક ધરમાજ રહેવાનો નિયમ કરી લે છે
કચ્છાઓને રોકવાનું આ ઉત્તમ સાધન છે

(૩) અનર્થદંડ વિરતિ—મર્યાદાની અદર પશુ પ્રયોજનભૂત
આરભ કરવો જેની સાથે કદ મતલમ નથી એવા મતલમ વગરના
આરભનો ત્યાગ કરવો એ અનર્થદંડ વિરતિ છે આનાથી મનોનું
મૂલ્ય ઘણું વધી જાય છે જેની સાથે લેવા દેવા નથી એવા
પ્રયોજન વગરના ચાપોથી તે બગી જાય છે અનર્થદંડના પાંચ
બેદ છે—

૧ અપદ્યાન—ખીજની હાર જીવ બીજના વધ (હત્યા)
ધન સરીરના અગોપામનું છલન બીજના ધન મિલકત ઘટાવા

વિગેરેનો વિચાર કરવો અર્થાત્ જોની સાથે પોતાને કંઈકનું નિરખત નથી તેવી વાતોનો વિચાર કરવો.

૨ પાપોપદેશ—જોનાથી પશુઓને દુષ્કાચ એવા દિન-કારી વ્યાપારના આરંભનો બીજને ઉપદેશ આપવો.

૩ પ્રમાદચર્ચા—પ્રયોજન વગર વિચાર્યું પ્રમાદથી જાણે કાપવું, જાળના પાને તોડવા ફળ, ફૂલ તોડવા જમીન ખેંચવી, પાણી જેમ તેમ ફેંકવું આગ લગાડવી જેવું નાખવો અથવા ખીજી કંઈ અર્થહીન કામ કરવું.

૪ દ્વિસા દાન—જોનાથી દ્વિસા ચાવ એવું દિન-રાત્રિ તલવાર દોરી લાઠી અથવા વિગેરે કાઢી મારે નો અપદેશ.

૫ દુકૃતિ—દ્વિસા કરવામાં પ્રેરણા રૂપ ચાવ તેની વચ્ચે વધારનારી કથાઓ-વાર્તાઓ સાંભળવી વાચવી અથવા જનુ-મુનિ દુકૃતિ છે.

આ પામથી આપણું કંઈ કાર્ય સધાવું નથી શક્ય કરેલા ભાવોથી તથા વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિથી આપણું કાચ છે એક આવક આ નકારમાં અર્થ વળતું મળે છે તે કરે છે કારણ કે તે એવો ધાર્મિક કિર્તિવાળો દર્શન ગુરુ જે જે પોતાને નકામી હાનિ મળવા દેતો નથી અથવા કાચ સમય કર્યા કરે છે.

(૩) ચર શિક્ષામત—આ મતોના મુજબ શિક્ષણ મળે છે સાધુ અવધામાં જે મનને સ્થિર રાખે છે તેના અભ્યાસ કરીને શિક્ષણ લેવું તે શિક્ષામત છે.

(૧) આભાષિક—આત્માને સમજાવવાની વીતરાગ-વિરાગમય શુદ્ધ ભાવેલી અભાષણ કરવી તે સામાયિક છે સામાયિક યોગી છે તે.

જેમકે—૪૮ મિનિટ સામાયિક કરવું હોય તો સ્વેદન પહેલાં ૩૪ મિનિટથી સૂર્યાસ્ત પછી ૨૪ મિનિટ સુધી કરે જે કાર્યવશાત્ ન બની શકે તો સૂર્યાસ્ત પછીની ૭ મિનિટ સુધીની ૧૪ મિનિટની વચ્ચેમાં કોઈક જે ધડી યાને ૨૮ મિનિટ સામાયિક કરી સે ઝોંકાત ગ્દ્યાનમાં કે જ્યાં મનને ગ્દ્યાનમાન કરે તેવો સમાજ કે કાળ ન હોય ત્યાં એસી ચટાઈ પાટલો કે પત્થરની સિતા ઉપર સામાયિક કરે એટલો વખત મનને કાર્ય દામોથી રાજી સે અર્થાત્ કોઈ પણ કામના વિચારને મનમાં રેસવા ન દે સરીર ઉપર નોટલા ઝોંકા વચ્ચે હોય તેમ સારું.

પૂર્વે અગર ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખી કાર્યોત્સર્ગ ઉભા થકને હાથ નીચે સટકતા રાખીને નવ વખત જ્યોત્કાર મંત્ર બોલીને દ્વંદ્વ નમસ્કાર કરે તે વખતે પ્રતિજ્ઞા કરી કે કે જ્યાં સુધી સામાયિક ૩૩ છુ ત્યાં સુધી જે કઈ મારી પાસે છે તથા મારેય બજુ ધોડી જગ્યામાં જે કઈ છે તે જધાને મારે ત્યાં છે કરી તે દિશા તરફ ઉભા રહી નવ વાર અગર ત્રણ વાર જ્યોત્કાર મંત્ર બોલીને ત્રણ આવર્ત અને એક સિરોનતિ કરે જે જોડેલા હાથને ડાબી બાજુથી જમણી બાજુ ધ્રુમાવવાને આવર્ત કહે છે અને મસ્તક નમાવી જે જોડેલા હાથ ઉપર નમાવી મુકવાને સિરો નતિ કહે છે પછી ઊભા ઊભા જમણા હાથ તરફ વળી જાય અર્થ પછી નવ વખત જ્યોત્કાર મંત્ર બોલીને ત્રણ આવર્ત અને એક સિરોનતિ કરે તેજ પ્રમાણે બીજી જે દિશાઓમાં કરીને પૂર્વે અગર ઉત્તર દિશા તરફ કરીને પશ્ચાત્ત અગર અર્ધ પશ્ચાત્ત રૂપમાં બેસી જન પહેનાં કોઈ સામાયિક પાઠ બોલે મહી જપ કર પછી ૨૪૨ જ્ઞાન ધરે છોરડે ઉભો થક નવ વખત જ્યોત્કાર મંત્ર બોલીને ૩૩ નમસ્કાર કરીને સામાયિક પૂર્ણ કરે ચારે બાજુ રાત જપ આવર્ત અને એક સિરોનતિ કરવાનું પ્રયાજન એ છે કે દરેક દિશામાં જે જે નીર્વસ્થાન મદિર મુનિ વિગેરે

હોય તેમને નમન કરવામાં આવે સામાયિકનો અભ્યાસ કરવાવાળો એક અગર બે અગર ત્રણ વાર અમર જોટની વખત કરી રહે તેટલો વખત સામાયિક કરે સામાયિકના સમય દરમ્યાન સર્વ પ્રાણી માત્ર ઉપર સમતા ભાવ રાખે—પાતાના દોષોનો પશ્ચાત્તાપ કરે અને શામાભાવ રાખે નીચે ડી ગામના ભાવનો ભયાર કરે—

સુમ્મામિ સુવ્વ જીવાણ, સન્ને જીવા સુમંતુ ।

મિત્તી મે સવ્વ મૂદેસુ, વૈર મજ્જ ન વેળ વિ ॥

હુ સર્વ જીવો ઉપર ક્ષમા કરું છું સર્વ જીવો મારા ઉપર ક્ષમા કરે બધા પ્રાણીઓ સાથે મારો મૈત્રીભાવ થાઓ ઝાનની પણ સાથે મારો વરભાવ ન રહે સામાયિક કરવા માટે પુરતક અભિનગતિ આચાર્ય કૃત મૂળ સંસ્કૃત ભાષામાં ભાવના દ્વાવિશતિકા” છે તે ગુજરાતી ભાષામાં અર્થ તથા રીકા સર્વિન દિગ્બર જૈન પુસ્તકાલય-સુતથી પણ મળે છે તથા મહાચંદ્ર કવિ કૃત સામાયિક પાઠ ભાષા પણ ગુજરાતી અર્થ માથે ત્યાં મળે છે જે દિલીમાં પણ છે

(૨) પ્રાપ્તધોષનાસ—પ્રાપ્ત પર્વને કહે છે મદિનામાં ચાર પર્વદિન પ્રસિદ્ધ છે—બે આઠમ (અષ્ટમી) અને બે ચૌથ આ ચાર દિવસોમાં આગ્રકાગના આદાર છોડી દઇને ઉપવાસ (અપવાસ) કરવો જોઇએ પોતાનો નધિ વખત ધર્મ ધ્યાનમાં વિતાવવો જોઇએ ધર્મધ્યાનમાં ભેગીને સામાયિક” આપવાય ધર્મચર્યા પૂજન વિગેરેમાં સમય વિતાવવો જોઇએ ઉપવાસ કરનાથી સરીગ શુદ્ધ થાય છે, ગેગ થસના કારણ મટે છે વચન તથા મન શુદ્ધ થાય છે આત્મા પવિત્ર થાય છે ઉત્કૃષ્ટ પ્રાપ્ત સાતમ તથા નોમીને દિનને ઝંકાશન અને આઠમને દિવસે ઉપવાસ કરે ૧૩૬ પહેલ અપવાસ ૪૮ કલાક ધર્મધ્યાનમાં વિતાવે

મધ્યમ પ્રાપ્ત—સાતમી સંજયી નોમી (નોમ) ના
ગ્રાત કાળ સુધી ૧૨ પહોર વાન ૩૬ કલાક ધર્મધ્યાનમાં સમાવે.
જઘન્ય પ્રાપ્ત—૮ પહોર વાને ૨૪ કલાક ધર્મધ્યાનમાં વિતાવે.
સાતમને દિનમે પશુ બાજનનો ત્યાગ કરવાનો રહેશે બીજી વિધિ
અધ્ય અગર જઘ વહી એરી છે કે ૧૬ પહોર ધર્મ સાધન રહે
આવશ્યકતાનુસાર (જરૂર પ્રમાણે) પાણી લે એ મધ્યમ છે

જળ લીધા વગર આઠમને દિવસે એક વખત બોજન પણ
કરી લે પરંતુ ૧૬ પહોર ધર્મધ્યાન કરે પ્રાપ્ત ઉપવાસનો અભ્યાસ
કરનાવાળા અનુપ્રાસ પણ કરી શકે છે એટલે કે ૧૨ પહોરનું
ઉપવાસમાં વચમાં એક વખત પાણી પણ લે અથવા ૧૨ પહોરની
વચમાં એકાસન કરી શકે છે યજ્ઞિ પ્રમાણે આ શિક્ષાવર્તને
પાળવું જોઈએ

(૩) બોમોપભોગ પરિમાણ—ભોગ તથા ઉપભોગના
પદાર્થોનું જરૂર પ્રમાણે રોજ મવારમાં ૨૪ કલાક માટે પ્રમાણ કરી
લેવું જે એક જ વખત કામમાં લઈ લકાપ તે ભોગ છે—જેમો
બોજન સુમધ જે વારંવાર કામમાં આવી શકે તે ઉપભોગ છે
પાત્ર ધર્મિઓની ઇચ્છાએને વશ કરવા માટે બીજા જરૂરી ભોગ
તથા ઉપભોગના પદાર્થોના લાગ કરી દે નીચે જણાવ્યા મુજબન
૧૭ નિયમો લેવાથી આ શિક્ષાવર્તનું સારી રીતે પાલન થઈ શકે છે

૧ બોજન—બોજન ટેટલી વાર કરીશ ૨ બોજન વખતનું
પાણી સિવાય કેટલી વખત પાણી પીશ ૩ ૫ રસ—દૂધ દહીં
થી તેવ મીઠું મિટ પદાર્થ તેમાંથી અમુક વધુ રસોનો લાગ ૪
ધુ: ૪ કુકુભાદિ વિલેપન—ચદન તેન વિગેરે લગાવીશ કે નહિ
પુષ્પ-ફૂલ સુધીશ કે નહિ ૬ તામ્બુલ-પરન ખાઈશ કે નહિ
અને માઈશ તે કેટલા ૭ લોકિન ગાયન-ગાઈશ કે બળતીશ
સાશગીત નહિ અને નેમ કરીશ તે કેટલી વખત લોકિ
નાચ નાટક જોમત કે નહિ ૮ પ્રહાર્ય પાણીશ કે નહિ,

સ્નાન કેટલી વખત કરીશ ૧૧ આબૂપણ કેટલા પહેરીશ ૧૨ વસ્ત્રની કેટલી જોડ કામમાં લવશ, ૧૩ વાહન પર મુસાફરી કરીશ કે નહિ અગર કઈ કઈ જાતના આસનો ઉપર બેસાસ ૧૪ કેટલા પ્રકારની સમ્યાઓ (પંચારીઓ) ઉપર સૂંચ ૧૬ લાલ કળ-શાક આટલા ખાઈશ ૧૭ કુલ ખાદ્ય-પીવાની આટલો વસ્તુઓ ખાઈશ જેમકે-વાળ, ઓખા કળી વિગેરે

આ શિક્ષાનંતર પાલન કરવાવાળાએ કેટલીક વસ્તુઓને 'યમ' રૂપે આખી જીંદગી સુધીનો ત્યાગ કરી દેવો. જેમકે 'યમ' આખી જીંદગી પર્વત અને નિયમ અમુક મર્યાદિત સમય માટે હોય છે જેમકે-માસ મહિના (દાઝ) માદક પદાર્થ-મધ તથા નસ જીવોવાળા દુઝાનો જેના કે-વડ પીપળા ગુલર પાકર અજીર, ગોખી, કેતકી (કેળ) વિગેરેમાં ફુલાનો બટાટા વિગેરે કદમ્બોનો ફૂલોમાં નસ જાતુ પશુ બેઠા હોય છે કદમ્બ તથા ફૂલોમાં સાધારણ (વનપતિ) કાપનો દોષ લાગે છે એક શરીરમાં અનેક એકાન્તિ જીવ હોય તેને સાધારણ એકાન્તિ વનરપતિકામ કહે છે માખણને ખાધા વગર ૪૮ મિનિટની અંદર ગરમ કરીને થી બનાવી લેતું

1

૬ અતિથિ સન્નિભાગ-જે સયમને પાળતા પાળતા બ્રમણ કરે છે તેને અતિથિ અગર સાધુ કહે છે તેમને પોતાનાજ માટે આહારમાથી લાગ પાડીને આપવો સાધુને નીચે જણાવેલી નવ પ્રકારની ભક્તિ કરીને આપે

૧ પ્રતિગ્રહ-અહિ આહારવાન શુદ્ધ છે એમ નણુવાર કહીને સાધુને આદર લઈ જવા ૨ જિજ્ઞાસા આનંદ પર તેમને બિરાજમાન કરવા ૩ તેમના પગ ધોવા, ૪ તેમની પૂજા કરવી ૫ નણુ પ્રતિષ્ઠા કરી નમસ્કાર કરવા ૬ વચન શુદ્ધિ રાખવી એટલે વિનયપૂર્વક વચનું બોલવું ૭ મન શુદ્ધિ રાખવી, ૮ શરીર શુદ્ધ રાખવું ૯ શુદ્ધ આત્મારૂપે આપવો

સમ્રદ્ધસુચસ્યાનં પાદોદકમચર્નં પ્રણામં ચ ।

વાક્યાયમન શુદ્ધિરેષણશુદ્ધિય નિધિમાહુઃ ॥

(૧૬૮ શ્રુ. સિ)

શુનિ ઉત્તમ પદ છે આવક મધ્યમ પાત્ર છે મત વગરનો
અદાવાન જૈની જ્ઞ ય પાત્ર ■ તેને ભક્તિપૂર્વક આહાર ઔષધિ
આશ્રમ તથા શાસ્ત્ર યાને વિદ્યાદાન આપવું તે પાત્રદાન છે કૃપ્તી,
ભૂખ્યા કેવળશુ માધુસ અગર પરુને દયાભાવથી આહાર વિગેરે
આપવું કરેણાદાન છે દાન આપીને પછી ભોજન કરવું તે ચોથું
શિક્ષામત છે આવકોએ સાચી અદા યાને સમ્યગ્દર્શન રાખીને
પાત્ર બચ્ચુનતોને, તથા શુચુનત અને ચાર શિક્ષામત એમ સાત
શીખવતોની સાથે બાર મત પાગવા જ્ઞેનએ

સદ્વ્યેખના—બાર મતો ઉપરાંત એવી જાવના જાવણી જ્ઞેનએ
કે માર્ગ મળ્યું શાંતિપૂર્વક થાયો જ્યારે મરણ થવાનું સંભવિત
લાગે યાને મરણ માથે તેમ છે અને બચી રહ્યાં તેમ નથી ત્યારે
ધોરે ધોરે આદાર-પાત્ર છોડે તથા ખ્યાન તથા તત્ત્વ વિચાર કરતા
કરતા શાંત જાવના રહીને પ્રાણ છોડે જ્યારે પ્રાણને જ્ઞેનમ છે
એમ કહિ જણાવું હોય ત્યારે સમાધિમરણની સાથે પ્રાણનો ત્યાગ
કરે ધર્મધ્યાનથી મરે જોયો જાવિશ્વની ગતિ સારી થાય

એક આરકે સમ્યદર્શનની સાથે બાર મત અને સદ્વ્યેખના
મતને પાળ છે આ નોંધ નાંતોમા તમાદ અગર કષારના ૭ રથી
પાચ-પાચ બળીયાર યાને દોષ લાગવા સંભવ છે તે દોષોને
બળી તેનાયો બચાવનો પ્રયત્ન કરવો જ્ઞેનએ

(૧) સમ્યદર્શનના પાચ અર્થાન્યારો—૧ સકા-કેવળ
તત્ત્વમાં કહિ સકા કેવળે ૨ કાક્ષા-ભોગ ભોગવવાની અર્થાત્ સાસારિક
સુખો માટે તૃષ્ણા કરવી ૩ વિચિકિત્સા-ધર્મભ્રમ પુરવોને રોગાદિ

અર્થોય અલ્પમતના પાત્ર અતિચાર—(૧) રતન પ્રયોગ-
ચોરી કરવાનો ઉપાય જતાવવો (૨) નતકતા હન—ચોરી કરી
ખાવેનો માન સર્જ લેવો (૩) વિરહ ગત્યાનિકમ-રાત્ર્ય વિરહ
અગર રાત્ર્યમા અન્યવચ્ચા થાય ત્યારે ન્યાયનુ ઉલ્લંઘન કરી
લેવ-રેવડ કરવી થોડા મૂલની વસ્તુ ઘણા પૈસા લઈ વેચવી
(૪) હીનાધિક માનોન્વાન-માય-તોલના વજનોથી ઓછુ આપુ
અને વધારે લેવું (૫) પતિવ્રત બંધકાર-જનાવટી સીકા અમાવવા
તથા સાચામા જોડું ભેળવી સાચું કઠી વેચવું

બ્રહ્મચર્ય અલ્પમતના પાત્ર અતિચાર—૧ ૫૦ વિવાહ
કરણુ-પોતાના કુટુંબ સિવાયના બીજાના હોકરા-હોકરીઓની
સગાઈ કરાવવી ૨ ઇત્તરિકા પરિચીતા, ગમન-પરણેની બ્યભિ
ચારિણી સી સાથે સખધ રાખવો ૩ ઇત્તરિકા-અપરિચીતા
ગમન-બ્યભિચારિણી વિવાહ અથા વચરની કુવારી-વેસ્થા વિગેરે
સાથે સખધ રાખવો ૪ અનગ કીડા-કામનોમ સેવવાના નક્કી
કુદરતી અંગે સિવાય બીજા અંગેથી કામ નેદા કરવી ૫ કામ
તીત્રાભિનિવેશ-પોતાની સી સાથે જાણ કામનોમ સેવવો

(૬) પરિમલ પ્રમાણ મતના પાત્ર અતિચાર—૬૪ પ્રકારના
પરિમલમા બે ભેના પાત્ર ભેડા કરી દરેક ભેડામા એક વસ્તુ
ઝાણી કરી બીજી વસ્તુ વધારી દેવી જેમકે-ચાદી મેનાની મર્ચા ૧મા
સોનાની મર્ચા ૨મા વધારી ૬૪ ચાદીની મર્ચા ૩મા એણી કરી નાખવી
પરિમલ કુલ ૨૪ પ્રકારના છે ૧૦ જાણ અને ૧૪ અવ્યવર

(૭) કિંચિરતિના પાત્ર અતિચાર—પ્રમાદ અગર મોહથી
૧. ઉર્જાતિકમ-કૃપરની હૃદયી આગળ આત્મ્યા જવું ૨ અધાઅતિ
કમ-પ્રીયેની નક્કી કરેની હૃદયુ ઉલ્લંઘન કરવું ૩ તિયગવ્યતિમ્મ-
૪ દિશાઓની હૃદયુ ઉલ્લંઘન કરવું, ૪ લેવટદિ-એક તરફ

ઉપયોગને હઠાવી લઈ પોતાના આત્મ સ્વરૂપમાજ એકરૂપ બી ઉપયોગની પ્રવૃત્તિ કરવી અર્થાત્ એ અનુભવ કરવો કે હું ચાતક દટા છું (કારણકે એક આત્માજ જાણુવા 'જેમ ચાલક પણ છે અને જાણુવા યોગ્ય જેમ પણ છે) આ સમાય છે અથવા' રાગ દેષને હઠાવીને માધ્યસ્થ જાવડપ સમતામાં લીન એવું જ આત્મ સ્વરૂપ તેમાં પોતાના ઉપયોગને પ્રવર્તાવવા તે સમાય છે જે ક્રિયાનું સમાય કરવાનું પ્રયોજન છે તેને સામાયિક કહે છે

(અ સીતલપ્રસાદજી કૃત શુદ્ધરથ ધર્મ પાત્રું ૧૧૭)

પાચ અતિચાર—૧ ઠાયદુઃપ્રસિધાન—શરીરની ખોટી એટલે કરતી ૨ વાગ્દુઃપ્રસિધાન—સાસારિક દુષ્ટ વચન કહેવા ૩ મનો દુઃપ્રસિધાન—મનને દુષ્ટ ભાવોમાં લઈ જવું ૪ દુષ્ટ વિચારો કરવા, ૪ અનાદર—અનિનય ૫ રમુલપ્રસ્થાન—સ્થાન—સામાયિક પાક—જપ વિગેરે બૂની જવા

(૧૧) પ્રાપ્તિપદનાસના પાચ અતિચાર—અપ્રત્યવેક્ષિત અનમાજિત જ્ઞેષા વિના અને મારસુક કર્યા વિના (૧) ક્રિસર્ગ, આગે—પેલાજ કગવા (૨) આદાન—સાજ વિગેરે હઠાવવા (૩) સસ્તોપકમણુ—ચટામ વિગેરે પાથરી દેવા તથા (૪) અનાદર—ઉત્સાહ ન રાખવો (૫) રમુલપ્રસ્થાન—ધર્મ ક્રિયાઓને બૂની જવી

(૧૨) લોભપલોભ પ્રમાણુના પાચ અતિચાર—(૧) સચિત્ત-ત્યાગ કરેલી સચિત્ત વસ્તુને પ્રમાદથી ખાઈ લેવી (૨) સચિત્ત સબંધ-ત્યાગ કરેલી વસ્તુને અડોરી વસ્તુને ખાવી (૩) સચિત્ત સન્મિત્ર-ત્યાગ કરેનો સચિત્ત વસ્તુ બેળવોને કાઢી વસ્તુ ખાવી (૪) અલિપ્ત-કામાદાપન કરે તેવા પદાર્થ ખાવા (૫) દુ પકવાહાર—ગરાનર રધાયતુ નહિ અમર જળી ગએતુ અગર ૭ રહેતુ બોજન કરવું કે જે સારી રીતે પચી ન શકે ૩ ખાતુ

(૧૩) અતિથિ સવિદ્યાગત્યા પાત્ર અતિચાર—આ અતિચાર મુનિઓની અપેક્ષાએ છે-૧ સચિત્તનિશ્ચેપ-સચિત્ત વસ્તુ હપર રાખેલી વસ્તુને આપવી ૨ સચિત્તાપિવાન-સચિત્ત વસ્તુથી દક્ષિણી વસ્તુ આપવી, ૩ પરમ્વપદેશ-બીજ દાતારને દાન આપવાનું કદી પોતે જતા રહેવું, ૪ માત્સર્ય-બીજ દાતારની સાથે ઈર્ષ્યા, અદેખાઈ કરીને આપવું ૫ કાળાતિક્રમ-ચોગ્ય વખત વિતાવી દઈને જે વખત આપવું

(૧૪) સત્યેખનાના પાત્ર આતેચારો—૧ અવિતાલ સા-વધારે છવવાની ઇચ્છા કરવી, ૨ મરણાલ સા-જઈ મરણ થાય તેવી ઇચ્છા કરવી ૩ મિત્રાનુરાગ-પહેલાના-લોકિત મિત્રો પાત્રે પ્રેમ બતાવવો, ૪ કુખાનુબધ-પાલણ ભોગવેલા હન્દ્રિય કુષ્માને માન કરવા, ૫ નિદાન-આગામી એટલે સવિખના ભોગોની ઇચ્છા રાખવી

સાધારણ રીતે ઓછ વસ્તોની આવકોને જરૂર છે આ વસ્તોને ધીમે ધીમે હાથે ચત્તા ચત્તા પાળવાની અપેક્ષાએ અગ્રીચાર પ્રતિમાઓ ધાને આવકની ૧૧ શ્રેણીઓ (અ-હિતર દરજ્જા-સોડીઓ) બતાવવામાં આવી છે શું તમે તે જાણવાનું પસંદ કરશો ?

શિષ્ય—મને ગ્રાનકોનુ ચારિત્ર્ય જાણીને ઘણું આનંદ થયો એમા સદેહ નથી કે જે ગૃહસ્થ તે માર્ગ હિપર ચાલશે તે નમુનેદાર ધર્મોમા ગૃહસ્થ બનશે. તે કોઈ રાજ્યના અપરાધમા કદી આવી શકતો નથી, તે જગતમા પ્રતિબાને પાત્ર બનશે અગ્રીચાર પ્રતિમાઓ પણ સમજાવી દો

ગુરુ—આ અગ્રીચાર શ્રેણિઓ એ રીતે બતાવવામાં આવી છે કે આગળ આગળની પ્રતિમાવાળા નીચેની પ્રતિમા યા શ્રેણિના ચારિત્ર્યને છોડતો નથી પરંતુ તેને પાળતાં છતાં નવી પ્રતિમાનુ ચારિત્ર પાળે છે આ બધું પાંચમા ગુરુચાનમા છે

(૧) દર્શન પ્રતિમા—આમાં સમ્યક્દર્શનને દોષ રહિત પાળવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ સમ્યક્ત્વના પચીસ દોષમાંથી બચવાની સલાહ રાખવી જોઈએ

(૧) આઠ મહ—જાતિ (કાકા-મામા વિગેરે) કુળ (પિતા વિગેરે) રૂપ બળ ધન અધિકાર, વિદ્યા, તપ આદિ વાતોનો અહીં કાર કરવો તે મહ છે

(૨) ત્રણ મૂલનાઓ—મૂળાધિપતિ દેખાદેખી રાગીદેષી દેવોની પૂજા કરવી તે દેવ મૂલતા છે પરિમલધારી ગુરુને માનવા પાપક મૂલતા છે લોકિક ક્રિયાઓ-રીતરિવાજો જેમકે-શીતમા-સૂર્યમહાશ્વમા રનાન-હોળી પૂજન વિગેરેમાં ધર્મ માનવો તે લોકમૂલતા છે

(૩) છ અનાયતન—કુગુર-કુદેવ-કુધર્મ અને એ' ત્રણેના સેનોની એવી સેવન કરવી કે જેથી જલ્દા થઈ જાય

(૧) ન્યા ધર્મ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ નથી એવા રાગી દેષી દેવોની સંગતિ કરવી તે-કુદેવ અનાયતન મંગતિ છે

(૨) કુગુર અનાયતન મંગતિ-જેમાં ધર્મ પ્રાપ્તિ નથી તેવા કુગુરોની સંગતિ કરવી

(૩) કુધર્મ અનાયતન મંગતિ-જેમાં ધર્મ જોવામાં નથી આવતો એવા કુધર્મ અને કુધર્મ પ્રતિપાદિત સાઓની સંગતિ કરવી તે

(૪) કુદેવપૂજક અનાયતન મંગતિ-કુદેવને પૂજવાવાળામાં કમનુ રચાન નથી તેવા લોકોની સંગતિ કરવી

(૫) કુગુરપૂજક અનાયતન મંગતિ-કુગુરને પૂજવાવાળામાં ધર્મનુ રચાન હોતું નથી તેવા લોકોની સંગતિ કરવી

(૬) કુધર્મપૂજક અનાયતન મંગતિ-કુધર્મને પૂજવાવાળા કે જેમાં ધર્મ નથી તેવા લોકોની સંગતિ કરવી

સંગતિનો અર્થ એ છે કે મિત્રની માફક રાત દિવમ વ્યવહાર કરતાં સમતિ આપની-આનો હેતુ એ છે કે જોથી વીતરણ માર્ગમાં અદા ચલિત થઈ જાય એની સંગતિ ન કરવી વ્યવહારમાં વ્યવહાર સમગ્રી કાર્ય વિગેરેમાં તે ગમ્ય-રામા હકત નથી

(૨૨) જ્ઞ સીનલપ્રસાદૃ કૃત મૃદગ્ય ધર્મ પા ૬૯)

(૪) શકા વિગેરે દોષ—આ દેખના વિરોધી નીચે લખેના આઠ ગુણોનું પાને સમ્યક્ત્વના અગનું પાલન કરવું

(૧) નિશકિત અગ-તરવોમાં શકા નહિ રાખવા નિર્લય ખનીને ધર્મ પાળવો

(૨) નિકાક્ષિત અગ-હ્રિય બોલોમાં સુખની અદા ન રાખવી

(૩) નિર્વિચિકિત્સિત અગ-રોગી-દુઃખી-હરિદી વિગેરે તરફ ધુણા ન કરવી

(૪) અમૂ દષ્ટિ અગ-મૂખાધથી દેખાદેખી કોઈ ધર્મ ક્રિયા ન કરવી

(૫) હિપમૃદન વા હિપમૃદન અગ-પોતાના આત્મિક ગુણોને વધારવા-પારકાના દોષોને જાહેર નહિ કરતા તેને છોડાવવા પ્રયત્ન કરવો

(૬) રિધતિકરણ અગ-પોતાને તથા બીજાને ધર્મમાં સ્થિર કરવો

(૭) વાતસન્ય અગ-સર્વ સહધર્મી લાઘ-બેદેનોની સંપ્રે માત્ર જોમ તેના વાજરક પ્રયે પ્રેમ રાખે છે તેવી રીતે સર્વ તરફ સમાન પ્રેમ રાખવો

(૮) પ્રભાવના અગ-જો રીતે બને તે રીતે અગ્નિ અધકારને દૂર કરી સાચા તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો-સમ્યક્દષ્ટિ જીવ આઠ અંગોનું - ૨૨ વિરોધી દોષોથી અગે છે

આ પ્રમાણે પચીસ દોષોને ટાળે છે-જ્યાંવે છે આવે! સમ્યક્તી દેવપૂજ-ગુરુભક્તિ, સાત્ત્વ સ્વાધ્યાય સયમ, સામાયિક (જપ), દાન આ છ નિસય કર્મોનો રોજ અભ્યાસ કરે ■ તથા આઠ ગુણોને પાળે છે—(૧) મદિરા (દારૂ) નો ત્યાગ, (૨) માંસનો ત્યાગ (૩) મધનો ત્યાગ મધને માટે મધપૂડાને તોડી નાખી તેને કાપી નાખવામાં આવે ■ અને મધપૂડામાં એકઠા થયેલા મધમાં રહેલી ઘણી માખીઓ મરી જાય છે, (૪) સહસ્પી-નિમર્ચક હિસાનો ત્યાગ, (૫) રથૂલ અસત્યનો ત્યાગ, (૬) રથૂલ ઘેરીનો ત્યાગ, (૭) પરચીનો ત્યાગ (૮) અતિતૃષ્ણાનો ત્યાગ યાને પરિશ્રદ પરિભ્રમ

(૨) પ્રત પ્રતિમા—પહેલાંની જમી ક્રિયાઓને પાળતો રહેતો બાર પ્રતોનું પાલન કરે છે પાંચ અણુપ્રતોના રૂપ અતિચારોને રાખીને જ્યાંથીને પાળે છે સાત શીસોના અવિચારોને જ્યારવા પ્રયત્ન કરે છે-સામાયિક જેટલા વખત સુધી થઈ શકે તેટલા વખત ઓઠામાં ઓઠા એક વખત પછુ કરે છે આઠમ નોદમે ઉપવાસ ન થઈ શકે તો ઓઠાસન પછુ કરે છે કદી અસક્ત હોય તો સામાયિક તથા પ્રાપધોપવાસ ન પછુ કરે

(૩) સામાયિક પ્રતિમા—પહેલાંની જમી ક્રિયાઓને પાળતો પ્રજ્ઞ કામ-સવાર-જપેર અને સાંજે ૪૮ મિનિટ અગર બે થડી અતિચારોને ટાળી જે સામાયિક કરે-કદી ૪૮ મિનિટથી કેમકે ઓણુ અતિશુદ્ધિ પછુ કરે

(૪) પ્રાપધોપવાસ પ્રતિમા—પાછલી જમી ક્રિયાઓને પાળતો થતો મહિનામાં ચાર દિવસ ઉત્તમ-મધ્યમ-અથ વ પ્રાપધ સક્રિ પ્રમાણે કરે અને પાંચ અતિચારોને ટાળે—

(૫) સચ્ચિત્તત્યાગ પ્રતિમા—પાછલી જમી ક્રિયાઓને પાળતો થતો ઓર્થેસિ સહિત સચિત્ત યાની ન પીવે કે ન પીવરાવે

બોજન માટે મોસાવે ત્યારે સતેવથી જમી લે ધાર્મિક આરસ કરી શકે છે ધ્યાન ધરવાનો અનિષ્ઠ અભ્યાસ કરે છે

(૯) પરિશ્રમ ત્યાગ પ્રતિભા—પાછની બધી ક્રિયાઓને પાળતો ધતો પોતાના માલ મીનકત જેને આપવી દેત તેને આપી દે અગર દાન કરી દે પોતે રૂચિયા પૈસા બધુ ત્યાગી દે-કમક વસ્ત્ર તથા એક બે નાસજુ રાખી લે ઘર છોડી દેસાટન કરે અગર એકાંતમા બાગમા અગર ધર્મશાળામા ગઢે નિમનશ્ચ મળી જતાં બોજન કરી લે

(૧૦) અનુભવિ ત્યાગ પ્રતિભા—પાછની બધી ક્રિયાઓને પાળતો ધતો સામાનિક મનોમા કાર્પ પ્રકારની સમનિ આપવાનો ત્યાગ કરે બોજનના સમયે મોસાવે તો વતય-પહેનેથી નિમનશ્ચનો સ્વીકાર ન કરે

(૧૧) ઉદ્વિષ્ણ ત્યાગ પ્રતિભા—આ શ્રેણીમા તે બિશ્વાસીથી બોજન કરે છે જે બોજન તેના માટે બનાવ્યુ હોય તે બોજનનો તે સ્વીકાર કરતો નથી તે એવા બોજનનો સ્વીકાર કરે છે કે જે બોજન ગૃહસ્થે પોતાના કુટુંબને માટે તૈયાર કર્યું હોય આ અમીઆરમી પ્રતિભામા એક ૩૩ નક તથા બીજા એક હોય છે પાછની ક્રિયાઓને પાળતો જનાં કુલક એક સંગોટ તથા એક કુકડો વસ્ત્ર આદર એવી રાખે છે કે જેથી પુરે સરીર વકામ ન થાય

તે જીવદમાને માટે મોરના પીછાની પીછી રાખે છે કારણકે મોરના પીછા બહુજ કામળ હોય છે ગરમ પાણીને માટે કમડસ રાખે છે કુલ્લક બોજનના વખતે જાય છે તેની બિશ્વાસી બે રીતો છે કામ ૩૩ નક એક બિશ્વાસુ પાત્ર રાખે છે અને કેટલાંક ઘરોમાંથી થોડુ થોડુ બોજન એકઠું કરીને છેવટના ધરમા બોજન કરીને પાત્ર સમ્પૂર્ણ કરીને નગરની બહાર ચાલ્યા જાય છે જે એકજ ધરમા બોજન કરે છે ત્યારે તે દાતાને ધર મેસાને યાજ્ઞમા

આહાર કરે છે તે દિવસમા એન્જ વખત બોજન-પાન કરે છે ખીજા એવક એ છે જે એક લખેટજ રાખે છે તે પીછી સિવાય લાકડાનુ કમડજ રાખે છે તે કેસો વાને વાળનો લોચ-કેસલોચ કરે છે અર્થાત્ પોતે પોતાના હાથોથી વાળ હખાડી નાખે છે ભિક્ષાવૃત્તિથી એકજ ધગ્ધા ખેસીને હાથ ઉપર ઢાગીએ લઈને બોજન કરે છે તે સાધુના ચારિત્રનો અભ્યાસ રહ કરી ? છે

મ્હે તમારા માટે આવકાચારોને કહી નાખ્યા છે વધારે જાણુવા માટે આવકાચારોને જોવા ઉચિત છે આવકાચાર જાણુવા માટે કેટલાક નીચેના પુસ્તકો છે જેનો અભ્યાસ કરવાથી વધુ વિગતવાર સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવશે —

૧ શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત-શ્રી ઉમાસ્વામી કૃત ૨ શ્રી રત્નકર ૩ આવકાચાર શ્રી સમતલ ાચાર્ય કૃત ૪ શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધપાવ-શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્ય કૃત ૪ શ્રી આવકાચાર-શ્રી વસુમદિ આચાર્ય કૃત ૫ શ્રી સાગર ધર્મોત્ત-૫ આલોધગજી કૃત ૬ શ્રી ધર્મ સંમદ-૫ મેધાવી કૃત ૭ ત્રિવલ્લોચાગ-સોમસેન બહારકજી કૃત, ૮ મૃદરથ ધર્મ-અ ચીતલપ્રસાદજી કૃત

બોજન માટે બોલાવે ત્યારે સતોવથી જમી લે ધાર્મિક આરણ કરી શકે છે ધ્યાન ધરવાનો અધિક અભ્યાસ કરે છે

(૯) પરિવ્રજ્ય ત્યાગ પ્રતિમા—પાછની બધી ક્રિયાઓને પાળતો ઘતો પોતાના માલ મીઠકત જોને આપવી હોય તેને આપી દે અગર દાન કરી દે પોતે રૂપિયા પૈસા બધુ ત્યાગી દે-કંઈ વસ્તુ તથા એક બે નાસણુ રાખી લે ઘર છોડી દેશાટન કરે અગર એકાંતમા બાગમા અગર ધર્મશાળામા રહે નિમત્રણુ મળી જતાં બોજન કરી શકે

(૧૦) અનુભવિ ત્યાગ પ્રતિમા—પાછની બધી ક્રિયાઓને પાળતો ઘતો સાંસારિક કામોમા કોઈ પ્રમરની સમતિ આપવાનો ત્યાગ કર બોજનના સમયે બોલાવે તો જાન્ય-પહેનેથી નિમત્રણુનો સ્વીકાર ન કરે

(૧૧) ઉદિષ્ટ ત્યાગ પ્રતિમા—આ બેણીમા તે શિક્ષાટલિધી બોજન કરે છે જે બોજન તેના માટે બનાવ્યુ હોય તે બોજનનો તે સ્વીકાર કરતો નથી તે એવા બોજનનો સ્વીકાર કરે છે કે જે બોજન ગૃહસ્થે પોતાના કુટુંબને માટે તૈયાર કર્યુ હોય આ બધીઆરમી પ્રતિમામા એક નીક તથા બીજા બેનક હોય છે પાછની ક્રિયાઓને પાળતો જતાં શુભક એક લગોટ તથા એક કુકડો વસ્તુ આદર એવી રાખે છે કે જોથી પુરે ઘરોરે ઢકાન ન શકે

તે જીવદવાને માટે મોરના પીંજની પીંજી રાખે ■ કારણકે મોરના પીંજ બહુજ કામગ હોય છે ગરમ પાણીને માટે કમ ડલ રાખે છે શુભક બોજનના વખતે જાન્ય છે તેની શિક્ષાની જે રીતો છે કામ જુલક એક શિક્ષાનુ પાત્ર રાખે છે અને કેટલાક ધરમાથી થોડુ થોડુ બોજન એકકુ કરીને છવગના ધરમા બોજન કરીને પાત્ર સાર કરીને નગરની બહાર આપ્યા જાય છે જે એકજ ધરમા બોજન કરે છે ત્યારે તે દાતારને ઘર બંસાને યાજ્ઞમા

અધ્યાય ૯

જૈનોના ભેદ

શિષ્ય—મહેરજાની કરીને જતાવો કે જૈનોમા ભેદ કેમ છે ? તથા તેમના સિદ્ધાન્તમા શો ફરક છે ?

ગુરુ—જૈનોમા વ્યવહાર ક્રિયા આચરણની અપેક્ષાએજ દિગંબર જ્વેતામ્બર વિગેરે ભેદ છે જે મૂળ સિદ્ધાન્તને ધ્યાનમાં લેવામા આવે તો બધાનો એકજ મત છે જેન ધર્મનું તત્ત્વ એ છે કે આત્માને સ્વાધિન કરવામા આવે શુદ્ધ કરવામા આવે આની (આત્માની) સાથે જે કર્મોના બંધ છે તે દૂર કરવામા આવે આત્માના શુદ્ધ લાવને મોક્ષ બધા જૈનો માને છે તથા મોક્ષનો નિશ્ચય ઉપાય આત્માના ધ્યાનને બધા માને છે નિશ્ચયથી (વાસ્તવિકપણે) આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાનજ મોક્ષમાર્ગ છે તથા શુદ્ધ ભાવજ મોક્ષ છે સાત તત્ત્વ નવ પદાર્થ, ૭ દ્રવ્ય, પાંચ અસ્તિકાય ચૌદ મુણ્ડમાન વિગેરેમા કોઈ મતભેદ નથી અતરંગ સ્વરૂપ બધા એક સરખું માને છે ૭ દ્રવ્યા કોઈ જ્વેતામ્બર જૈનાચાર્ય નિશ્ચય કાળદ્રવ્યને માનતા નથી કેવળ વ્યવહાર કાળને માને છે, કોઈ જ્વેતામ્બર આચાર્ય કાળદ્રવ્યને માને છે આ એક ધર્મોજ નજીવો ભેદ છે કર્મોના બંધ ઉદય તથા સત્તામા એકમતપણું છે

કોઈપણ જૈન ગમે તો દિગંબર હો વા જ્વેતામ્બર હો તે વીતરાગ લાવનેજ ધર્મ માનશે રાગ, દ્વેષ અને મોહને સંસ્કાર માનશે જેમ શ્રી કુદકુ આચર્ય સમવસારમા કહ્યું છે આમા કોઈ નથી

રત્નો વધદિ કર્મં મુચદિ જીવો ગોકે વિરાગસમ્પન્નો ।

એસો તિગોર્નદસો તદ્વા કર્મ્મેસુ મા રિજ્ન ॥૧૫૦॥

ભાવાર્થ—રાગી જીવ કર્મોને બાધ છે પરંતુ વિરાગી જીવ કર્મોથી મુક્ત થઈ જાય છે એવો શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનનો ઉપદેશ તેથી શુભ અશુભ કર્મોમા રજાયમાન થા મા

અપ્યાણં ક્ષાયન્તો ટસણણાણમગ્ગો જગણ્ણમદ્ગો ।

સહદ્ અધિરણ અપ્યાણમે સો કમ્મણવિમુક્ત ॥૧૮૯॥

ભાવાર્થ—જે કોઈ એકાગ્ર મનથી દર્શનગાનમયો આત્માનુભવાન ધરે છે તે તરત જ કર્મોથી છૂટી જઈ માત્ર આત્માને જ પામે છે

યદિક્ષિ રદો ણિયં મન્તુહો હોદિ ણિયમેદ્દિ ।

એદેણ હોદિ તિત્તા તો હોદ્દિ ઉત્તમં સોમ્મ ॥૨૦૬॥

ભાવાર્થ—આ આત્માના સ્વરૂપમા નિત્ય રત્ન દો આમાં સતોષ માન આમાજ તૂટી રહેો તો નને ઉત્તમ સુખ મળશે જેનોનો એક મુખ્ય મિદ્ધાત આત્મોત્તતિ ॥ અને તેનો ઉપાય આત્માનુભવાન છે આ જ્ઞાનતમા કોઈ જેની ક્ષિત્ત મન ધરાવતા નથી જેનોનુ ખીજુ તત્ત્વ અતિ સા છે આમા પશુ બધા જેનોનો એક નત છે જે રીતે થી પુણ્યાર્થ સિદ્ધિપ્રાપ્તિમાં થી અમૃતમદ્ આચાર્ય કહે છે તે રીતે અહિંસાનુ સ્વરૂપ બધા માને છે—

યત્ સલ્લ કપાય યોગાત્ પ્રાણાન્તા દ્રવ્યમારૂપાણામ્ ।

અપરોપણસ્ય કરણ સુનિશ્ચિતા ભવતિ સા દિસા ॥૪૨॥

ભાવાર્થ—કોઈ વિગેરે કપાયોને વસ્ત્ર થઈને જ્યારે પ્રાણ તથા નવ્ય પ્રાણોનો ઘાત થાય છે ત્યારે આવે તો તે નિશ્ચયથી દિસા

આવ પ્રાણ આમના શુભ, ગાન સાનિ વિગેરે છે કલ કા
કનિષ્ઠ પગ આતુ તથા આનાધાસ છે, જેનુ કમન રહે
કલ્યાણ આપુ છે

શિષ્ય—તો જ્યાં જોતો એકતા કેમ મળતા નથી વિગેરે
તથા સ્વેતાગર એવા જુદા જુદાવ છે કે તેમ દિડુ અને મુકુ
માન જુદાવ છે તેમ

ગુરુ—જોના નદિ દોવાનુ કારમુ એ છે કે જેનેનુ આન
અધિકતર વધારે જાતના ક્રિયાકાંડ ઉપર ને એમા કદાચ મતભેદ
છે પરંતુ અમલ મોક્ષમાર્ગ ઉપર નથી ને અસલ મોક્ષમાર્ગ
ઉપર દોષ તો કદી પરંપરા અનુજનાવ ન દોન જ્યાં અમલ
મોક્ષમાર્ગને એક જ જાણે છે વ્યવહારિક જાણનેમા મતભેદ દોષ
જતાં એવી રીતે પ્રેમ ગમે જેવી રીતે કષ્ટનો તથા આરાધનામા
એક દોષ જતાં એક સજાનો સજાસહ એક જીવ સાથે એકતાથી
ન મળવાનું રહે ને

શિષ્ય—તો કદેક આખ્યાવના ઉપદેશક જેનોનુ આ જોનુ કેમ
સક્ષ્ય દોગતા નથી ?

ગુરુ—જે સાધુ પતિન, ઉપદેશક વિગેરે છે તેમનુ પણ વધારે
સમ્ય વ્યવહાર ક્રિયાકાંડી ઉપર રહે છે તે પણ પણ જ એકાધુ
આન અમલ જૈનધર્મ તરફ આપે છે ને તે સામા જૈન ધર્મને
અનુભવ કરે તો તેમના પંજાએમા સામ્યતા આવી જાય અને
ત્યારે તેમના ઉપદેશ પણ એવો જ દોષ

શિષ્ય—જ્યાં વખતમા પોત પોતાની આખ્યાવ પ્રમાણેનુ બાલ
આચરણ પામવા જતા એકતાની ધણી જરૂરત છે ને હુ તે આ
વિરાતો (સાધુઓ) પતિતો તથા ઉપદેશકોને સમજવરી થકતા નથી ?

ગુરુ—જો દિગંજર તથા સ્વેતાગર જ નેના પરોપકારી વિદ્વાન
જેમક આધ્યાત્મિક સાહિત્ય તૈવાર કરે અને સામ્યતાવધી સાચા

ધર્મ તરફ સમ્ય દોરે તથા, વ્યવહાર ચારિત્ર-ગ્રાજ્ઞતા એક બીજા મધ્યસ્થભાવ રાખવાની સલાહ કરે તથા એવા સાદિત્યનો પ્રચાર ઉપદેશકતાઓમા કરવામાં આવે તો નોડા વખતમા એકતા જરૂર રચાવી રહાય

શિષ્ય—કૃપા કરીને જતાવો કે મતભેદ કયા કયા છે ?

ગુરુ—હું કંઈક ઘોડા મતભેદ જનાતુ છું તે જાણીને વિચાર કરવો દરેક જુદિમાન જોનીનું કલબ્ધ છે દિગ્ગજર તથા શ્વેતાખરનો મત આ મતભેદો ઉપર જો છે તેવા દરેક તેના પ્રુટિ કેવી રીતે કરે છે તે સંક્ષેપમા તમને જતાવી વ્હિ છું આ ઉપર તમે મોતે વિચાર કરજો કે તમારી જુદિ શામા સ્વીકાર કરે છે

(૧) એક મતભેદ તો એ છે કે દિગ્ગજર કહે છે કે જ્યાં સુધી વજ્રોનો બિલકુલ ત્યાગ કરીને નગ્ન જાગ્રક સમાન ન થઈ જાય ત્યાં સુધી પરિમલ ત્યાગ મદ્દાવત હોઈ શકે નહિ કે જે એક માધુને માટે જરૂરી છે તેથી સાધુ તે મલ શકે છે કે જે વચ્ચરહિત હોય જ્યાંસુધી એક સમોટ પશુ હોય ત્યાંસુધી તેનું આવક માનવો જોઈએ

શ્વેતાખરોનું એવું માનવું છે કે જોટનાં વસ્ત્ર રાખવાથી શરીરનું રક્ષણ થાય હાડી ગરમીની મુત્તીમન ન થાય—જાજ જાજવી શકાય જોટના વસ્ત્ર સાધુએ રાખી નેરા જોઈએ વસ્ત્ર સહિત સાધુ પશુ ઉ નતિ કરીને મોક્ષનું સાધન મેળવી શકે છે દિગ્ગજરોનું કહેવું છે કે વસ્ત્ર રાખવા પોંછી કમડળ જેવા ધર્મે પકરણ નથી શરીરના મોહના કારણે કરીને વસ્ત્ર રાખવામા આવે છે જ્યાંસુધી મોહ છેટી દેવામા નહિ આવે ત્યાંસુધી છતાં મુલુ સ્થાન-પ્રમત્તનિરત સજાધી વીતસમતાના પરિણામ નહિ ઉપજે જ્યાંસુધી સમોટ પશુ હોય લગ્ન કષાય નહિ ક્રતાત્રાથી પાયમા ગુણસ્થાન સજાધી જાય ઉપજરી જે લગ્ન તથા હાડી (શરીર)

ગરમી વિગેરે પરિવહોને છતી ન શકે તો તેણે અગ્નીઆરમ્મી પ્રતિમા સુધીના આવકોના મત પાળવા જોઈએ જાળકનાં જોવા કુદરતી વેર સ્વરૂપ ધારણ કર્યાં સિવાય સાધુનું ચરિત્ર ચર્ચ શકતું નથી નિર્મલ-એ એને કહે છે કે જે સર્વપરિવહનો ત્યાગી નગ્ન સાધુ હોય છે

સ્વેતામ્બરે કહે છે કે જે નગ્ન રહી શકે ॥ તે નગ્ન રહે તેને જિનકલ્પી સાધુ કહીશું અને જે નગ્ન નથી રહી શકતા તે વસ્ત્ર રાખે તેને સ્થવિર કલ્પી સાધુ કહીશું આ પશુ એમતું કહેતું છે કે જોમ શરીરની રક્ષા માટે જોજન જરૂરી છે તેવી ગતિ વસ્ત્ર પશુ જરૂરી છે તથા જ્યારે સાધુનું ધ્યાન વધુ આગળ વધશે ત્યાર તેના બાવ જોવી રીતે શરીરથી મમતા હટાવી લે છે તેવી રીતે વસ્ત્રથી પશુ મમતા દૂર કરી લેશે આથી કરીને વસ્ત્ર સહિત રહેવા જનાં પશુ પરિણામે ॥ ઉત્પત્તિ થઈ શકે છે ॥ ૭૬—સાતમું વિગરે ગુણરથાન પ્રાપ્ત થઈ શકાય છે તથા તે અગ્રહ ત પશુ થઈ શકે ॥

શિષ્ય—શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કેવી ગતિ દીક્ષા લીધી હતી ?

ગુરુજી—શ્રી મહાવીર સ્વામીએ નગ્ન થઈને દીક્ષા લીધી હતી એવું ત્રિગંજર સ્વેતામ્બર બંને માને છે સ્વેતામ્બર એટલું કહે ॥ કે ઈશ્વરે એક દેવદૂત વસ્ત્ર ખભા ઉપર નાખી દીધું હતું, તે એક વાં અને એક મહિનો પડી રહ્યું પછી તે પડી ગયું પછીથી બાર વર્ષે મા ૧૩ માસ આજીવન સુધી અમનાન મહાવીરે નગ્ન અવસ્થામાંજ તપ કર્યું

શિષ્ય—શુ એમના અન્ધનું કોઈ વાક્ય આપ જતાની શકો છો ?

ગુરુજી—એમના માનનીય શ્રી આચારાજ સૂત્રમાં નીચે લખેલું વાક્ય આવેલું છે —

સંબન્ધર સાહિયમાસર્જન રિક્ષાસિચયમં મગર્વં ।

અવેલગ્રો તયોચાર્દિતં, વોસિજ્ઞ વત્ય મળગ રે ॥૪॥

સ-તત્ત્વ ઇન્દ્રપાર્થિત સવત્સરમેકં માધિક મોચયન્ન ત્યક્તમાન્
મગવાન્ તત્ સ્થિતરન્ય્વ ઇતિ કૃત્વા તત્ ઉર્ધ્વં તત્ત્વરૂપરિત્યાગી
વ્યુત્સૃજ્ય ચ તદનગારો મગવાન્ અચલોઽમૂન્ (નવમો અધ્યાય
પૃષ્ઠ ૩૦૧ શીલામાર્યાય નિદિતવિવરણયુત મુદ્રિત મ્હેસાણા
લલ્લુમાઈ કિશોરદામ સન્ ૧૯૧૬)

શિષ્ય-શુ તે નમત્વને સવત્સરધારીપણથી સાર સમજે છે ?
શુ આનું પણ કંઈ શાસ્ત્રીય પ્રમાણ છે ?

ગુરુ-તે જ આચારાગમા સુત્ર ૨૧૬-૨૨૬ અધ્યાય ૮ પૃષ્ઠ
૨૭૭-૨૮૬ ઉપર

“ જૈ મિક્સુ અચેત્તે પરિમસિણ તસ્સ જ મિક્સુસ્સ ઇવ
મવદ્ધાણમિ અહતણ કામં ”

અર્થાત્-જે લિલ્લુ નગ્ન રહેશે તેને જો માણસ નહિ પડે કે
મને તૃણ મ્પક્ષ થઈ રહ્યો છે તે તૃણરૂપથીની મુશ્કેલીને સહન કરશે

શિષ્ય-શુ સત્ત્વ જૈન સાધુના આચરણને શ્રી મહાવીર સ્વામીના
વખતમાં અગર તે પહેલાં સ્વેતાગર જૈન માને છે ?

શુ-સ્વેતાગર જૈન કલ્પસૂત્ર વિગેરે તેમના જ યોધી એમ
કહ્યું છે કે શ્રી પાર્શ્વનાથના સમયમાં વખતસિત સાધુ હતા મહા
વીર સ્વામીએ સુધારો કર્યા-નમત્વનો પ્રચાર કર્યા

શિષ્ય-શુ કેવળ ઐતિહાસિક પ્રમાણ આ વાતના ટેકામાં છે ?

ગુરુ-ત્યાસુધી મને ખબર છે ત્યાસુધી આજસુધી કેવળ
ઐતિહાસિક પ્રમાણ આ વાતનું નથી મળ્યું કે શ્રી મહાવીરસ્વામીના
પહેલાં અગર તેમના સમયમાં જૈન સાધુ વસ્ત્ર સહિત હતા

શિષ્ય-આ પ્રાણમાં વસ્ત્ર રહિત સાધુ હોય છે

માનુષ્ય પડે છે શું નેથી તો શ્વેતાશ્વરે સવસ્ત્ર સાધુનો માન નહિ ચલાવ્યા હોય ?

શુભ—જો પ્રતિમાઓ દ્વારા ધીર ધીરે વસ્ત્ર ત્યાગનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો સાધુ પદ નગ્ન અવસ્થામાં સારી રીતે પાળી શકાય છે—અભ્યાસ સિરાય તો ખરેખર કઠિન કામ છે કરી ગર્ભા વિગેરે મહત્ત્વ કરવું તથા લક્ષ્મણ જીતવી તે ધણજી કુશલ (કઠિન) કાર્ય છે પરંતુ અભ્યાસથી તે સરળ મને ॥

શિષ્ય—શું શ્વેતાશ્વર સાધુની ક્રિયાઓ દિગ્ગજની કાંઈ પ્રતિમા સાથે મળે છે ? બાને સરખાવી શકાય એમ છે ?

શુભ—જો જ્યારે સુલભેશી સાથે સ ખાસીએ તો બહુ જ મેળ મેસી જાય છે દિગ્ગજર જીન સાચોમાં અનેક ઘરેમાં ભોજન પાનમાં એકજ કરીને શુદ્ધતકના મારે ભોજન કરવાનું વિધાન છે શ્વેતાશ્વર સાધુ તે પ્રમાણે વર્તે છે

શિષ્ય—શુભકે શબ્દ અગીઆરમી પ્રતિમાધારીને કેમ આપવામાં આવ્યા નથી ?

શુભ—શુભક નાનાને કહે છે વાસ્તવમાં તે નાના સાધુ છે તે પણ સાધુ પ્રમાણે ખ્યાન વિગેરે કરે છે વિષાદનિત્યી ભોજન કરે છે મોર પીણી રાખે ॥

પાર્શ્વનાથ પુરાણમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે —

જો શુભ નિષ્ઠ ગાય ઇત્ત મદૈ ઘર તજ મ્હ યજ્ઞવર્મે રહે ।
 પદ ચમત્ત તત્ત પીછી માથ, કટિ હોળોન વચ્ચહહ ઘાય ।
 મિદ્ધા મોક્ષન રારે વાસ, જાગે પરચ વર વપચાસ ।
 હેહદહ મોક્ષન મિર્વોષ, હામ જહામ ન ગ મ ગોષ ।
 શ્વિત્ત કાલ્લ કતરાવૈ કંશ, દદ્દમૂલ ન ર રે હેશ ।
 તપ નિધાન હાગમ જાચાસ, શક્તિ વમાન કરે શુભ વાસ ।

યદ મુલક કાચકો રીત, દૂધો વટક બાંધક પ્રીત ।
 માક વક કમર કાપીત, હાથ કમળદટ વોછી કોત ।
 રિવિષ્ણે ઘઠ હેદિ આદાર, પાન પાત્ર આગમ અનુકાર ।
 કર વજા લુચન બાંધવોર, શોઠ ઘામ ઘણ કરે ગતીર ।
 સોરઠા-વાન પાત્ર આદાર, કરે તાજાનુદ ગોદ મુનિ ।
 જાડ રહી તિહવાર, ધાંતિ રહિત ઓજન રહે ॥
 દોહા-વક હાથ વર ઘાલ ધર, વક હાથમે હેદિ ।
 કાચકહે ધર કાચકે, વેલક અજન કરેવ ॥

પ્રશ્ન-અનુવાદ માટે શ્રુતો અનુવાદનુ શ્રી ૫ મંત્રનાથ
 અગ્નિ પૃષ્ઠ ૧૫૫-૫૬-૫૭

શિષ્ય-તો પત્રી દિગ્ગજ તથા સ્વેતામ્બરોએ વચ રાખવા-
 ન રાખવા એ વાતને લીધે મન સંકોચ નહિ રાખવો જોઈએ
 સ્વેતામ્બર સાન્નિધ્ય સિતમ જિતમ્બરી અન્ન વચ રહિતનાને ઠસા
 છે દિગ્ગજ સાધુઓને સ્વેતામ્બરોએ આ દૃષ્ટિથી જોવા જોઈએ
 તથા દિગ્ગજોને માટે એ દિશિન છે કે સ્વેતામ્બર સાધુઓને મુકુ
 જોવા જોઈ આ વિષયમાં માધ્યમ આવ રાખે ધરમ્બર અનૈકવ
 (વિષયક) ન કરે જોઈ જોઈતુ પાત્રી યોગ્ય તેટલુ બલ આરિય
 પાત્રે પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે પાત્રે અતરમ આરિય બાગત
 તો આપે હજુ છે કે કંઈ જોઈ છે નહિ

ગુરુ-વાગ્ધર્મમાં અતરમ આરિય બાગત એક જ મત છે
 કૌન શાસ્ત્ર પણ કહે છે કે બ્રહ્મસુધી સ્વાત્મ રમણ નહિ પાપ
 બ્રહ્મસુધી મોક્ષમાર્ગે વધાર્યું નથી કેવળ માનવેશ મોક્ષમાર્ગ નથી
 શ્રુતો શ્રી કૃ-૯ દાવાર્ધ સમયમાર્ગ આજ દહે છે —

ગાથા-જનિ વક મોક્ષમાર્ગો પાવણદાતિદિવ્યાગ્નિ રિતાગ્નિ ।
 દમણજારિતાગ્નિ મોક્ષમાર્ગે મિત્રા પિત્રા મશ્વરો ॥

ભાવાર્થ—સાધુ તથા ગૃહસ્થોનો વેશ માત્ર મોક્ષનો માર્ગ નથી સમ્યક્ દર્શન સમ્યક્ગ્યાન તથા સમ્યક્ચારિત્રની એકતા જ આત્મ સ્વરૂપ છે તે મોક્ષમાર્ગ છે એવું જિનેશ્વર કહે છે આ વાત વિપરે જાણવેલા જ્ઞેઽં આચારાંગમા કહી ઇ —

“ય વચમુક્તો અત્યસ્થેષ્વ ઇત્યધિરહ જનગારે લોકેષ્વ તિલક્ષણ વમત્તે વહિયા વાક કલ્પમત્તો પરિઠ્ઠવ એવ મોળ સમ્મ જણુવા સિદ્ધિ સિદ્ધિ વેમિ” (સૂત્ર ૧૫૦ જોક્ષારાગ્યવતે દ્વિતીયાદેશ ૧૫/૨)

ભાવાર્થ—બન્ધ તથા મોક્ષ આતરિક પરિણામેમા જ વિરક્ત ગૃહસ્થિત સાધુએ રાતરિન પરિપક્વ સહેવા જોઈએ જ પ્રમાદી છે તેને મોક્ષમાર્ગની બહાર જાણવો જોઈએ અપમાદી બનીને વૈરાગ્યમા રહે એવા મુનિએ સારી રીતે મોક્ષમાર્ગ પાળવો જોઈએ

વધુમા પશુ તેમા કશું છે —

‘કહ જળાકલ્પી પાંદિવ જાળિહે રાગમલ્લાર્ણ સ્વેદાવ કસેદિ અપ્પાણ રોગદિ અપ્પાણે ગદા ગુભ્રાઈ કટ્ટારં દંઠવવાહો વમત્તવદ એવ અત્તમગારિદિ જાળિહે વિગિંથ કોહ અધિકલ્પમાજો ’

સૂત્ર ૧૩૫ પૃષ્ઠ ૧૯૦

ભાવાર્થ—આશામરી પ્રકૃતિ સ્નેહગદિત પોતાને એકલા એકરૂપ જોઈને પોતાને કૃષ્ણ કરે પોતાને તપમા અર્થ કરે જેવી રીતે જીના સાકડાને આગ નાળી નાખે છે તેવી રીતે સ્નેહગદિત બનીને મોક્ષને ત્યજી દઈ નિષ્કલ્પ થઈને આત્માનું ધ્યાન કરવાથી કર્મ ઓગળી મુક્તિ છે ટીકાકારે ત્યા લખ્યું છે કે એવી ભાવના કરે—

પદેકોહ નમે કશ્ચિત્ત જાદમ યમ્ય કસ્યચિત્ત ।

નતં વર્યાચિ વસ્યાહ નાષો માનોતિયો મમ ॥

ભાવાર્થ—હું સદા એક છું મારે કોઈ નથી હું ખીળ કોઈનો નથી જોતો હું કોઈ એના કોઈને હું દેખતો નથી ને ભાવિ કાળમા (ભવિષ્યમા) મારે કોઈ નહીં હશે વળી વધુમા કશું છે —

મહાસત્ત્વ સુધિરં વદ્ધુ સુધિર મુર્ધં વદ્ધુ વદદ્ધ જયો ।

તદસત્ત્વ સ્ત્રવતિ વદ્ધમ વદ્ધમજાળે ઠિથા ચાદ્ધુ ॥૨૩૪॥

સાવાચ—જેમ સીતુ સામું સામા વખતે મુકાઇ જાય છે ત્યારે તેને અગ્નિ જલની બાંધી નાખે છે તેજ ગીતે જે સાધુ સારી ગીતે અવરપાયરણ આરિતમા રિચન દોષ છે તે કમેનિ દૂષ કરી નાખે છે પ્રયાજન એ છે કે સર્વ જોનોએ સમતાભાવ રાખીને અતરમ આરિત ઉપર હમ્મ રાખવું જોઈએ તે આરિતનું બાધ સાધન બાવદાર આરિત છે તેને ચાટ દિગજરોએ પોતાની મદાને અનુકૂળ તથા મ્વેનામ્મરોએ પોતાની મદાને અનુકૂળ દોષ તે પ્રમાણે આસવું જોઈએ આખ્યક્ષાર રાખવો એ જ જિને ની આદા છે પરપર દૂષ નહિ રાખવો જોઈએ જેની મમજમા જેવું આવે તેવું તે બાદ આરિત પાળે અતરમ પરિકામા ઉપર મુખ્યપણે દૂષ આપવું જોઈએ

સિધ્ધ—હજુ બીજી જરૂરી નક્કાવન થાને અતરની થાનો બતાવો ૧

ગુરુ—બીજી વાત એ છે કે દિગજર જૈન પોતાના સાત્ત્વ પ્રમાણે એમ બતાવે છે કે સીના સરીરથી મોળ પ્રાપ્ત કરી સકાતો નથી પુરવના સરીરથી જ મુખિ મેળવી સકાય છે તેવું કારણ તેઓ એ બતાવે ॥ ૧ ॥ જે ઉચ્ચ ખ્યાન કરવાથી કમેનિ નાશ થઈ શકે તેવું ખ્યાન સકિત કમી દોવાના કારણે સીથી થઈ શકવું નથી સીનું સદનન અર્થાત્ દાડકાની સકિત વજ્જ ગ્વમ નારાય રૂપ નથી દોની પુરપોમા પજ્જ જે ૧ એવી સકિત દમે તે મોક્ષના સાધનની યાગ્વના રાખી શકે છે વજ્જના જેવી દદ નસોની ભજ, દાડકાના સાધા નથા દાડકા દોષ તેને વજ્જટપમ નારાય મદનન કહે છે સીઓ ઉગતિ કરીને સોળમા સ્વર્ગ મુધી તથા અવનતિ કરીને છઠા નડું મુધી જઈ શકે છે

મ્વેનામ્મર સાત્ત્વકાર સીના સરીરથી મુખિ મેળવી સકાય છે

એમ બતાવે છે તેમનામાં ઓગળીખેલા તીર્થ ૪૦ થી મહત્તીનાથને સ્ત્રી તીર્થ કર માન્યા છે જો કે તેઓ મોક્ષનો લાભ સ્ત્રી શરીરથી માને છે તથા દિગ્બરોની જોમ તે એમ માને છે કે તે (સ્ત્રી) સ્વર્ગોની ઉપર દ્વેવેલિક વિરેમા નથી જતી સાતમા નહે નથી જતી ચક્રવર્તી વિગેરે મતી નથી સ્વેનામ્બરે મય પ્રવચનમારોદાર પ્રકરણ રતનાકર ભાગ ૩ સ્વ વત ૧૮૩૪ જીમસી માલિક મુખર્તવાળાએ જણાવેલામાં કહ્યું છે કે —

અરહત્ત ચક્રિ કેમવ સમિન્નેય ચારણે પુઠ્ઠા

ગણહરં પુલાય આહારમ્ ચ નદુ ભવિ મહિલાણ ॥૨॥

અર્થાત્—અરહન્ત (તીર્થ કર) ચક્રવર્તી નારાયણ બલદેવ સહિ નમોત્તમદિ ચારણ્યુત્તદિ પૂર્વેનુ યાન ગબ્ધર પુલાક, સાધુપણ્ડિ, આદારક શરીર આ દસ વાતો સીના શરીરથી મળતી નથી રીકાકાર કહે છે કે મસ્તિનાથ સ્ત્રી કેમ થયા? આ એક ખાસ વાત બની છે નિયમ નથી—આને અંતરે કહ્યું છે

દિગ્બરોની જોમ તે એમ માને છે કે દેવિયોની ઉત્પત્તિ ખીજ સ્વગ સુધી જ હોય છે તથા તે બારમા સ્વર્ગ સુધી જઈ શકે છે કારણકે સ્વેતાબરી બાર સ્વર્ગ માને છે દિગ્બરી ૧૬ સ્વર્ગ માને છે સમ્રાટ્કી મૂત્ર પાન ૭૮ મા કહ્યું છે કે—

સવવાદો દ્વિગ્બર ચલદુગે જા પરો પદસારા ।

ગમણા ગમણે નજીજી બજીવ વરક સુરાજેવ ॥

ભાવાર્થ—દેવી ખીજ સ્વર્ગ સુધી ઉપર ૧૨૬ બારમા સહસાર સુધી જાય

શિષ્ય—આજકાલ દિગ્બર મા સ્વેતાબરી મોક્ષ માને હોય શકે એમ માને છે?

ગુરુ—આ ભરતજેત્રમા આજકાલ બનેનો એ મત છે કે

૬ શ્રી મહાવીર સ્વામી રાજ્ય મિદ્ધાર્થની રાણી ત્રિશલાના જ ગર્ભમાં રહી જ મ્વા દત્તા એમ દિગંબરો માને છે શ્વેતાંબરો માને છે કે તે પહેલાં એક બ્રાહ્મણીના ગર્ભમાં આ યા પછી ઈંદ્રએ તેમને ત્યાંથી લાવોને ત્રિશલાના ગર્ભમાં રાખ્યા-વિગેરે વિગેરે કંઈક મતભેદની વાતો છે જે કંઈ મહત્વશાળી નથી

શિષ્ય—દિગંબર શ્વેતાંબર ભેદ કયારથી થયા ?

ગુરુ—બંને માને છે કે આ બંન્ન વિક્રમ સંવત ૧૩૪ અગર ૧૩૬ માં પડ્યા દિગંબરો કહે છે કે વેતાંબર મધની ત્યારે રચાપના થઈ એ વાત પ્રસિદ્ધ છે કે જૈનધર્મી મહારાજ અદ્વૈત મૌર્ય (ઈસ્વીસન ૩૨૦ વર્ષ પહેલાં) ના વખતમાં વચમાં દેશમાં બાર વર્ષમાં દુઝાળ પડ્યો તે વખતે શ્રી બ્રહ્માદુ શ્રુતકેવળી ૨૪૦૦૦ મુનિ સઘ સહિત બિરાજમાન હતા શ્રુતકેવળીએ દુકાળમાં મુનિ સઘમાં પાળવો મંજૂ છે એમ જાણી સઘને દક્ષિણ તરફ જવા સમર્પિ આપી તે વાત ૧૨૦૦૦ મુનિઓએ માની લીધી તે તે દક્ષિણમાં અવધુબેનગોલા તરફ ચાલ્યા ગયા

શિક્ષા બેજોથી એ સિદ્ધ થાય છે કે બ્રહ્માદુ દક્ષિણમાં ગયા તેમની સાથે મુનિરૂપમાં રાજ્ય અદ્વૈત પશુ દત્તા અદ્વિયા જે ૧૨૦૦૦ નામ મુનિ રહ્યા તેમનાથી સાધુનું ચારિત્ર પાળી શકાય નહિ ત્યાર તે ખજા હિપર વસ્ત્ર રાખના લાગ્યા અને અદ્વૈત દાસક મત ચાલ્યો દુઝાળ પછી પેલા મુનિઓ પાછા આ યા ત્યારે તેમના ઉપદેશથી ઘણાએ પહેલાની ચર્ચા ચારિત્રની ક્રિયા-ધારણ કરી અને ઘણાએ વસ્ત્રોનો ત્યાગ ન કર્યો આ મતભેદ હોવાનું મૂળ કારણ છે એનું દિગંબરોના બ્રહ્માદુ ચરિત્રમાં લખ્યું છે

શિષ્ય—શુ હજુ કોઈ વિશેષ મતભેદ છે કે જે જાણવો જરૂરી છે ?

ગુરુ—દિગંબર નોક તીર્થ કરોની મૂર્તિઓને ખ્યાનામર વસ્ત્ર

તથા અલકાર રહિત રચાપિત કરે છે જ્યારે શ્વેતાખર લોક મૂર્તિને તો ખ્યાનાકાર બનાવે છે પરંતુ તેમાં લક્ષ્યોટ્તુ ચિન્હ બનાવે છે દિગ્ગજરી તોડ તેજુ કરના નથી તથા શ્વેતાખરી મૂર્તિના ચમુ ઉપર નેત્ર જડે છે તથા આબુલ્યુ વિગેરે પહેરાતી મૂર્તિની સજ્જવટ કરે છે

શ્વેત ખરોમાં એક રચાનખાસી પણ છે જે મૂર્તિને પૂજતા નથી તથા એમના સાધુ શ્વેનાખરો જેના વસ્ત્ર રાખે છે તથા આદાર લાવે છે પરંતુ મદ્દા પર પી બાધ છે એમનો એવો ખ્યાલ છે કે કદીક કહક જતુ મદ્દોમાં ચાલ્યા જાય મૂર્તિ પૂજક શ્વેતાખરો એજુ કહે છે કે તે (ચાનખાસી) જીનોતુ ધણ કથન મૂર્તિ પૂજક શ્વનાખરોને મળુ છે

મદ્દે યોગ્ય મતભે બતાવી દીધા છે જેથી દિગ્ગજર તથા શ્વેતાખર પરસ્પર એક બીજાને ઓળખી ને

શિષ્ય—ચાનકવાસી જૈન મયોમાં અસલ મોક્ષમાર્ગનું કેવું વર્ણન છે ? કઈક નમૂના બતાવો જેથી દિગ્ગજર જૈન તથા મૂર્તિ પૂજક તથા ચાનકવાસી જીનોના કથનની સામ્યતા જણાય

ગુરુ—તમારો પ્રશ્ન ધણેજ યોગ્ય છે અને આજ જ રચાન કવાસી મુનિશ્રી ગોચમલ્લ દ્વારા સંપાદીત ‘નિર્મલ્ય પ્રવચન’ નામનું પુસ્તક મળ્યું છે (પ્રકાશક-જીનોતદય પુસ્તક પ્રકાશક સમિતિ-રતલામ વીર મવન રજપલ) તેમાંથી કહક કથન બતાવું છું—

અવગમ્યેષ જુષ્ણદિ કિં તે શુક્લગ વરૂણો ।

અવગમ્યેષ અવગે ગાદ્યા સ્ત્રમેદય । ૮-૧૥

સાવાર્થ—આમાં ૧૧ માવેજ શુક્લ દર બદાર શુક્લ કરવાથી શુ ? આત્મા કારણ પોતાને જનવાથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે રાગો જ દોષો વિષય કમ્મજેય જ્ઞર્મ જ મોદદરાગવ વચતિ । ચર્મ જ ગાર્દ મરણાલ મૂળ, દુસ્મ જ પ્રાદમરણ વચતિ, ૧૨૭-૨૮

ભાવાર્થ—અગ્રેષ્ઠ કમ ન થના બીજ છે આ કમ મોહથી
પ્રધાય છે કમ જન્મ મરણનું મૂળ છે જન્મ મરણ જ દુખ છે
એનું યાત્રી કહે છે

દુક્કલ દય ગરલ ન હોદ ઘોલો, દહો જાલ ન હોદ તળહા ।
તળહા દયા જલ ન હોદ છોલો, કોલો હયા જાલ ન કિલનદ ॥

ભાવાર્થ—જેને નાશ નથી તેને દુખનો નાશ કરી નાખ્યો
જેને તૃષ્ણા નથી તેને મોહનો નાશ કરી નાખ્યા જેને લોભ નથી
તેણે તૃષ્ણાનો નાશ કરી નાખ્યો જેને ધન વિશે ઉપર મમત્ત્વ
નથી તેને યોક્ષનો નાશ કરી નાખ્યો—

ધર્મો મગઢ્ઢુકટુ જડિમા સઘમા લલો ।

દેવા વિત્ત નમ સંતિ જાલ ધર્મે મયા ગળે ॥ ૧-૩ ॥

ભાવાર્થ—અહિ સા-સધમ તપ આ ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મગજ છે
જેનું મન સદા ધર્મમાં છે તેમને દેવ પણ નમન કરે છે

ધર્મે દમણ ધર્મે સવિ નિલ્યે, જળાજિજ્ઞ જલ્લરસજેસે ।

જહિલિળહાલા વિમલોલિસુદો, સુવોલિભૂલો વજહાલો લોસ ॥૨૪॥

ભાવાર્થ—મિદ્ધાત્વ રહિત આત્મા આનંદકારક ધર્મગ્રંથી
કુડ (૨૬) છે અને જલચરગ્રંથી સાતિમય તીર્થ (૧૬) છે જેમાં
ગ્નાન કરવાથી આ આત્મા મળી રહિત શુદ્ધ તથા સાત ધાય છે
તેથી હું આનાથી (મિદ્ધાત્વથી) મારા મનને છોડાવું છું

નિમ્મલો નિહલો નિમ્મલો જલ્લ ગારલો ।

મમો જ ય જમૂલસુ તલેસુ ચાતરેસુ ય ॥ ૧૧-૫ ॥

ભવાર્થ—સાધુ તે છે જે મમતા રહિત અહંકાર રહિત,
ખાલ્ય તથા અતરંગ પગ્મિદ રહિત તથા મોહાગ્રપ્રણયો રહિત

તેવ તથા ત્રસ સ્થાવર વિગેરે મર્વ પ્રાપ્તિએ હૈ = ૨૨૨૨
સદિત દોષ

નાદસળિણ નાળ, નાચેળ બિણા ન હોતિ ચરણુક

અગુણિમ નરિયમ વધ્યા નરિય અમુલ્ય નિવરણ દુર્લભ

ભાવાર્થ—સમગ્ર તંત્ર રહિત માને સમગ્ર જ્ઞાન કેવળ જ્ઞાન
સમગ્ર જ્ઞાન વગર અમ્યદ્યારિત દાનુ નથી એવું જાણવું
કર્મોથી મુક્તિ થતી નથી કમ રહિત થવું જોઈએ, નહીં
શસ્ત્રું નથી

જહાવલમ તહે જાચ નોવલિવદ કાર્તિક

દર્શ અલિપ્ત કાર્મોદ, તે જય જુમ અર્ધા ૧૨-૩૪

ભાવાર્થ—જેમ કમળ જળમાં રેલે જાય તેવું જાણવું
સિધ થતું નથી તેવી રીતે જે અમોગ્ય જ્ઞાન જેવું જાણવું
તેને અમે માહત્યુ કહીએ બીએ

અમયાદ સમળો હોઈ અમરેણ અવળ

ગણેળવ મુળો હોઈ તણેળ હોઈ તાવળ ૧-૨૧

ભાવાર્થ—સમતાથી શ્રમણ સાધુ રહતો જોઈએ
ધ્યાય ■ જ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે, તથા ૧-૨૨ ૨

અમુળા અમળો હોઈ અમુળા હોઈ અમુળો

અમુળા અમળો હોઈ મુળો હોઈ અમુળ ૨-૩

ભાવાર્થ—કમથી અને કિયા અમુળા અમળો હોઈ
ક્ષત્રીની કિયાથી ક્ષત્રી દોષ છે તેવું જાણવું
કમથી જ્ઞાન થાય છે

અવળ જોજા વિશ્વચ્છતિ જોજા ૩-૪

તથા પાણિવદ ધોર નિમળા ૪-૫

ભાવાર્થ—સર્વ જ્ઞાન અવળ ૫-૬
નથી તેથી નિર્મલ સાધુ પ્રણીત ૬-૭

न कम्भणा कम्भस्त्ववेति वाद्या, अकम्भणा कम्भ स्त्ववेति घोरो ।
मेघावीणो ह्योभमया वतीता म तासिणो मोषयरति वाद्य ॥१८-१४॥

ભારાથ—અગ્રાની કમેનિ કરતો કમેનિ ક્ષય કરતો નથી
ધીર પુરુષ ક્રિયા રહિત આત્માનુભવ નારા કમેનિ ક્ષય કરે
સોભ રહિત સતોષી પડિતજન પાપ કરતા નથી

नाशस्य सङ्कल्पः पञ्चाशत्तमः, अष्टादश मोहस्य वियञ्जनात् ।
 नाशस्य दोषाश्च यत्तद्वत्त एव तद्वत्तस्य समवेद मोहस्य ॥२१-१८॥

ભાવાર્થ—સર્વ જ્ઞાનનો પ્રજ્ઞા યવચ્ચા અજ્ઞાન તથા મોહ
ધુટી જવાથી રાગદ્વેષનો ક્ષય થવાથી પરમ મુખરૂપી મોક્ષની પ્રાપ્તિ
થાય છે આત્મ ધ્યાન તથા અહિંસાની પૃષ્ઠિ આ માર્ગઓ છે

શિબ-શુ દિગજર જેન શાસ્ત્રોમાથી આવુ કમક સાદિત્ય
ખતાવશી ?

ગુરુ—તમારી જે ઈચ્છા હોય તેા હમક ઉપચારી સાહિત્ય
નીચે આપવામા આવે છે

યોગસારમા શ્રી યોગે દ્રાવ્યાઈ ઠહે છે —

જો ગિરમઢ બધા મુળદ્ વચ સંજમ્ સંજુત ।

स ह्यहं पावहं विद्वत्सह इह जिणगाहह वुत्त । ३० ।

જાવાયઃ—જે મન તથા સુષુમ્નુ પાતન કરતા નિર્મળ આત્માને
અનુભવ કરે ॥ તે તરત જ સિદ્ધતા સુખને પ્રાપ્ત કરે છે એવું
જિને પ્ર કહે છે

ધ્રુમરસાયાજીના શ્રી પદ્મનદિ મુનિ કહે છે—

। ५। ते खलमाणो जिय मायाबोह मोहजिय मयभा ।

॥ मङ्गलम् ॥ यः जप्त्वा तद् नाम त्रिणो वृत्ता ॥१३५॥

ભાવાથ —જો ક્રોધ, માન માયા, લોભ મોહ મદ મત્સર
ગિરીન શત્રુ છે તે જિન છે

જ્ઞાનદર્શનસપન્ન આત્મા ચૈસો ધ્રુવો મમ ।

શેષા મારાશ્રમે વ્રાહ્મણ, સર્વે સયોગલક્ષણા ॥૨૪૯॥

ભાવાથ—જ્ઞાનદર્શન સદ્વિત એક અવિનાશી-આત્મા જ મારો છે બાકી સ્વપરાગાદિભાવ મારા નથી-તે કંઈ સયોગમયી ઉત્પન્ન થયા છે

આત્માન મનાપ્યેન્નિત્ય જ્ઞાન વારેણ ચારુણા ।

ય ન નિમલતા યાતિ જીવો જન્માન્તરેષ્વપિ ॥૩૧૪॥

ભાવાથ—આત્માને દુઃખેશા પવિત્ર જ્ઞાનરૂપી જળથી સ્નાન કરાવો જ્યાં આ જીવ જન્મ જ મના પાપોથી ક્ષુદ્ધિને નિર્મળ થઈ જાય છે

શ્રી ના સેન મુનિ તત્ત્વનાનુશાસનમાં કહે છે—

સ્વાધ્યાયાદ્દુષ્પાનમધ્યાસ્તા ધ્યાનાત્સ્વાધ્યાયામનેત્ ।

ધ્યાનસ્પ્રાદય સંપત્યા, પરમાત્મા પ્રકાશતે ॥૮૧॥

ભાવાથ—સ્વાધ્યાય કરતા કરતા ધ્યાનમાં આવી જાઓ ધ્યાનથી દુઃખ ત્યારે સાંખ્ય મનન કરો ધ્યાન સ્વાધ્યાયની પ્રાપ્તિથી જ ૫ માત્રાનું પદ પ્રગટ થઈ જાય છે

સ્વયં વિષ્ટ ન ચ દિષ્ટ કિંતુપેક્ષ્યમિદં જગત્ ।

નાદ્દૃશ્યં ન ચ દ્રેષ્યં કિન્તુ સ્વયંપેક્ષિતા ॥૧૫૭॥

ભાવાથ—આજે જગત છે તે ન તે પદ છે કે ન તે અનિષ્ટ છે પરંતુ તે રૈરાગ્યને યોગ્ય છે હું સમી નથી કે દુષ્ટ નથી એવા ભૂતંદા શાવે

આત્માયત્ત નિરાશાધમતીન્દ્રિયમનધર ।

ધાતિરમ ક્ષયોદ્ભૂત, યત્તન્મોહસુખ વિદુ ॥૨૪૪॥

ભાવાર્થ—સ્વાધીન બાધાત્મિન અતીતિય અવિનાશી જ્ઞેન
મોક્ષ-સુખ સ્વેવામા આપુ છે તે જ્ઞાનાવરણાદિ ધાનિકમોના
સુવધી પેતા થાય છે

શ્રી પૂજ્યપાદ સ્વામી હટ્ટોપદેશમા કહે છે—

સ્વસંવેદનમુચ્યત્તસ્તનુપાત્રો નિરયય ।

અયત્તમૌલ્યપ્રામાન્મા, લોર વિલોરિનર ॥૨૧॥

મંયમ્વચરણ ગ્રામમેરાગ્રન્થેન સ્થનમ ।

આત્માનમાત્માવાન્ ધ્યાયદાત્મનૈવાત્મનિસ્થિત ॥૨૨॥

ભાવર્થ—આ આપણે આત્મા આપણા શરીરના પ્રમાણ
પ્રમાણે આત્મ ધારણ કરનારો, નિમય અવિનાશી, અત્યંત
આનંદમય સોહાવાનો જાનવ્શ આનુભવ મગ્ય છે હિન્દીના
પ્રામે (સમૂહ) ને વશ કરીને—સવધર્મ સારીને ચિત્તને એકાગ્ર
કરીને આત્મતા ॥ પુરુષ પોતાનામાં જ વિચિત્ર થયેલા પોતાના
આત્માનુ જ પોતાની અદર જ ધ્યાન ધરે અર્થાત્ મનની
એકાગ્રતાથી હિન્દીએ વશ કરી જેણે સ્વચ્છ દ જ્ઞાતિનો નાશ
કર્ષો છે એવો પૂજ્ય પોતામા જ સિદ્ધત (સ્વેવા) આત્માનુ પોતાની
મેળે જ ધ્યાન ધરે

વધ્યતે મુચ્યતે લીર, સ મમો નિર્મમ ક્રમાત્ ।

તસ્માત્મર્વ પ્રયત્નેન નિર્મમત્વ ચિચિન્તયેન્ ॥૨૬॥

ભાવાર્થ—મમતાવાગે જીવ કર્મોથી બધામ ॥ અને મમતા
વગરનો જીવ કર્મોથી છટી બધ છે તેથી દરેક પ્રકારનો બધો
પ્રયત્ન કરીને નિર્મમત્વ જાવનુ ધ્યાન કરે

આત્માનુષ્ઠાનનિષ્ઠસ્ય, વ્યવહાર મદિ સ્થિતે ।

જાયતે

કથિયોયન માગિનઃ ॥૪૭॥

આનન્દો નિર્દહત્યુદ્ધ, કર્મેન્ધનમનારતમ્ ।

ન ચાસૌ પિપ્પતે યોગી, વૈદિર્દુરેષ્યચેતનઃ ॥૪૮॥

ભાવાર્થ—દેહ વિગટે પદાર્થોથી હકી જાહેને પોતાના આત્મામાં સ્થિત રહેવાવાળા નથી નરૂત્તિ તથા નિરૂત્તિવાળા વ્યવહારથી બહાર દૂર રહેવાવાળા પ્થાની યોગી પુરુષને આત્મધ્યાન કરવાથી જે ખીજાને અગમ્ય છે અને વચનોથી જે કહી કે વર્ણવી શકાય તેમ નથી તે અમોચર પરમ આનંદ ઉપજે છે આ આનંદ નિરતર કમરૂપ લોકકાને ધણો જ બાળી નાખે છે એવા યોગીને બહાર દુખો પડતા હોવા છતાં તેની તેને જાણ નહિ પડવાથી જેદ થતો નથી અર્થાત્ બહારના કુખોના પરિણામ-ઉપસર્ગ સંબંધીના કને યાના અનુભવ રહિત બની જાય છે જેથી તેને જેદ-સંકલેશ થતો નથી

શ્રી અમિતગતિ આચાર્ય સામાયિક પાઠમાં કહે છે—

સર્વં નિરાકૃત્ય વિમુક્તપાલ, સમારમન્ત્વારનિપાતૈતુમ્ ।

વિવિક્તમાત્માનમોદ્યમાણો, નિલીયમે ત્વ પરમામતને ॥૨૧॥

ભાવાર્થ—સ સાર વનમાં નાખવાવાળા નધા વિકલપોની જાગતે દૂર કરીને પોતાના આત્માનો બધાથી જુદો જુદો અનુભવ કરતો હશે તું એક પરમાત્માના સ્વરૂપમાં લીન થા

૨૨૧મ-મહિમાલાભા શ્રીચદ્રજી કહે છે—

મુચ પરિગ્રહવૃદ્ધમશેષ, ચારિત્ર પાલય સપિશેષમ્ ।

કામક્રોધનિષીલનયત્રં, ધ્યાનં કુરુ ર જોષપત્રિમ્ ॥૨૩॥

ભાવાર્થ—દેહ એવા સર્વ પરિગ્રહ સમુદને ત્યજી દેને પધાર્થ ચારિત્રને પણ કામ ક્રોધને દૂર કરવા માટે ચત્ર સમાન પવિત્ર ધ્યાન કર

વિરમવિરમ શાસ્ત્રાદિપદાર્થે રમ રમ મોક્ષપદ ચ હિતાર્થે ।
કુરુ કુરુ નિતરાર્થે ચ ત્રિતદ્ર મરમર કેવલશોધયતોદ્ર ॥
મુ ચ મુ ચ ત્રિપયાઽમિપમોગ લુંપ લુંપ નિતરપ્ષારોગ ।
સ્વ સ્વ માનમમાતગ ઘર ઘર જીવચિમન્તરયોગ ॥૬૯॥

ભાવાર્થ—આપ્ત સર્વ પદાર્થોથી વિરક્ત થા, વિરક્ત થા પરમ
દિવકારી મોક્ષ પદમા રમણુ કરે રમણુ કરે આગમ ત્યાગીને
આત્મીય કાર્યને કરીને કરીને કેવળજ્ઞાનને ધારણુ કરનાર અરદ્ર ત
થળન થર્જન નિઃશ્ચિની અજિતાયાઓ (ધર્મજાઓ) રૂપી માસના
ભોગને છોડીદે છોડીદે તારી અદરના નૃશ્યામથી રેખને દૂર કર
કર કર મનરૂપી દાથીને રોક રોક અત્યંત વિમગ મોગાબ્ધાસને
ધારણુ કરે ધારણુ કરે

શ્રી દેવસેન આચાર્ય તત્ત્વસીરમા કહે છે—

જ્ઞાણેણ કુળંત મેયં મુગ્ધાન્તરીવાણ તદ્દય કમ્માણ ।
વૈસત્યો નિપજ્ઞા સિદ્ધસર્વો પરો વમ્મો ॥૨૫॥

ભાવાર્થ—ધ્યાન દ્વારા મુગ્ધગથી તથા કર્મોથી પોતાના જીવને
જિન્ન કરીને પોતાના જ સિદ્ધ સ્વરૂપી પરમ અન્તર્ય આત્માને
અદ્યુ કરવેા બ્રેહ્મ

મયલ્લવિષ્ય થકે ઉપજાહે મો વિ સાસઓ મામો ।
જો અપ્પણો સહાયો મોક્ષસ્મ કારણ સોહુ ॥૬૧॥

ભાવાર્થ—મનના સર્વ વિકલ્પો રોકાઈ ગયા બાદ કોઈ બ્રેહ્મ
અવિનાશી ભાવ પેદા થાય છે જે આત્માનો સ્વભાવ છે તે જ
મોક્ષનું કારણ છે

હાકમી આચાર્ય એક આચાર્ય કહે છે—

મળ રોહેણ ય રુદ્ધ કરણમુહ મુહનિષો ય નિમગ્ન્યો ।

નિમગ્ન્યો અસ્માઓ અસ્માઓ હિમઓ ણન્યિ ॥૭॥

જ્ઞાપક — મનને રોકવાયા ધર્મ ય સુખ રોકાર્ક જાણે છે
નિમગ્ન્ય સુખો છે જે કાલ રહિત છે તે જ નિર્મલ છે જે
કાલ રહિત છે તે હિસક થતા નથી

જો જાણદ અરહન્તો દવ્યત્ય ગુણય વજ્ઞ યત્યેહિ ।

સો જાણ અપ્પાણ મોહો રાત્તુ જાહ તસ્મ લય ॥૮॥

જ્ઞાપક — જે શ્રી અરહન્ત જગત્તને દ્રવ્ય ગુણ પદાર્થો દ્વારા
સમજે છે તે પોતે પોતાને સમજે છે તેનો મોહ અવશ્ય દૂર થઈ
જાય છે જ

જ્ઞાણેણ વિના ઓર્દ અસમત્યો હોર્દ કમ્મણિદુહણે ।

દાણદરિનિહીણો જહ મીહો વરગયદાણ ॥૯॥

જ્ઞાપક — યોગી ખ્યાન વગર કમ્મ જાણી નાખવા એવી રીતે
અસમત્ય છે જેવી રીતે દારૂ (દાંત) તથા નખ વગરનો સિંહ
મોટા મોટા કાર્યોએને વશ કરી શકતો નથી

આત્માનુશાસનમા શ્રી ગુણસદ આચાર્ય કહે છે—

ગુણસ્વમાન સ્યાદાત્મા સ્વમાયાસિરચ્યુતિ ।

તસ્માદચ્યુતિમાત્રાક્ષન્ માનયેત્ પાનમાવનામ્ ॥૧૦॥

જ્ઞાપક — આત્મા શુદ્ધ યાન સ્વભાવી છે પોતાના (આત્માના)
સ્વભાવની પ્રાપ્તિ મેક્ષ છે તેથી મેક્ષના અર્થએ યાન જાનના
ભાવની ભેદએ

रागद्वेषां प्रवृत्तिं व्योनिवृत्तिस्तद्विरोधनम् ।

तौ च शार्ङ्गार्थसम्बद्धो तस्याचाध पत्त्यनेन् ॥२३७॥

આવાય—રાગદ્વ્ય જ રહિતિ ■ તેને છાન્ના તે નિરતિ છે
આ રાગદ્વ્ય બાજ પદાથોના નુગમથી થાય છે તેથી તેમના પદ્ય
સંગ ૪૨

श्री अभूतय व्यापार्य अभयसार ह्यगमा ह्ये उ—
 व्यवहारमिन्द्रिय परमार्थ कल्पन्ति नो जना ।

तुषणोधारिमुग्गसुद्धय कल्पन्तीह तुष न तन्दुलम् ॥४९॥ १०॥

ભાવ થ'—જો માણુમ સ્વરહારમા જ મૂર્ખતાથી મમ છે તે નિશ્ચય તન્વનો અનુભવ કરતો નથી—જો જૂનું નેરામા મૂર્ખ છે તે હોતર્ગ જ ચોખ્ખા સમજે છે તે સાખાને ચોખ્ખા જનજીતો નથી

ह्लिश्यन्ता व्ययमेव दुपश्चरतरैमोखोऽसुरै कपभि ।

प्रिश्यन्ता च पर महाव्रतं तमेवभारण मन्नाधिरम् ॥

माया-मोक्ष इत् निरामयषट् सत्त्वमानं स्वय ।

ज्ञानं ज्ञानगुणं विना कथमपि श्राप्नुं श्यमन्ते न हि ॥१०७॥

જાવાઈ—કોઈ મોક્ષ વિરોધી કલ્પિત કલ્પિત ક્રિયાકા થી પોતે
કનેશ હૃદાયનો વાને કરતો દોષ તો ક વરો—આ મોક્ષમા સાક્ષાત્
પોતાનું જ (આત્માનું જ) એક અવિનાશી પદ છે પોતાની જ
મેજે પોતાના અનુભવમાં આવવાવળું છે તથા તે પુરુષાત્મકથી
તે મોક્ષ પણ આત્મગતરૂપી પ્રધુવિના પ્રાપ્ત કરવાને સમર્થ થઈ
શકતો નથી

તે જ અમૃતચંદ્ર આચાર્ય પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ધ્યાયમાં રહે છે—

अप्रादुभावं सुखं रागादीनां भवत्यहिमति ।

५ जिनागमस्य संक्षेप ॥४४॥

ભાવાર્થ—રાગ પાદિ ભાવોનું પ્રગટ ન થવું તે જ અદ્વિસા છે તથા તેનું પ્રગટ થવું તે દ્વિસા છે આ જિન આગમનો સાર છે

શ્રી પૂજ્યપાદ સ્વામી સમાધિગતધ્મા કહે છે—

સ્વનુદ્વયા યાનદ્ ગૃહીયાત્ કાપવાન્ ચેતસા વ્રયમ્ ।

મમાસ્તાયદતેષા મેદ્રામ્યાસે તુ નિશ્ચિત્તિ ॥ ૬૨ ॥

ભાવાર્થ—જ્યામુધી મન વચન અને કાયા આ ત્રણને આત્માનો સ્વભાવ માનવામાં આવેને ચાને પોતાનો માનવામાં આવશે ત્યામુધી જ સમાર છે આ ત્રણના ભેદ વિચારના અભ્યાસથી મોક્ષ થવું જાય છે

શ્રી પદ્મનદિ મુનિ નિશ્ચય પચાગતમા કહે છે—

શુદ્ધાચ્છુદ્ધમશુદ્ધ ધ્યાયનાસ્તાત્પશુદ્ધમેવ સ્વમ્ ।

જનપતિ હેમ્ના હૈમ લોહાગ્રોહ નર કટક્મ્ ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ—જે માણસ શુદ્ધ આત્માનું ધ્યાન કરે છે તે પોતાને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જનારી દે છે જે અશુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે છે તે અશુદ્ધ આત્માને જ પામે છે જેવી રીતે સોનાથી સોનાનાં કડા અને તોળાના કડા બને છે તેમ

અહમેવ ચિત્સ્વરૂપશ્ચિદ્રુપસ્યાત્રયો મમ સ્ત એવ ।

નાન્યમ્ કિમપિ જડત્વાત્ પ્રીતિ સદૃશેષુ રુચ્યાણી ॥ ૪૧ ॥

ભાવાર્થ—હું જ ચૈતન્ય સ્વરૂપ છું અને ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં જ એક આત્રય છે અને તેના સિવાય બીજું કંઈ આત્રય યોગ્ય નથી કારણ કે બધા જ છે ચેતને ચેતનમાં જ પ્રીતિ કરવી જોઈએ, સરખે સરખામાં જ પ્રીતિ સુખદાયક હોય છે

સિધ્ધ—શુ આ બધા મતભેદ દર ચર્ચા શકે તેમ નથી ? શુ એક પ્રકારનો જૈન ધર્મ ચર્ચા શકે તેમ નથી ?

ગુરુ—હુ તમને બતાવી ગયો છું કે દિગંબર જ્વેતાંબર નિશ્ચય મોક્ષ માગ એક સરખા જોવો જ છે બધા જ આત્મ ધ્યાનમાં તથા નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં જ મોક્ષ માને છે બધા જ અદિસાને જ ધમ માને છે વ્યવહારમાં ઘણો થોડો મતભેદ છે

જો દિગંબર મૂર્તિપૂજક તદા સ્થાનકવાસી નણેવના વિદ્વાન તથા માનનીય ગુરુપક્ષ આમદ તથા પરપરાનો ત્યાગ કરીને સામ્ય ભાવથી સમજુતિ કરે અને એ વિચારે કે નિશ્ચય મોક્ષ માગ સાધવા માને પ્રાપ્ત કરવા માટે કેટલો વ્યવહાર માર્ગ રાખવામાં આવે તો એ નક્કી ચર્ચા શકે છે અને એક જ પ્રકારનો વ્યવહાર માર્ગ પસંદ રહી શકે છે નિશ્ચય ઘણો જલ્દીથી ચર્ચા શકે છે નિષ્પક્ષ વિદ્વાનના સમ્મેલનની જરૂરીઆત છે પરંતુ ન્યાયમુધી એમ ન બને તો ભણેના-મણેના લાઠીઓએ નિશ્ચય ધર્મ સમજી પોતાનું અલ કરજી કજીલ કરે તેટલો તેના સાધનરૂપ વ્યવહાર ધર્મ પાગલો જોઈએ અને જો વ્યવહાર ધમ પોતાને મળે ન હોતરે-પોતાને કજીલ ન હોય-તેના તરફ માધ્યસ્થભાવ બાને રાગદ્વેષ રહિત ભાવ રાખવો જોઈએ કારણકે થોડા બહુનારાઓની જુદી બધા વિષયોમાં એક સરખી હોઈ શકતી નથી જુદી જુદી અપેક્ષાઓથી જુદા જુદા વિચાર કરી શકાય છે

આથી શ્રી અમિતવર્તિ આચાર્ય મહારાજે તથા હિમારવામી મહારાજે ચાર ભાવનાઓ રાખવાની આજ્ઞા કરી છે જેમાં જેની સમિતિ ન હોય તે બાગત તરફ માધ્યસ્થભાવ રાખનાની આજ્ઞા છે, દ્વેષભાવ કરવાનો નથી જુઓ કહ્યું છે —

સત્તેષ્ટ મૈત્રી ગુણેષ્ટ પ્રમોદમ્, ક્ષિપ્તેષ્ટ લીલેષ્ટ કૃપાપરત્વમ્ ।

૫ નિપરીતજ્ઞૌ, સદા મમાત્મા

અથ — હે ભગવન, મારો આત્મા સર્વ પ્રાણી માન ઉપર
મૈત્રીભાવ રાખે ગુણવાન ઉપર પ્રમેદ (આદર) ભાવ રાખે, દુ ખી
જીવો પ્રત્ય દયાલાન રાખે અને વિપરીત સ્વભાવવાળાઓ પ્રત્યે
માધ્યમ્યભાવ રાખે

શિષ્ય—મને આપની પામથી ધર્મોગ્ર સાલ થશે છે દુ આપને
કેટલો ધન્યવાદ આપું ? હવે કૃપા કરીને એ બતાવા કે જૈનધર્મ
તથા બૌદ્ધ ધર્મમાં ત્રી સામ્યતા છે અને મો મતભેદ છે બૌદ્ધોની
સંખ્યા દુનિયામાં ઘણી છે તથા તે ધર્મોગ્ર પ્રસિદ્ધ છે

સ્વેતાચર મત વિચાર સળધી વિગત જાણવાની હવે
વાળાએ પ્રક્રિયા રી મેલજી કૃત મોક્ષમાગ પ્રકાશક અધ્યાય પામશે
વાચી જવો

અધ્યાય દગમે

જૈનધર્મ તથા બૌદ્ધધર્મ

ગુરુજી—મે બોદીના પાથી ભાગના પુસ્તકો તથા અગ્રેજી ભાષા દ્વારા તથા તેમના અગ્રેજી રુપરૂપો વાંચ્યા છે તે ઠપકથી હું એવા નિર્ણય ઉપર આ ચો છુ કે ગૌતમમુનિને કંઈ નવો મત ચલાવ્યા નહોતો જૈનમતના એ એવી સરખા તથા પ્રચલિત પદ્ધતિની ઉપદેશ કર્યા કે જેથી નોકો તેને ધણા જાણી સમજી ગયા જૈનનમજ અમ ૧ સ્વરૂપમાં બૌદ્ધધર્મના રૂપમાં પ્રચલિત થયો

ગૌતમમુનિના જાનામાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાનજી ભરેલું હતું જેને તેમણે ખીજા / અથી પ્રમાણ કહ્યું ગૌતમમુનિ ધર છોડ્યા બાદ પોતાની રહ વડની ઉમરથી ૩૭ વર્ષની ઉમર સુધી વચમાં ૭ વર્ષ જૈન મુનિપણે પશુ રક્ષા જૈન મુનિની ક્રિયાઓ પાળી ૩૫ વર્ષની ઉમરે ગયાજીમાં જઈને તેમણે જૈન મુનિની ક્રિયાઓને કંઈજી સમજી સમ્યા તથા મધ્યમ માર્ગ પ્રચલિત કર્યા દિગ્ગજર જૈનોના દેશન સારે મ થથી ત્રસિદ્ધ છે કે શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામીની પરપરા સ ત્ત્વજ્ઞાન શ્રી પિદિનાત્રવ મુનિ ચર્ચ ગયા છે તેમના સિધ્ધ ગૌતમમુનિ થયા અને નમ્મ રહીને તપસ્માં કરી

પિદિનાત્રવ મુનિ ધણા ત્રસિદ્ધ હતા મુનાન દેશમાં ત્રસિદ્ધ એક તત્ત્વજ્ઞાની પેચાગેરસ-પિયાગ્રહ માને પિદિનગુરુ ચર્ચ ગયા છે તે પામ શાકાહારી હતા જૈન ગેજેટ' અગ્રેજી જુલાઈ ૧૯૩૩ માં એક લખ ૩૧૦ ચારલોટ ફાળે લખેલો છે, તેથી માલુમ પડ્યું કે આ તત્ત્વજ્ઞાની ઇસ્વીસન પહેલાં ૫૮૦ વર્ષ પહેલાં મુનીવન સીના સોચાસ વાંચમાં જન્મ્યા હતા તથા તેમણે જન્મતની મુસાફરી કરી હતી અને ભારતમાં પશુ ચાલ્યા હતા પછી પાછા ફરીને દક્ષિણ

ઘટાલીના કીટાના નગરમા સ્થિર થયા બાનો રાજા નૂમા પોંખિલવસ તેમનો શિષ્ય બન્યો છે

લેટિન ભાષાના કવિ ઓવિડ' સને ૧૮ મા થયા છે તેમણે આ પિથાગુરુનુ ચરિત્ર તથા તેમની શિક્ષાઓ નામના પુસ્તકમાં આપી છે સમિયાના સાધુ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા એક વ્યાખ્યાનનો અંગ્રેજીમાં ફકરો આ જૈન ગ્રંથમાં આપ્યો છે કે જે વ્યાખ્યાન પિથાગુરુએ ઘટાલીના રાજા નૂમાને આપ્યું છે તે વાચવાથી એમાં સદેહ રહેતો નથી કે તેમનું તત્ત્વજ્ઞાન જે જ્ઞેનોનું હતું તે કર્તુ તેમાના કષ્ટ વાક્યો નીચે આપવામાં આયા છે આ પિથાગુરુ એજ પિઠિતાશ્રમ મુનિ હોવાનો ઘણો સંભવ છે

૧ મરણ થતા શરીર નાશ પામશે પણ આત્મા કદી મરી શકતો નથી આત્માઓને પુરાણ ધર છોડીને નવા ધરમાં જવું પડે છે

૨. સર્વ વસ્તુઓ પરિણમનશીલ છે ક્રોધનો સર્વથા નાશ થતો નથી. આત્મા પણ્માથી માનવ તથા માનવગ્રાથી પણ્ બની જાય છે તે કદી મરતો નથી જેવી રીતે મીઠું જુદા જુદા સ્વરૂપોમાં બદલી શકાય છે તો પણ્ મીઠું તો તેટલુંજ કાયમ રહે છે તેવી રીતે ક્ષિત ક્ષિત પર્વાયોમાં વિલ્લ લિ ન રૂપોને રાખતા હમેશા તે તો કાયમજ રહે છે

નોટ—આ વાક્યમાં એ વાત સાફ સાફપણે જણાય છે કે પિથાગુરુ ૫ મને નિત્ય તથા અનિત્ય માનતા હતા અને આત્માને એક પ્રકારનો આકારધારી બનીને સકાય વિસ્તાર કરવાવાળો મીઠું જેવો જાણતા હતા આ જ્ઞેનોના વિશેષ સિદ્ધાંત છે

૩ પોતાની જીભના નોલથી ધર્મનો લોભ ના કરો, આપણા સાચી પ્રાણીઓની હિંસા ના કરો રૂધિર (વાતી) લઇને આનંદ ન કરો

ત્યારે ઔતમ્બુદ્ધ ૩૫ વર્ષના હતા ત્યારે થી મદાવીર ભગવાન
૩૧ વર્ષના હતા અને તપ અન યામા હતા કાગ્જુ કે ૩૦ વર્ષ થી
ઉંમરે ગદા મળ્યું કરી હતી અને ૧૨ વર્ષે તપ અવધાનો
શરૂ થઈ મના હતા તે પુરા થયે ઔતમ્બુદ્ધ ૪૭ વર્ષની ઉંમરના હતા

શિષ્ય—ઔતમ્બુદ્ધ ઘર જાડા બાદ જૈન મુનિ થી તપસ્યા
પાળ્યાનું કેવલ શું પાતી મેલેલા મન છે ?

શુ —મનિઅર્મનિકાય પાલી મેલતા બારણ મદાસીદ ના
સૂત્રમાં નીચે લખેલા વાક્યાથી દિગ્બર જૈન મુનિ દોનાનું સિદ્ધ છે—

અચેન્નો હોમિ હત્યાપલે રવનો નામિહતે ન પપ
હિમ્સરત્ત ન નિમત્ત ન સાદિયામિ નગમ્નિયા ન પાયમાનયા
ન પપ મનિસરા સડ મડ ચારિની । મ મ'છે ત મામ ન મુર
ન મેસ્ય ન પુમોદક પિશામિ । મો ઇકાગારિનો યા હોમિ ઇરા
હાવિરા, ટાગારિનો હોમિ, દાલ્લોપિનો સત્તાગારિનો યા હોમિ
સત્તાલોપિનો, ઇકાદપિ આહાર આહારમિ, દ્વીદિરપિ આહાર
આહારમિ, મત્તાદિર પિ આહાર આહારમિ । કતિ ઇપરૂપ અદ્ધ
માસિરપિ પરિમાપમત્ત મોજનાનુપોગ અનુયુત્તો વિહરમિ । વેત્ત-
મન્મુલોપ કોપિહોમિ યાય ઉદુવિન્દુહિ પિ મે દયા પચ્ચુપટ્ઠિ
નાહો ત માહ મુરુકે પાળે પિ મમગને મવાતે અપ્પાદેસ્સતિ ।

સા તત્તો સો મીનો ઇનો મિમનર વને ।

તગ્ગો ન ચ રમ્મિ આસિનો હમનાપસુલો મુનીતિ ॥

બારાથે—૬ વરૂ રક્તિ રહી, હાથ કીપર બોજન કરતો
હતો હાથેનું ખાને ન હતો ઉદિગ મારા નિમિત્તે મરાયનું બોજન

ખાતો ન હતો તેમજ નિમગ્નયથી ખાતો ન હતો ગર્ભિણી સ્ત્રી તથા ધાવણુ ધવગવનાગી સ્ત્રીના હાથનું ખાતો ન હતો બ્યા માખીઓ બખ્ખમણુ કરતી ત્યાં ખાતો ન હતો માછલી માસ ખાતો ન હતો મદિરા તથા ધામનું પાણી પીતો ન હતો ઠી એક ધરથી એક કોળીઓ ખાતો હતો કદી બે ઘેર જવાનો નિયમ કરી બે કોળીઆ ખાતો હતો તેજ પ્રમાણે નાત ઘેર જવાનો નિયમ કરી સાત કોળીઆ સુધી ખાતો ઠી એક દીનના આતરે તો ઠી બે દીવસના આતરે આદાર રેતો હતો, તો કદી પદર દિવસ પછી આદાર કરતો હતો

આ પ્રમાણે વિહાર કરતો હતો માયાના વાળનો તથા દાંતીના વાળનો હાથથી કેસનોચ (વાળ ખૂટી નાખવા) કરતો હતો પાણીના એક ભુદ (ટીપુ) નો પણ ધાત ન કર્ફ એવી મારામા દયા હતી મારાથી કોઈ સુક્ષ્મ પ્રાણીનો પણ ધાત ન થાય તેનું ધ્યાન રાખતો હતો ગર્ભો સરદી સનાનક વનમા નમ રહેતો હતો તાપણુએ તાપતો ન હતો ધ્યાનમા મગ્ન મુનિ હતો

આ બધું મિગ્નર મુનિનું ચારિત્ર શ્રી વ'કેરમ્વાની કૃત મૂલ ચાર નિ જૈન મ યમા મગે છે ચાન જોઈ શકાય છે

જે કઈ સિદ્ધાંત સૂત્રમા વર્ણન કરવામા આવ્યું છે તથા જોતમજુદે ધર છોડ્યા બાદ ભુદ થના પહેલાં પાણ્યુ હતુ તે સબધમા પૂછના એક વિદ્વાન જોઈ શીખુ શ્રીયુત નારદચેર મજરાય આશ્રમ વજિરાસે. બ મકષિટિયા (સીતેન) પોતાના તાગીબ પ મે સન્ ૧૯૩૩ મા લખે છે—

સાવાધ—મે સિદ્ધનાદ સુત જ્યેષ્ઠ હું એ વાત સાથે મુદમન છુ કે તે સર્વ ક્રિયાઓ બોધિતત્વએ ધર છોડના બાદ કરી હતી ખીજ જગ્યાએ લખ્યું છે કે તેમનો આ તપસવાઓના અબ્યામ એવા સમયે કરવામા આ ચો હતો કે તેઓ જગારે જાદ ન માટે

(ભુક્ત્ય પ્રાપ્ત કરવાને માટે) પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. એવું અત્યંત માન કરવામાં આવે છે કે ગૌતમજીએ શક્તિથી અધિક તપ કરી સીધું હતું જૈન શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે કે શક્તિ અનુસાર કોય તેટલું બાહ્ય તપ કરે કે જેથી આત્મામાં આનંદ વર્તે કલેશભાવ પેદા ન થાય આત્મધ્યાનની સિદ્ધિને માટે બાહ્ય તપ કરવામાં આવે છે જેમ શ્રી અમૃતચંદ્ર આચાર્ય પૂરવાર્ય સિદ્ધયુગાધર્યા લખે છે—

ચારિત્રાન્તર્માત્ તપોઽપિ, મોક્ષાગમાગમં ગદિતમ્ ।

અનિગૂહિતનિજરીર્યેસ્તદપિ, નિરેષ્ય સમાહિતસ્માન્તૈઃ ॥૧૯૭॥

ભાવાર્થ—તપ પશુ ચારિત્રની અદર ગણિત છે આગમમાં આને પશુ મોક્ષમાર્ગ કહ્યો છે પોતાના મનને સમતાભાવમાં રાખવાવાળાઓએ પોતાની શક્તિ અનુસાર પાણતું નેહજે વધારે તપ કરવાથી ગૌતમજીના મતમાં એ બાહ્ય કંઈ તપથી આકુળતા થઈ ગઈ તેમની સમજમાં એમ આવ્યું કે વસ્તુ રાખીને બાહ્ય સુગમ માર્ગ ઉપર ચાલતા પશુ આત્માનું ધ્યાન થઈ શકે છે તેથી ગૌતમ જીની પાલી ભાષામાં પુસ્તકોમાં લખ્યું છે કે ભુક્ત પોતાની ૪૫ વર્ષની ઉંમરમાં મધ્યમ માર્ગનો ઉપદેશ સૌથી પહેલાં અનારસ સાગ્નાથમાં આપ્યો કે જ્યાં શ્રી ઐયાસનાથ બગીચામાં જૈન તીર્થ કરની જન્મભૂમિ છે

ભુક્તના અતરંગમાં જૈન તરવ્યાન લયુ' હતું તેને તે પોતે પાગતા હતા અને તેનો ઉપદેશ નેમણે એવી સુગમરીતે કર્યા કે જનતાએ તેને સુગમ સમજીને તરત જ તેને ગ્રહણ કરી લીધો—અને જોદમનના પ્રચાર ભારતમાં તથા વિદેશોમાં ધણો જ વધારે ફેલાઈ ગયો—આજ આ મંતને માનવાનાગા ૪૦ અગર ૫૦ કરોડ આ બધીની દુનિયાવા હો તેમના સૌથી પુગલ્યા મ ૩ પાની ભાષાના છે કે જે પહેલી શતાબ્દીમાં સ્ત્રીનોનમાં લખવામાં આવ્યા હતા

આ વાક્યાથી સિદ્ધ છે કે નિર્વાણ અસ્તિત્વ છે કેાં ત્યાં એવો છે ને જ એ નથી મરતો નહિ કે ને અનુભવ ગમ્ય છે તથા આનંદમય છે આમાંથી એ સાર નીકળે છે કે તે એ પરમાત્મા પદ છે આત્માનો આભારિક ભાવ છે નહીં મરજારોથી છુટી જતા ને કષ્ટ નહીં (ખામી) રહી જાય છે તેજ મોક્ષ છે ને શુભ હતું તેનો પ્રકાશ થઈ જાય છે એવું જ સ્વરૂપ જૈનાધ્યાયીને મોક્ષનું જનસાધુ છે

શ્રી સમનજ આચાર્યે રત્નકરણ્ય ધાવકાચારમા કથ્યું છે—

શિવમનરમરૂઝમલ્લયમન્યાવાય, વિશ્વોરમયશર ।

કાષ્ઠાગતમુલ્લનિદ્યામિમ, વિમલં મનન્તિ દર્શનપૂતા ॥૪૦॥

જ્ઞાનાય — નિર્મલ સમ્યક્તા જીવ એવા નિર્વાણને પામે છે કે ને શિવ (કલ્યાણમયી) છે અજર ને રોગ રહિત છે અક્ષય છે અન્યાયાય છે લોક ભય તથા શકાથી રાજ્ય અર્થાત્ રહિત છે, ઉત્કૃષ્ટ સુખ તથા જ્ઞાનની વિભૂતિ સહિત છે તથા નિર્મલ છે

આત્માનું સ્વરૂપ—

નિર્વાણનું એ પ્રમાણે સ્વરૂપ માનતા એ સ્વસિદ્ધ છે કે આત્માનું અસ્તિત્વ માનવામાં આયુ છે જે કોઈ પદાર્થ નહિ હોય તેા નિર્વાણ કેાને થતો? મન્નિઝમકાયના પ્રથમ મૂલ મૂલ પરિચયને વાચવાથી એ વિદિત થશે કે સર્વ પૃથ્વી વિગેરે પદાર્થ તથા સશ્ચિક જ્ઞાન સુખ વિગેરેથી રહિત ને છે તેના ઉપર લક્ષ આપવામાં આવ્યું છે તેના કષ્ટક વાક્ય છે—

“અરિયઘમ્મસ્મં, અમોઘિદો પથર્થો પથનિત્તો સંજાનાતિ

પથર્થિ મે તિ મણ્ણતિ અપરિણતં તસ્સ યોપિ સો અરહ

આત્મા નિર્વિકલ્પ છુ ગૌતમશ્રુતિ પશુ સુચિનિર્ણય અવ્યક્તિ
સૂત્ર ન ૧૦ મા વચ્છગાત્ર પરિવાજકના આત્મા સવધી પ્રજ
પૂજતા મૌન ધારણ કર્યું છે તે પાલી વાક્યોનો ભાવ આ છે કે—
એક રખત વચ્છગોત્ર પરિવાજકે ભગવાન ગૌતમને પ્રજ પૂછ્યો
કે શુ આત્મા છે? ભગવાન મૌન ગયા હરી તેને પૂછ્યું—શુ
આત્મા નથી? હરી પશુ ભગવાને કહ્યું કે જો કુ આત્મા છે એમ
કહુ તો અનિત્યવાદીનો સાથી થાન આ કથનથી એ વાત નિષ્કૃષ્ણ
સાફ છે કે જેવી રીતે જોના આત્માને નિત્ય તથા અનિત્ય અભવરૂપ
જુદી જુદી અપેક્ષાઓથી માને છે તેવા પ્રકારની માન્યતા ગૌતમ
શ્રુતિની હતી જો તે જડવાદી હોત તો તેનું તે કદી ન કહેત
મૌન રહેવાથી ગૌતમશ્રુતિ એ બતાવી દીધું હતું કે આત્મા એ
વ્યક્તોનો વિષય નથી અનુભવનો વિષય છે

(૩) મોક્ષનો માર્ગ—જૈન સિદ્ધાંતમા સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્
જ્ઞાન તથા સમ્યક્ ચારિત્રને મોક્ષમાર્ગ માન્ય છે તેવી રીતે
બૌદ્ધપાલી સાહિત્યમા આઠ પ્રકારનો મોક્ષમાર્ગ માયો છે, જે
જોનાના રત્નત્રયમા ગર્ભિત થઈ જાય છે મલિન્નમનિકાયના નવમા
સમ્માદિદિ શ્રવમા કર્યું છે —

‘અપમેય અરિયો અદ્ધપિયો મમ્મો આમત્તરોધગામિની
પટ્ટિપદા સેમ્પપિદ્—સમ્માદિદિ, સમ્મામરુપ્પો, સમ્માવાચા,
મમકમન્તો, સંમાઆજીવો સંમારાયામો, મમામતિ સંમા સમાધિ ।’

ભાવાર્થ—હે આર્યો, આવવને રોકનાનો ઉપાય એ આ આઠ
પ્રકારનો માર્ગ છે—૧ સમ્યક્ દર્શિ ૨ સમ્યક્ સંકલ્પ ૩ સમ્યક્
વચન ૪ સમ્યક્ કર્મ ૫ સમ્યક્ આજીવિકા ૬ સમ્યક્ વ્યાયામ
૭ સમ્યક્ સ્મૃતિ ૮ સમ્યક્ સમાધિ જોનાએ માનેતુ સમ્યક્

વિજ્ઞાવેથી ચિત્તને દહાવે છે આ ધર્મેથી ચિત્તને દહાવવું તથા અમરધામ અર્થાત્ મોક્ષપ ની તરફ ચિત્તને લગાવે છે

આ નિર્વોચુ જ શાંત છે ઉત્તમ છે, કે ન્યા સર્વ સરકાર શાંત ચર્ચ જાય છે મર્વ ઉપાધિ દૂર થઈ જાય છે તૃષ્ણાનો ક્ષય થઈ જાય છે વીતરાગતા પ્રગટ થાય છે આશ્રવોનો નિરોધ થઈ જાય છે આ પ્રમાણે આ આલાવમા રહ્યો આશ્રવોનો ક્ષય કરી નાખે છે

દગ્ધનિર્ણય (૩) ૩૩ સંગીત સુચત ।

આમા કથન છે કે એક ધ્વજચક્ર છે જે ધર્મ મૃતિ તથા સમાધિ બળ છે, અગર વિદ્યા તથા વિમુક્તિ છે મા તો ઇન્દ્રિયોત્તર નિમ્ન છે તથા ભોજનમા માત્રારૂપ (પ્રમાણરૂપ) સયમ છે મા તો આ વિદ્યા તથા તૃષ્ણાનો ક્ષય છે મા તો નામ-રૂપનો વિયોગ છે

ત્રણ ધર્મ છે—મોહ લોભ તથા દેવનો ક્ષય—

માર ધર્મ છે—શીલ સમાધિ, પ્રજ્ઞા તથા વિમુક્તિ

દસ વિજ્ઞાપ ધર્મ છે—૧ પ્રાણાતિપાત ૧ અવતાદાન (ચોરી) ૩ કામેષુ મિત્યાચાર (કામ ભાવ) ૪ મૃષાવાદ ૫ પિશુન વચન (ચુગલી) ૬ પશ્ચા વચન (કઠોર વચન) સમ્યક્કૃત આસાપ (દયા બકવાદ) અભિગ્જ્ઞા (લોભ), વ્યાપાદ (ક્રોધ) મિત્યાદિષ્ટિએ આ બધાથી વિરક્ત રહેવું જોઈએ—

(૪) કર્મ બન્ધ—જેવી રીતે જીનોમા કર્મોના આશ્રવ અર્થાત્ આવવાના આવેલું વર્ણન છે તેવું લીસોના પાની મૂત્રમા છે

અનિર્જનનિકાય તુ પદેતુ મૂત્ર જ આશ્રવ મૂત્ર તેમા આ પ્રમાણે વર્ણન છે કે કામ ભાવ અથવા અવિદ્યાના ભાવ આશ્રવ છે મિત્યાદિષ્ટિ આશ્રવ છે અર્થાત્ પોતાને નિર્વાણરૂપ નહિ માનતા

અન્નયા ૩૫ માનુ પાંચ ઇન્દ્રિયોમા આસન્નપણુ-ક્રોધ વિગેરે
જાવ આશ્રવ છે

આશ્રવને રોકવા માટે જેવો મંત્ર સજ્જન સાઓમા આવે
છે તેવી જ રીતે આ આનંદશ્રવમા મંત્રનું તેવું જ કથન છે નમૂનો—

“ઇય મિસ્સુરે મિક્સુ પરિમંસા યોનિમો ચક્સુન્દિય
સંવર સજ્જનો વિરહતિ । યં હિન્સસ મિક્સરયં ચક્સુન્દિય મંવર
અમંયુત્તમ્મ વિરહતો ઉપ્પજ્જેન્નુ આમયા વિપાત પરિલાહા ચિફ્સુ
ન્દિય મંવર સંયુત્તમ્મ વિરહતો એવ સતે આમયા વિપાત પરિલાહા
ન હોતિ ।”

જાવાય—હે શિશુઓ જે શિશુ આશ્રવના કારણેને ખ્યાનમા
રાખતા અનુ ઇન્દ્રિયને રોકીને વિદાર કરે છે તે અનુ ઇન્દ્રિયને ન
રોકતા વિદાર કરવાથી જે ધાતક આશ્રવ થાય છે તે યના નથી
તેનો સંવર થઈ જાય છે

જાવોની અપેક્ષા કરોના આશ્રવ તથા બધા કથન મિલકુલ
મળતુ આવે છે કરોના પિડ છે આ ક્રમ વર્મણ્યો છે જે
આવીને બધાય છે તે અટકી જાય છે યાને રોકાય જાય છે
આનુ જે કે ક્રમવાર સાફ સાફ કથન હજુ સુધી જોવામા નથી
આવ્યુ તોપણ કેટલાક એવા મન્યા છે જેથી સિદ્ધ થાય છે કે
કરોના બધનો પણ જોનો ડી માત્રક બૌદ્ધમતમા સ્વીકાર હતો
તેનો પછી વિપાક થયો-પાકતુ આ જાધાનો સ્વીકાર હતો વીએ
લખેલા શબ્દોથી એ પ્રગટ થયે યાને જણાશે—

“સત્તિયોપિ સોત્રામેઢ, રાયેન દુચરિત ચરિત્વા, વાચાય
દુચરિત ચરિત્વા, મનસા દુચરિત ચરિત્વા મિચ્છાટિટ્ઠિન્ને ।”

સાધાર્થ—હે વસિષ્ઠ ! હાની પણ જો મિત્થાદદિ હોય તથા
મન વચન કાયથી દુટ આચરણ કરે તો મિત્થાદદિ કર્મથી બધા
પણ શરીર છટી જતા મરણ પછી દુર્મતિમાં જાય છે નકેમ
હિપજે છે

(૨) દિગ્વનિકાય ૩ મઝીત સુતત —

જેવી રીતે જન શાસ્ત્રોમાં દર્શનમોહ કર્મના પ્રણ બે તેરા
બોદીમાં નણ એવા નામ મળે છે —

“તયોરાસિ-મિચ્ચત્ત નિયતો રાસિ, સમ્મત્ત નિયતો રાસિ,
અનિયતો રાસિ ।”

આદિમાં રાસિ શબ્દથી જણાય છે કે કેવલ સમૂહ છે—જેને કર્મ
સમૂહ જ માનવો યોગ્ય ગણાશે અર્થાત્ મિત્થાદદર્શન કર્મરાસિ,
સમ્યક્ત કર્મરાસિ મત્ કર્મરાસિ

(૩) સ રકૂતમા અપરિમિતાયુ સુત છે —

“ય ક્કદમ્મ સૂત્રં લિખિપ્યતિ તસ્ય પચ્ચાન્તરાયાણિ કર્મા-
વરણાણિ પરિણય ગચ્છન્તિ ।” (પૃ૦ ૨૮૯)

અર્થ—જે આ સૂત્રને લખ્યો તેના પાંચ અંતરાય કર્માવરણ
નાશ પામશે આ વાક્યોથી જૈનોના પ્રમાણે પાંચ અંતરાય
કર્મોનાજ સળધનુ કથન

(૪) અર્હિસા—જેવું જૈનોમાં કહ્યું છે કે રથાવર તથા
વસની રક્ષા કરે એવું જ બૌદ્ધ પાસે મ થોમ છે

સુત્તનિષાત ધર્મિક સુત—

પાણં ન હાને ચ ઘાતયેશ્ચ ન ચાનુમન્યાદનત ।

સલ્લેસુ ભૂતેસુ નિઘાય દણ્ડ યે યાવર યે ચ તસન્તિ લોકે ॥

ક્ષતદિ નામ મમણા સક્ષ્યપુત્તિયા, હેમતપિ ગિજ્ઞતિ વસ્મેપિ ।

ચરિક પરિસ્મતિ હરિતાનિ, તિનાનિ મદત એકેન્દ્રિયતીરે ॥

વિદેહિત ચદુ સુદકે પાણે સંધાર્મ આપાદયત ।

ભાષાર્થ—રથાવર તથા ગસ ગાણિઓમાંથી કોઈ પ્રાણીને મારે નહિ કે તેમનો ઘાત કરે નહિ કે કોઈ પ્રકારની દિસાની અનુમોદના ન કરે શાકપુત્રના કોઈ કોઈ સિધ્ધ લીલા પાસને દાનતા દાનતા આસા બન્ય છે એકે-ય જીવોનો ઘાત કરે છે ધણી કુલ જન્તુઓને મારે છે વિનય પિટક મહાસગ્ગ (૩-૧)માં સજે છે કે એકે બાદિ કુદ્ર પ્રાણિઓનો ઘાત ન થાય-આથી સાધુઓએ વર્ષાસ્તુમા એકજ સ્થાન ઉપર રહેવું જોઈએ

સ કાનનાર સુનમા બોદધર્મ ઉપર વિશ્વાસ રાખનાર માટે માંસાહારનો નિષેધ છે કેટલાક વાક્ય આ પ્રમાણે છે આ સુનમા આદ્યમા અધ્યાયમા માસ ખાવાનો જ નિષેધ છે

મદ્ય મામ પલાણ્ડુ ચ ન મદ્યયેય મહામુને ।

ચાધિસ્ત્વૈર્મદાસ રૈર્માપદ્ધિર્જિનપુ ગરૈ ॥૧॥

લાભાર્યં હન્યતે સત્ત્વો મામાર્યં દીયતે ધનમ્ ।

તમૌ તૌ પાપકર્માણૌ વચ્યેત રૌરવાદિપુ ॥૨॥

યોઽત્રિકમ્ય મુનેર્ગત્ય માસં મસતિ દુર્મતિ ।

દોષિત શાક્યગ્રામને ॥૩॥

ત્રિકોટિપુદ્ધ માસ વૈ અન્નિતમયાચિત ।

અચોદિત ચ નૈવાસ્તિ તસ્માન્મામ ન મશ્યેત્ ॥૧૨॥

પયૈન રાગો મોક્ષસ્ય અન્તરાયકરો ભવેત ।

તયૈવ માસમગ્રાચ અન્તરાયકરો ભવેત્ ॥૨૦॥

ભાવાર્થ—જિનેન્દ્રોએ કહ્યું છે કે મદિરા માસ ત્યાગ્ય છે છે મહામુનિ ઠોઠ બોદ ન ખાનુ જોઇએ લાખને માટે પશુને મારી નાખવામાં આવે છે મસિને માટે ધન આપવામાં આવે છે બનેય પાપકર્મો છે નરમાં દુખ પામે છે જે ઠોઠ દુશુદ્ધિ મુનિના વાક્યતુ ઉદ્ધન ધન કરીને માત્ર બસ્ય કરે છે તે સાક્ય શાસનમાં બને લોભના નાશને માટે દીક્ષિત સાધુ યથો છે કર્પના કર્યા સિવાયનુ તથા માગ્યા વગરનુ તથા પ્રેરણા કર્યા વગર માસ મગી શકતું નથી તેથી માસ ખાનુ જોઇએ નહિ

જેમ ગંગ મોક્ષમાર્ગમાં વિધનકારક છે તેવી રીતે માસ મદિરાનું ખાનુ-પીવું પશુ અતરાય કરવાનાર્થે છે સાધુઓને માટે એટલી સુગમતા આપવામાં આવી છે કે તે મહાચારીની માદક જગરી ખીજા કપડા રોખી શકે છે રનાન પશુ કરી શકે છે નિમત્રજ મત્યેથી અગર ભિક્ષાથી એમ બે પ્રકારે દિવસમાં ૧૪ વાગતા પહેલાં જોજન કરી લે છે પછીથી જોજન કરતા નથી પાણી વિગેરે લે છે

અગુતા નિકાય નિમનિપાતના ૧૯ સ્થકાર પગ્ગામાં છે 'ભિક્ષુ પ્રાત કાળ મધ્યાહ્નકાળ તથા સાયકાળ સારી રીતે આત્મ આન કરે આના મહાપગ્ગ (૭૦) માં કહ્યું છે કે—સાધુ રાત્રે ખાતા નથી તથા દિવસમાં એકવાર જોજન કરે છે'

જીવી રીતે જૈન લોક ધ્રુવરને જગતનો કર્તા તથા કુળદાતા

તેમને એવી મિથ્યા (ખોટી) ગ્રહા છે કે માંસ ખરીદવાથી હિંસાનો દોષ લાગતો નથી બ્યાસુધી માંસને માટે પશુધાત ન કર્યો હોય કે ન કરાયા હોય કે ન અનુમોદના કરી હોય

એવી રીતે સાધુને જે નિષ્ણામાં મળી જાય તે લઈ ખાઈ ભેજી ને તે માંસ માંજે કે એવો લાગ કરે કે મને માંસ મળે કે જેથી પશુધાત થાય તેથી કોઈ માંસ માટે પ્રેરણા કરે તો તેને હિંસાનો દોષ લાગશે નહિ તો સાધુને માંસ માત્ર નિષ્ણામાં લેવાથી પશુધાતનો દોષ લાગશે નહિ તે કહે છે કે જે સાધુએ પશુધાત થતો દેખ્યો હોય કે પશુધાત થવાનું સંજ્ઞાં હોય, એવી કલ્પના કરી દોષ કે તેના માટે પશુધાત કરવામાં આવ્યો હોય તો તેણે માંસ, માછલી ન ખાવા ભેજાએ નહિ તો દોષ નથી આ બધી કલ્પના એનો જવાબ એ છે કે—

જેવી રીતે સસ્ત્રૂન લોકાવતાર સુવમા જ જોઈ મ થ કતાંએ સારી રીતે સમજવી હોય છે કે—જે બજારમાંથી ખરીદશે પૈસા આપશે માંસ લેશે તે જાણે છે કે આ કસાઈએ કસાઈખાના પશુધાત કરાવે છે અગર ક્યો છે તે એ પણ જાણે કે માંસ ખાવાવાળો માંસ ન ખરીદે તો તે માંસની દુકાન રાખશે નહિ તથા જે ધન (પૈસા) આપવામાં આવશે તો ફરી ખીજે દિવસે પશુધાત કરીને બજારમાં લાવશે આવું જાણતો દોષા છતાં જે તે માંસ ખરીદે છે તો તે પશુધાત કરાવતના મા પશુધાતની અનુમોદના (વિત્તેજન) ના દોષમાંથી મુક્ત થઈ શકતો નથી

આવી રીતે સાધુ પણ એ વાત જાણે કે પશુધાત વગર માંસ આવતું નથી શુદ્ધતાએ માંસ ખાતું તે પશુધાતની દિત્તેજના દોષ બરાબર છે તથા જે નિષ્ણામાં જે માંસનો સ્વીકાર કરીય તો અવશ્ય શુદ્ધતાને એ વિત્તેજના મળશે કે માંસ ખાવામાં તથા

સવામા જેવી રીતે સાધુને દોષ નથી તેવી ગીતે મુદ્દાને પણ બળતરમાંથી ખરીદવામા તથા ખાવામા દોષ નથી

આથી સાધુને દિસાના કારણરૂપ માસનો સ્વીકાર કરતાં દિસાની પસંદગીનો દોષ અવશ્ય લાગે છે જેવી રીતે કાંઈ દેશ દિનેથી એવો સંસ્કૃત કરે કે દુર્ગ અદેશી વગર પદેરીય જેવી મારા દેશની કાગીમગીને ઉત્તેજન મળે ત્યારે તે જો વિદેશી વસ્ત્ર જે ખાસ તેના માટે બનાવવામાં આવ્યું નથી કે ન તે તેણે બનાવરાખ્યું છે છતાં તે તેનો સ્વીકાર કરે તો તે પોતાના સંસ્કૃત ખૂબ કરે છે તથા સ્વદેશના દિવસની બજાર જાય છે તથા વિદેશી વસ્ત્ર વહેવારને ઉત્તેજન આપે છે એવાને સ્વદેશી ભક્ત કહેવામા નહિ આવે પરંતુ સ્વદેશ કોઈ માનવામા આવશે તેવી રીતે ત્યારે માસ ધનુષ માગે પશુધાતુ વિના આવતું નથી તેના માટે જગ્યાએ જગ્યાએ કસારખાના ખુલ્યા છે પશુઓને નિર્દયતાથી મારી નાખવામા આવે છે (તો મામનો સ્વીકાર ખરીદવું તથા તેનું ભક્ષણ એ પશુ ધનને-હિમાને ઉત્તેજન આપવા બરાબર છે)

જો માંસાદારી માસ ખાવ નહિ તો પશુઓને કદી મારી નાખવામા ન આવે એવું મૂલ્ય તથા સાધુ જ ને જાણે છે આમ જાણતા દોષા છતાં પણ જો માસનો સ્વીકાર કરે છે તો તેમના મનમા માસની પસંદગી દોષાથી દિસા કરાવવાની ઉત્તેજનાનો દોષ અવશ્ય મામળો

જો કાંઈ માત્ર બળતરમા વેચાઈ રહ્યો છે અને આપણા મનમાં એવી સંકા થાય છે કે આ માસ ચોરીનો દોષાનું માલમ પડે છે કારણકે માલ વેચનાર તે માલ ધારી થોડી કામગીરી વેચી રહ્યો છે એવી સંકા થવા છતાં જો આપણે તે માલનું ખરીદી લઈએ છીએ તો આપણે અવશ્ય ચોરીને ઉત્તેજન આપવામા ભાગીદાર દોષથી ચોરીના દોષમાંથી મિત્ર મુક્ત થઈ શકતા નથી

જે કોઈ મન-વચન-ક્રિયા તથા કૃત-કારિત-અનુભોદનાથી ચોરીનો ત્યાગી હશે તે કદાપિ ચોરીનો માસ ખરીદશે નહિ એવી રીતે જે મન-વચન-ક્રિયા તથા કૃત-કારિત-અનુભોદનાથી દિસાનો ત્યાગી હશે તે કદાપિ માસનો ગ્વીકાર કરશે નહિ તથા ખાશે નહિ

જે એમ કહેતામા આવે કે ત્વચ એટલે પોતાની મેળે કુદ તી રીતે મરી ગયેલા પશુઓનું માસ શુદ્ધસ્થ લોક ખાય તથા સાધુને ભિક્ષામા મળે તો તે કા, પશુધાત કરવાનો-કરાવવાનો તથા ૧૬ ધાતની પમદ્વીનો દોષ લાગતો નથી તો તેનો ઉત્તર એ છે કે માસાહારની આદત (રવ) ન પડવા દેવી આ મારે એના માસનો પણ સ્વીકાર કરવા જોઈએ નહિ

જે આદત પડી જશે તો તેણે પશુધાત કરી આણેલા માસનો પણ સ્વીકાર કરવો પડશે નથા જાનગમા ખરીદતી વખતે તથા ભિક્ષામા લેતી વખતે એ જાણવું જરૂર થઈ પડશે કે આ માસ કુદ તી મરણ પામેલા પ્રાણીનું છે

જે કા અવસ્થ-રહેશે તેમા જ કા રહે તેનો સ્વીકાર કરવો જ ન જોઈએ

જેવી રીતે કાન પણ પ્રકારે મદિરા (દાર) મગે તો તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ નહિ કારણકે મદિરાની આદત સારી નથી તેવી રીતે માસ કાઈ પણ રીતે મગે તો પણ તેનો ગ્વીકાર કરવો જોઈએ નહિ કારણકે માસાહારની આદત દિસાની ઉત્તેજનાનું કારણ હોવાથી સારી નથી સ્વયં (કુદરતી રીતે) મરેલા પ્રાણીના માસની કુર્ગંધ કદી જતી નથા

તેનું કારણ એ છે કે તેમા સડો પેદા થઈ જાય છે જેથી તેમા પણ કીડા પેદા થાય છે જે માસ ખાજે તે કોડાની દિસાથી જમી શકતો નથી જેનાચાર્થી શ્રી અમૃતચક્રણએ ‘પુશ્પાધ’ સિંધુપાવ’ માં માસાહાર નિષેધ ઉપર નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે—

ન વિના પ્રાણરિધાતાન્મામમ્પોત્પત્તિરિષ્યત યસ્માન્ ।
 માસ મન્તસ્તસ્માન્ પ્રમરત્યનિચારિતા હિંમા ॥ ૬૫ ॥
 કદપિ મિન્ન મરતિ મામં, સ્વયમેવ મૃતસ્ય મહિષટ્ટપમાદે ।
 ત્વાપિ મરતિ હિંમા તદાશ્રિતનિગોદનિમયનાન ॥ ૬૬ ॥
 આમાસ્ત્રપિ પશ્યપિ રિપચ્યમાનામુ મામપેશીષુ ।
 સાતત્યનોત્પાદદસ્તજ્જાતીના નિગોતાનામ્ ॥ ૬૭ ॥
 આમા વા પશ્ય વા સ્વાદતિ ય સ્પૃગ્ગતિ વા પિશિતપેશીમ્ ।
 મ નિહન્તિ સતતનિચિતં પિન્ડઃ ચ્ચુજીરરોટીનામ્ ॥ ૬૮ ॥

જ્ઞાવાર્થ—કારણે પશુપાત વિના માસની ઉત્પત્તિ જોવામા નથી આવતી આથી જે માસ ખાશે તેને અવગ્ય દિસાને દોષ લાગશે જે દોષ કરે તે પોતાની મેલે મરેલા (કુદરતી મરણ પામેલા) જગદ તથા જેમ વિગેરેનુ માસ ખાવુ જોઈએ તો તે પણ ઉચિત નથી કારણકે માસમા પેદા થનારા અનેક જીવોનો ધાત કરવો પડશે માસમા પેશીએ કાચી દોષ કે પાકી ગએલી દોષ પાકી ગએલી દોષ કે પાકી રહી દોષ તેમા દર સમય જે જાતનુ પશુ દોષ તે પશુની જાતિના જગુ પેદા થયા કરે છે તથા જે દોષ એનુ માસ પણ ખાય છે કે તેમને સ્વચ્છ કરે છે તે કરોડો જગુઓની દિસા કરે છે કે જે નિરતર તેમા પેદા થઈ એકત્ર થએલા દોષ છે

અ નાદિ રુલાદિ સ્વય જ્યોમાથી રૂજે છે, આજ મનુષ્યોનો ખોરાક હોવો જોઈએ જોતર થઈ દૂધ આપે છે, દૂધ પણ ખોરાક દોષ શકે છે દૂધ લેવામા પશુનો ધાત કરવો પડેના નથી જેવી રીતે આપણી માનુ દૂધ પીએ છીએ તેવી રીતે ગાય-મૃગ-મનુષ્ય પીવાનુ છે

જમ્યાની રક્ષા કરવી પછી જે વિગેષ દૂધ મળે તે માનવા જનિ કામમાં લઇ શકે છે માંસાહાર પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ છે, તે રેત્રિને ઉત્પન્ન કરનારા છ શરીરને પુષ્ટ કરવાવાળું પણ નથી-અન્નાદિ મળે છતાં માંસ લેતું તે ફોન્ટ પશુ ઘાત કરાવવાનો માર્ગ વધારવા બરાબર છે જેવી રીતે અનુષ્ઠાને પોતાનો પ્રાણ વધાયો છ તેવી રીતે પશુઓને પણ પોતાનો પ્રાણ ખારો છે

શિષ્ય-બૌદ્ધોમાં તો મોટા મોટા વિદ્વાન્ સાધુઓ છ તે તેઓ આટલું પણ અમજતા નથી કે માંસાહાર તે પશુઘાતનું કારણ છે તો પછી તેઓ આના ત્યાગનો ઉપદેશ કેમ કરતા નથી ?

ગુરુ-જે બૌદ્ધ લિખુ પોતે માંસાહાર નથી કરવા તે તે માંસાહારના ત્યાગનો ઉપદેશ કરે છે પરંતુ જેઓ પોતે ખાય છે તેમનાથી તેઓ ઉપદેશ થઇ શકતો નથી તે પોતાના કૃત્યની પુષ્ટિ કરે છે કે જગવાન્ ગોતમ શુદ્ધ માંસ ખાવાની મનાઇ કરી નાહી કેવળ પ્રાણીઓના ધાતની મનાઈ કરી છે તથા સ્વયં ગોતમ શુદ્ધ માંસનો સ્વીકાર કર્યો હતો

પાત્રી સૂત્ર સીનોનમાં સ્વયંમા આલ્યા હતા, સીનોન સમુદ્રની વચમાં આવેનો દોનાયો ત્યાં તો રહેવાયોએ માછલી ખાય છે તેથી સૂત્રના લખનારાઓએ પણ સૂત્રોમાં એવું જણાવી દીધું છે કે ગોતમ શુદ્ધ પોતે માંસ લીધું હતું તથા માંસનો નિષેધ કર્યો નથી આ સૂત્રોનો આધાર લઇને તે માંસાહારી સાધુ પોતાના મનને જૈન મનાવી લે છે અને માંસાહારને પોતે છોડતા નથી અને ખીજની પામે છોડાવતા નથી

લઘવનાર સૂત્ર માં તો ગિરકુવ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે જે જૈન કહે છે કે ગોતમ શુદ્ધ માંસ ખાયું હતું તથા માંસ ખાવાની પ્રેરણા કરી દતા તેઓ બૌદ્ધ શાળાની અવધા (તિરસ્કાર) કરે છે તેમાં કશું નહીં

“મરિષ્યતિ અનાગતેઽધ્વનિ મમૈત્ર શામને પ્રગ્નજિ-રા ગ્રક્ષ્ય
પુત્રીપત્નૈ પ્રતિ જ્ઞાનાના રમ તળ્ણાષ્પવમિતા તાં તા મામ-
મણ્ણદન્વામામા ગ્રાયયિષ્યન્તિ મમ ચ અમૃતારપાનં દાતવ્ય
મન્સ્યન્તે તત્તદર્યોન્પનિ નિદાન કન્પયિતા યદ્દપન્તિ ઇવ અર્થા-
ત્પતિરશ્મિનિગ્ધાનં મગરતા માર્મ મોચનમનુગતં વક્ષ્યમિતિ,
પ્રણીત મોજનેષુ ષાક્ત સ્ય ચ કિલ તયાગનન પરિશુક્તિમિતિ—
ન ચ મદામત કુવ્રચિન્ છૂત્રે પ્રતિમેવિતવ્યમિ-યુનુસારં પ્રણીત-
માજ્ઞેષુ ષા દશિત વક્ષ્યમિતિ ।”

આવાર્થ—મારા જ સાસનમાં જાવિશ્વમાં સાકય સ નદાવી
એવા સાધુ ધર્મે કે જે માસ રસની તૃષ્ણાના કા જે મામાદાગની
પુત્રિયા શિષ્યા દેનુએને જોડીને કહેમ મારા નદિ કહેલા કથનોને
માનીને એમ કહેછ કે ભગવાને માસ ભોજનની આર્થ આપી ઉ-
પોને માસ ભોજન કયું હતું અને આવના પદાર્થોમાં તેને
જતાન્યુ છ દે મદામતે! કદે કાનપજી સુત્રમાં માસ આવની
આના આપી નથી કે ન તો આને જાણ્ય પદાર્થોમાં જાણ્યા યુ
કે કથુ ૧—

શિષ્ય—આ મન્થ કેટલો જુનો છે તથા તે કયા મળ છે ?

ગુરુ—આ મન્થ પુરાજો છે તેની સંસ્કૃતમાં ચીનીસાધામાં
દીકા માગવામાં ગ્રખજ છએ સને ૪૪૩ મા કરી હતી તેને એટની
કુનિવરસીગી કયુટોએ મૂળ સને ૧૬૦૩ મા જાણ્યુ છે તેના
સ પાદક એનીયન નાનચદ એમ એ છે

જે જોઈ દેગોમાંથી માસ તથા માછનીનો આદાર નીકળી-
જાય અને તેઓ એ મન્થો પ્રમાણે ચાલવા લાગે તો
જેનોમાં તથા એ અતર માલુમ પડશે નહિ

સાધુ વસ્ત્ર રાખે છે વસ્ત્ર સદિન પ્રતિમા બનાવે છે, તેજ પ્રવૃત્તિ બીજામાં એકદુ કરીને ભોજન કરે છે જીનોપચોતુ એ કાન છે કે જોદ દેશમાં જાહેને તેમનાજ મ-શોમાથી તેમને માસ માલ લીના નિમેષનો લપટેશ આપી આનો (માસ-માલથી આહારનો) પ્રચાર બધે કરાવે અમે જૈન-જોદ તત્વશાન દિદીમાં તથા અગ્રેષ્ઠમાં જાપાનુ છે તે વાચવાથી તમને હજુ વિગેષ અધિ જૈન અને જોદની સામ્યતા માનુમ પડશે.

શિષ્ય—હવે કૃપા કરીને એ બતાવો કે હિન્દુ ધર્મ તથા જૈન ધર્મમાં શી સામ્યતા છે તથા શો મત ભેદ છે ?

ભગવદ્ ગીતા અને જૈનધર્મ

અરજ—શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા દિ-૬ ધર્મ માનવાળાઓનો એક પવિત્ર ગ્રંથ છે. ગીતા પ્રેસ ગૌરખપુરમાં છપાવેલા સટીક પુસ્તકને વાંચીને જ્યાં જ્યાં જન ધર્મ સાથે સામ્યતા છે તથા જ્યાં જ્યાં સામ્યતા નથી તે તમારા જખુવા માટે ઠંઠક મતાવું છું.

જૈન સિદ્ધાંતનું એ સ્વરૂપ છે કે તે જીવ પુરુષ ધર્મ અધર્મ આકાશ અને કાળ આ જ દ્રવ્યોને તે સત્ માને છે. આનો સમુદાય આ જગત પણ સત્ છે. મત્ એને કહે છે કે જેમાં એકી સાથે ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રોત્ય હેય દ્રવ્ય તથા ગુણોની અપેક્ષા પ્રોત્ય તથા પર્માણના પલટવાની અપેક્ષાએ ઉત્પાદ વ્યય થાય છે. આથી કરીને આ જમત્ નિત્ય-અનિત્ય ઉભયરૂપ છે. જીવ ધર્મ પુરુષોના અનાદિકાળના સંયોગને લીધે સસારમાં જન્મ મરી રહ્યો છે. આ જીવ અજ્ઞાનથી પોતાના સ્વરૂપને બૂઝ્યો. દેવાથી નિર્મિત (અમુક) પર્યાયને પોતાનીજ પર્યાય માનીને સસારમાં આસક્ત થઈ રહ્યો છે.

ત્યારે આ જીવ મિથ્યા દષ્ટિને ત્યાગે છે અને પોતાને જોળખે છે કે હું ધર્મ પુરુષોથી લિખ એક શુદ્ધ યાતા દષ્ટા. વીતરાગ પદાર્થ છું. મારું સાચું સુખ મારામાં જ છે. હું પોતે પરમાત્મા સ્વરૂપ છું. ત્યારે તેની આસક્તિ સસારથી દૂર થઈ જાય છે અને તે મોક્ષનો ચાને પોતાના સ્વરૂપનો પ્રેમાળુ બની જાય છે. ત્યારે તે પહેલાના ધર્મોના ઉત્થ અનુસાર તે જે ગતિમાં રહે છે તે ગતિમાં અનાસક્ત બનીને રહે છે.

પાપ તથા પુણ્યનું ક્ષય યાતા-દષ્ટા બનીને જોગવે છે. ત્યારે તે ધર્મો ખસી પડે છે, અને નવીન ધર્મોના જન્મ થતો નથી જોટલા.

નરી રાગ થાય છે તેટલા અગ્રે કષ્ટક કર્મ જ બધ થાય છે પણ
બરો પરતુ તે જાની સમ્યક્ દિ જીવ તે કર્મબધ સાથે પણ
આસન્ન બનતો નથી

આથી જોડેસો તેનો યોગાબ્યાસથી યાતો આત્માનુભવ વધતો જાય
છે તેટલા તેટલા અધિક કર્મ ખરી પડે છે છુટી જાય છે અને
અરૂપ કર્મ જાય છે જનાસૂધી તે ગૃહસ્થપણમાં રહે ત્યારે તે
જળમાં કમળની માદક અનાસક્તપણે રહેતો તે ગૃહસ્થ યોગ્ય સર્વ
કાર્ય કરતો હોવા છતાં પણ તે મોક્ષમાર્ગ ઉપર આગળ વધતો
ચાલ્યો જાય છે કારણકે તેનો પ્રેમ નિજ તત્ત્વ-આત્મ સ્વરૂપ
ઉપર છે અને પરતત્ત્વથી તે વૈરાગ્યવાન છે આ જાનીમા સર્વ
કર્મ નિષ્કામ કર્મ કહેવાય છે તે પરાયકાર-દાન ધર્મ કરતો હોવા
છતાં તેનાથી કોઈ લૌકિક કે પારલૌકિક ફળની કામના રાખતો
નથી તે તો એક શુદ્ધ (આત્મ) અભાવનોજ પ્રેમી રહે છે તે
કેવળ એક અવનતતા યાતો સ્વાધિનતાની જ લાવના રાખે છે
ત્યારે એનો રાગ બહુજ દીણુ થઈ જાય છે ત્યારે તે વિરક્ત સાધુ
થઈ જાય છે અને પશ્ચિમનો ત્યાગ કરીને આત્મધ્યાનનો વિશેષ
અભ્યાસ કરે છે

ત્યારે એવો આત્માનુભવરૂપ મમાધિભાવ પુણ્ય (૬) થઈ
જાય છે કે દુર્વચનોનું સાબળનું મનમા દ્રવ્ય પેદા કરતું નથી
યાને દુર્વચનોના સાબળવાથી દ્રવ્ય પેદા થતો નથી શરીર ઉપર
વધ-ન ધનાદિ તથા ઉપસમ આવી પડે તોપણ ક્રોધભાવ આવતો
નથી શારીરિક અસ્વચ્છતા થતાં પણ તે આત્મગ્ય (આત્મ સ્વરૂપમા
લીન) રહે છે-એના સમાધિભાવમા ગિયત મુનિ ધણા જ વધારે
કર્મોને દૂર કરે છે

વીતરાગનો પુણ્ય અઠ થઈ જાય ત્યારે તે નવીન કર્મબધ
કરતો નથી કારણકે બધનું કારણ રાગ દ્રેષ મોહ છે તે દૂર થતાં
જીવ-મુક્તિ પરમાત્મા યાને અહંત થઈ જાય છે પછી શરી

રતુ આયુ-પ્રમાણ રહેતા આયુ કર્મના ફળ પછી શુદ્ધ સિદ્ધ પરમાત્મા મોક્ષરૂપ થઈ જાત છે પોતાનાથી જ પોતાનો ઉદ્ધાર થાય છે અને પોતાનાથી જ બચાડ થાય છે એ જૈન-સિદ્ધાંતનો મત છે

ત્રીનાના નીચે લખેના યોગેથી જૈન ધર્મના સ્વરૂપ સાથે માન્યતા ઝગશે છે માને જણાય છે

નામતો વિદ્યતે મારો નામારો વિદ્યતે સત ।

ઉમયોરપિ દૃષ્ટાન્તમ્પ્રમયોત્તરશ્ચિમિ ॥ ૧૬-૨ ॥

ભાવાર્થ—અમત્ વગ્ધુતુ તો અસ્તિત્વ નથી સત્નો અભાવ થતો નથી તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ આ બન્નેયનો સાર જાણ્યો છે

નોટ—આથી સિદ્ધ છે કે આ જગતમા જે કંઈ ■ તે સ્વરૂપ છે તેનો કદિ અભાવ ન હતો અને કદિ અભાવ થયો નહિ આથી જગત્ અનાદિ અનંત છે એ સિદ્ધ થાય છે

ન લાપત મ્રિપત શ્વા મદાચિન્નાય મૃત્વા ન મૃય ।

અનો નિય દ્વાશ્વતોઽય પુરાણો ન હન્યતે હન્યમાને દ્વરીરે

॥ ૨૦-૨ ॥

ભાવાર્થ —આ આત્મા કોઈ કાળનાં પશુ જન્મતો નથી, કે મરતો નથી અથવા આ આત્મા ચરને ફરી ચલાતો નથી-કારણકે આ (આત્મા) અજન્મા નિત્ય શાશ્વત અને પુરાતન છે દ્વરીરનો નાશ થતાં પશુ તેનો નાશ થતો નથી

દુ રેશ્વનુદ્વિગમના સુરેષુ વિગતસ્પૃહ ।

વીતરાગમપત્રોઘ સ્થિતધામુનિરુચ્યતે ॥ ૫૬ ॥

ય સર્વગ્રાનમિસ્નેહસ્તત્રાપ્ય શુમાશુભમ્ ।

નામિનદતિ ન દ્વેષિ તસ્ય પ્રના પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૫૭-૨ ॥

યદા સહરતે ચાય કૃર્ષોઽજ્ઞાનીન મર્વશ્ચ ।

ઇન્દ્રયાણીન્દ્રિયાર્યેભ્યસ્તસ્ય પ્રના પ્રતિષ્ઠિતા । ૫૮-૧ ॥

ભાવાર્થ—કુળ પડતા જેનું મન ધનરાગુ નથી મિત્તન થતું નથી તથા સુખની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા કરતો નથી તથા જેના રાગ, ભય તથા ક્રોધ નષ્ટ થઈ ગયા છે એવા મુનિ સ્થિરબુદ્ધિ કહેવાય છે તથા જે પુરુષ બધામાંથી એક રહિત થઈને તે તે શુભ થતા અશુભ વસ્તુઓને ત્યાગ કરતાં ન તે પ્રસન્ન થાય છે કે ન તે દેશ કરે છે તેની બુદ્ધિ સ્થિર છે તથા કાચબો પોતાના શરીરને જેવી રીતે સંભાળી લે છે તેવી જ રીતે આ પુરુષ ત્યારે આરેય બાબતથી માને બધી બાબતોથી પોતાની ઇન્દ્રિયોને ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી સંભેટી લે છે ત્યારે તેની બુદ્ધિ સ્થિર થાય છે

યા નિશા સર્વેભૂતાના તસ્યા જાગતિ સંયમી ।

યસ્યા જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પश्यतो મુને ॥ ૬૧-૨ ॥

તથા હે અશુભ ! બધા જૂન પ્રાણીઓ માટે જે રાત્રિ છે તેમાં તે નિત્ય શુદ્ધ સ્વરૂપ પરમાત્મા લગવાનને પ્રાપ્ત કર્યા છે એવો યોગી પુરુષ જાગે છે અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મદાનમાં મગ્ન રહે છે તથા જે સહિક વિષય સુખમાં પ્રાણી જાગે છે તેમાં મુનિ રાત્રિને જ દેખે છે અર્થાત્ મુનિને માટે તે રાત્રિ છે

વિદાય કામાન્ય સર્વાન્ પુમાશ્વરતિ નિ સ્પૃહ ।

નિર્મમો નિરહંકારઃ સ શાતિમધિગચ્છતિ ॥ ૭૧-૨ ॥

શ્વાનાર્થ—જે પુરુષ સ પૂર્ણ કામનાઓ (૮ જાઓ) નો ત્યાગ રીતે મમતા રહિત તથા અહંકાર રહિત તથા સ્પૃહા રહિત બને વર્તે છે તે શાંતિને પ્રાપ્ત કરે છે

तस्मादसक्त सततं कार्यं कर्म समाचर ।

असक्तो ह्याचरन् कर्म परमाप्नोति पूरुष ॥ ૧૯-૩ ॥

ભાવાર્થ—આથી અનાસક્ત થઈ તું નિરતર કર્તવ્ય કર્મને કરાવ્યું જે અનાસક્ત થઈને કર્મ કરે છે તે પુરુષ પરમાત્મા બને પામે છે

न मा कर्माणि लिम्बन्ति न मे कर्मफलं स्पृहा ।

इति मा योऽभिजानाति कर्मभिर्न स बद्धयत ॥ ૧૪-૪ ॥

ભાવાર્થ—મને કર્મોના ફળની જાણ નથી તેથી મને કર્મોના ફળ સામતો નથી આ રીતે જે આત્માને જાણે છે તે કર્મોથી બંધાતો નથી

यदृच्छालोमसन्तुष्टो द्रढातीतो विमत्सर ।

समं सिद्धान्वसिद्धो च कृत्वाऽपि न निवद्व्यथते ॥ ૨૨-૪ ॥

ભાવાર્થ—આપો આપ જે કંઈ મને તેમાજ સંતોષમા રહેવા માંગા તથા હર્ષ-શોકાદિ ન બને પાર કરી ગએલા અર્થાત્ મળવાથી મને અને ન મળવાથી શોક નહિ માનનાર તથા મત્સરતા અર્થાત્ અર્થોથી રહિત સિદ્ધિ તથા અસિદ્ધિમાં મમત્વ જાવવાળા પુરુષ કર્મો કરતા દોષા છતાં કર્મોને બાંધતા નથી

ययैरामि समिद्धोऽग्निमस्मयात् वरुतेऽज्जन ।

आनाग्निं सर्वकमाणि मस्मसात् कुरुत तया ॥ ૪-૩૭ ॥

જાવાથ—હે અર્જુન જ્ઞેન પ્રવૃત્તિ અગ્નિ લાકડાને જ્વરમસાર કરી દે છે તેવી જ રીતે જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ સ પૃથ્વી ક્રમેની જ્વરમસાર કરી દે છે

શ્રદ્ધાયાહુર્મતે જ્ઞાનં તત્પર મયતેન્દ્રિયં ।

જ્ઞાન લાગ્યા પરા શ્રાંતિમાચિરેણાધિગચ્છતિ ॥૩૯ ॥

જાવાથ—હે અર્જુન ! શ્રદ્ધાવાનુ આત્મજ્ઞાનને પામે છે, આત્મ જ્ઞાનમાં લીન ધર્મિયાને સવયમા રાખે છે પછી તે પૃથ્વી જ્ઞાનને પામીને તરતજ યગ્મ શાંતિને પામે છે

ઉદ્ધરતાત્મનાઽઽત્માન નાત્માનમયસાદયેત્ ।

આત્મેય ધ્યાત્મનો ધઃધૃરાત્મેવ રિપુરાત્મન ॥૫૬ ॥

જાવાથ—પોતાના આત્માને ઉદ્ધાર પોતેજ કરે, પોતાના આત્માને કુખી ન રાખે આત્મા જ આત્માને મિત્ર છે તથા આત્મા જ પોતાનો શત્રુ છે

યોગી યુક્તીત મતત્તમાત્માન રહમિ સ્થિત ।

एकासी यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥१०-६॥

તંત્રમાય્ય મન કૃત્વા યતચિર્ત્તેન્દ્રિયક્રિય ।

उपनिष्पामने यु ज्यायोगमात्मनिःपुद्गये ॥१२-६॥

મમ કાપશિરોગ્રીય ધારયન્નચલ સ્થિર ।

संप्रेक्ष्य नासिनाय स्वं दिशश्चानलोक्यन् ॥१३-६॥

પ્રજ્ઞાતાત્મા નિગતમીર્ઘદાચારિવર્તે સ્થિત ।

मन मयस्य यचितो युक्त आसीत् मत्परः ॥१४-६॥

પુઞ્જમેવ સદાઽઽત્માર્ન યોગી નિયતમાનમ ।

શાંતિ નિર્વાણપરમા સમસ્યામધિગચ્છતિ ॥ ૧૫૬ ॥

જ્ઞાનાર્થ—જેનુ મન તથા નિન્યા સંદિત શરીર જીતાવતુ છે એવો વાસના રહિત તથા સમદ્ધ વાને નિમિદ્ધ રહિત યોગી એકતો જ એકાન્ન ધ્યાનમાં સ્થિત થઇને નિઃતર આત્માને પરમેશ્વરના ધ્યાનમાં લગાવે (શ્લોક ૧)

તથા તે આસન ઉપર બેસીને તથા મનને એકાગ્ર કરીને, ચિત્ત તથા ઇન્દ્રિયોની ક્રિયાઓને જોડે વશ કરી છોડે અતઃકરણની શુદ્ધિ માટે યોગનો અભ્યાસ કરે (અ ૬ શ્લોક ૧૨) તેની (યોગની) વિધિ આ પ્રકારે છે કે કાયા (શરીર) શિર તથા હેઠ (ગંગા) ને સમાન તથા નિશ્ચન રાખીને જ બનીને પોતાના નાકના અગ્ર ભાગને જોતો-ખીજ દિશાઓ તરફ નહિ જોતો (અ ૬ શ્લોક ૧૩) તથા બ્રહ્મચર્ય મતમાં સ્થિત રહેતો જ્ય રહિત તથા સારી રીતે શાંત અતઃકરણનાજો નથા માવધાન બનીને મનને વશમાં રાખીને તેને મારામાં અર્થાત્ આત્મામાં જોડી દઇને મારામાં અર્થાત્ આત્મામાં લીન રાખે (અ ૬ શ્લોક ૧૪) આવી રીતે આત્માને નિઃતર પરમેશ્વરના સ્વરૂપમાં લગાવતો અર્થાત્ આવી રીતે યોગી મનને નિશ્ચત રાખી સદા પોતાના આત્માનુ ધ્યાન કરે જોથી તે આત્મામાં સ્થિતિરૂપ નિર્વાણની પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત કરશે

સુલુમાત્યન્તિર્મં યત્તદ્ બુદ્ધિગ્રાહ્યમતીન્દ્રિય ।

વેત્તિ યત્ર ન ચૈવાય સ્થિતચ્છલતિ તત્તત ॥ ૨૧૬ ॥

જ્ઞાવાર્થ—જ્યા તે યોગી ઇન્દ્રિયોથી પર જ્ઞાન અથ્થ પરમ સુખનો અનુભવ કરે છે પછી તે નિજ તત્ત્વમાં સ્થિત થઈ તેનાથી અવાયમાન થતો નથી

અન્યક્તોઽક્ષર ઇત્યુક્તસ્તમાદુ પરમા ગતિમ્ ।

ય પ્રાપ્ય ન નિવર્તન્ત તદ્દામ પરમ મમ ॥૨૧-૮॥

ભાવાર્થ—જો અ યકત અક્ષર એમ કહેવાય છે તે જ અક્ષર નામના અ યકત ભાવને પરમ ગતિ કહે છે અર્થાત્ જો અપ્રગટ અવિનાશી કહેવામા આવી છે તેને જ પરમગતિ (મોક્ષ) કહે છે તથા જો અ યકત ભાવને પામીને અનુભ્ય પાછો નથી આવતો તે માટે પરમ ધામ છે અર્થાત્ તે પરમગતિ (મોક્ષ) ને પામીને જ પાછો નથી આવતો ત્યા આત્માનુ પરમ ધામ છે

શ્રેયો દિ જ્ઞાનમમ્પાસાજ્ઞાનાદ્ધ્યાનં વિશિષ્યતે ।

ધ્યાનાત્મર્મફલત્પાગસ્ત્પાગાઞ્છાતિરનન્તરમ્ ॥૧૨ ૧૨॥

ભાવાર્થ—મમ ને જાણના મિવાય કહેલા અભ્યાસ કરતાં પરીક્ષા જ્ઞાન નષ્ટ છે નોટ-સાબાગવાથી તથા શાસ્ત્રનું પાલન કરવાથી પરમેશ્વરના સ્વરૂપનું જે અનુમાન જ્ઞાન થાય છે તે 'પરીક્ષા જ્ઞાન' છે અર્થાત્ જ્ઞાન અન્ય અભ્યાસ કરવા કરતાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું સારું છે જ્ઞાનથી આત્મજ્ઞાન પ્રેર્ય છે (પરીક્ષા જ્ઞાન કરતાં પરમેશ્વરના સ્વરૂપનું આત્મ સ્વરૂપનું ધ્યાન શ્રદ્ધ છે) તથા ધ્યાનથી કર્મોના ફળને ત્યાગ પ્રેર્ય છે અને ત્યાગથી તત્કાળ પરમ શાંતિ થાય છે

અદ્વેષા સર્વભૂતાના મૈત્ર કરુણ ઇવ ચ ।

નિર્મમો નિરહમ્ભા. સમદુઃખસુખ સ્થમો ॥૧૨ ૧૨॥

યસ્માન્નોદ્વિનતે લોકો લોકાન્નોદ્વિજતે ચ ય ।

હર્ષોમહર્ષમયાદ્વેગૈર્મુક્તો ય સ ચ મે પ્રિય ॥૧૫ ૧૨॥

અનુપય્ય શુનિર્દય ઉદાસીનો મતવ્યય ।

સવામ્મપરિત્યાગી યો મદ્રક્ત સ મ પ્રિય ॥૧૭-૧૨॥

મમ શત્રો ચ મિત્રે ચ તયા માનાપમાનયો ।

શ્રીવૈષ્ણુસુવદુ સેષુ મમ મંગલિવર્જિત ॥ ૧૮ ૧૭ ॥

ભાવાર્થ—જે સર્વ પ્રાણિઓ ઉપર ૬૫ રાત્રિન દોષ મમતા તથા અહંકારથી રાત્રિન દોષ દુષ્ણ તથા સુખમા સમાન દોષ ક્રોધાવાન દોષ (અ ૧૨ સ્લોક ૧૭)

જેનામાં કેવળે જ્ય ન ઉપર તેમજ પોતે પણ ૬૫ રાત્રિન દોષ જે ૧૧ ક્રોધી ભાત તથા ઉદાસી રાત્રિન દોષ તે મને પ્રિય છે અર્થાત્ તે આત્મપ્રેમી છે (અ ૧૨ સ્લોક ૧૫) જે ક્રોધી રાત્રિન દોષ આજ્ઞાનરે પવિત્ર દોષ અનુગ દોષ ઉદાસીન દોષ, દુષ્ણાવ માને નયદા રાત્રિન દોષ સર્વ આરબનો ત્યાગી દોષ, જે આત્મામાં ભક્ત દોષ (આત્મસ્વરૂપનો પ્રેમી તેમાં લીન દોષ) તે મને પ્રિય છે અર્થાત્ તે આત્મપ્રેમી છે (અ ૧૨ સ્લોક ૧૬) જે પુરુષ સદુ મિત્રમાં, માન અપમાનમાં સમતાની છે તથા કદી તથા ગરબીમાં તથા સુખ-દુઃખાદિ ૬ દોષમાં સુખ છે તથા પરિમલ રહિત છે તે આત્મપ્રેમી છે (અ ૧૨ સ્લોક ૧૮)

યો ન હૃષ્યતિ ન દ્રેષ્ટિ ન શ્ચોચતિ ન કષયિતિ ।

શુમાશુમ પરિત્યાગી મક્તિ માન્ય મ મે પ્રિય ॥

(અ ૧૨ સ્લોક ૧૭)

ભાવાર્થ—જે કદિ ૬૫ કરતો નથી કે ૨૫ કરતો નથી કે શોક કરતો નથી કે કદિ કામની (ક્રોધાઓ) કરતો નથી જે શુભ તથા અશુભ જાવોનો તથા ફોનો ત્યાગી છે તે આત્મપ્રેમી છે

એટલે કે—અહિં સા સત્ય કાપનો અભાવ, ત્યામ શાનિ પા નિદો ત્યામ પ્રાપ્તિઓ ઉપર દવા, લાગુ પડતાની અભાવ દેવન મિષ્ટ, પવિત્રતા જે રહિત પદ્ધ અભિમાન રહિત પદ્ધ આ નરે સ પતિઓ પુણ્યવાન પુરુષને હોય છે

નોટ—ઉપર લખેલા એ પ્રોત્તે આપવામાં આવ્યા છે તેમજ બધુ તત્ત્વન જેન સિદ્ધાંતને મળતું છે જેન સિદ્ધાંતમા સમ્પ્રદાય તથા સમ્પ્રદાય આરિયની એકતાને મોક્ષમાર્ગ કહ્યો છે કે જે નિર્ધારથી એક આત્મભ્યાસ જ છે ત્યા આત્મામાં પરમાત્મા રૂપની પ્રકા લેખ, તેમજ શાન હોય તથા તેમા આચરણ હોય માને લીનતા હોય—આવ મોક્ષમાર્ગના પ્રેમીને સમ્પ્રદાય કહે છે

સમ્પ્રદાય પરમતત્ત્વને જાણતો દેવાથી આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદનો આસક્ત હોય છે તેની તૃષ્ણા કૃત્તિઓના નાશવન અતૃપ્તિકાંક્ષી પરાધીન મુખથી છુટી જાય છે તે આ લોકની મોટા સ પતિની કૃત્તિ રાખતો નથી કેવળ આત્માનંદની સાવના કરે છે, જે તેને આત્મભ્યાસથી આરોગ્યપ્રાપ્ત થઈ જાય છે એવો તત્ત્વજ્ઞાની રહસ્યજ્ઞાતા રહેતો દેવા હતા એ કદાચ પૂર્વકર્મોના હિલ્લથી સુખ મા ફૂળ થાય છે તેમા સમાન ભાવ રાખે છે કાલિક સુખ મળતાં હિ મત્ત જનતો નથી ફૂળો આવી પડે તો પદ્ધ ધનરાતો નથી તથા લૌકિક તથા પરલૌકિક કાર્મોને મોટા કૃત્તિ કે પદ્ધવની આશા વગર કરે છે તેથી તે તીવ્ર કર્મોથી બચતો નથી તેને સમારમા વચ્ચે કરાવવાવાળા કર્મોનો નથ થતો નથી

એટલે અશ્વ તમાદિક થાય છે તેટલો અશ્વ કર્મનો જથ્થ થાય છે માત્ર ખીકણો જથ્થ થતો નથી કારણકે સમારમા તે અભિમ છે એના તત્ત્વજ્ઞાની સમ્પ્રદાયી કિયાને નિષ્કામ કરે છે કારણકે તે રૂણને (કૃત્તિઓ) નો ત્યાગી છે જે અવ

સન્નિવૃત્તિને પડેલા બાધલા મોઢ કમ ન હોય તો જો પત્તિદ
રહિત તથા મનના સર્વ આત્માને રાજા દબને એ ઘડી તે પોતાને
અત્મધ્યાનમાં જોડી દે તો કેવળગાન પ્રાપ્ત કરીને જીવ મુક્તિ પાને
અરદત ધર્મ જાય પરંતુ જુવ બાધલા મોઢકર્મના પરિણામ પાને
જગ્યાથી જ્ઞાસુધી જુવું વેરામવવાન બનતો નથી ત્યાસુધી તે
મુદરથ અવસ્થામાં જગ્યા કમગત્ ગદ્ય મે જ્યારે આત્માનુભવના
અભ્યાસથી મોઢ ઘટી જાય છે ત્યારે તે પાતે સાધુ ધર્મ
જાય છે

સાધુ પદમાં તે અક્રમજ્ઞ પાને કામ કા કરી રગર રહતો નથી
તે વખતે અમર જેટલો વખત આત્મધ્યાનમાં તે ઉપધ્યાય સમારે
છેને વખતે માતો તેટલો રજા તે ધ્યાન કરે છે જૈન સામનુમાર
કોવપક્ષ ધ્યાના (ધ્યાન ધરનાગ) એક ખ્યય (ધ્યાનની વસ્તુ) ઉપર
૪૮ મિનિટથી વધુ વખત ચિત્ત જમાવી શકતો નથી ધ્યાન
અતિ મુશ્કેલ તરવ છે જો કોઈ સાધુ ૪૮ મિનિટ સમયમાં ધ્યાન
જમાવી શકે તો કેવળગાન ધર્મ જાય શક્તિના અભાવે કરીને
ધ્યાન જમી શકતું નથી આથી કરીને રાત્રિ દિવસ બધું વખત
માધુને આત્માનુભવની બહાર મન વચન અને કાયાની ક્રિયામાં
વિનાશવો પડે છે તો યાની સાધુઓ માટે એ ઉચિત છે કે તે
જગતના ઉપકારમાં મન વચન કાયાને સમારીને તેમને સર્જ કરે
કદિયજ આગમુ ન રહે કર્મયોગ તથા જ્ઞાનરામ સારે જ આત્મ
છે નિર્વિકલ્પ સમાધિ જ્ઞાનવાય છે સર્વિ પ વિચાર તથા કાર્ય
કર્મયોગ ■ એકની પછી બીજી ધ્યાન કરે ૩ અતથા જ્ઞાનયોગમાં
મુખિ યાય છે સમગ્ર દિ તરંગાનીના ભોગ કરોને છુટવા માટે
છે એવું શ્રી કુ દ્વ દાવાર્થ સમયમાગમાં કહે છે —

उद्यमोऽभिद्विषेहिय दन्त्याणमचेदणाणमिदराण ।

जं कुण्टि सम्मट्ठिही त मव्व णिअरणिमिच्च ॥२०२॥

ભાવાર્થ—સમ્યક્ દ્રષ્ટિ પ્રમુખ તત્ત્વજ્ઞાની —
દ્વારા અગ્રેતન તથા નેતન પદાર્થોનો ઉપભોગ
કર્મોની નિર્જરસાનુ નિમિત્ત છે (કારણકે તે તેમ
નથી જેમકે—રાગી કંડવી દના ખાધ છે તેમા ~

સત્તોવિ ણ મેરદિ અમેવમાણીતિ સેવર્ગે
પગરણેદ્ધા કસ્મપિ ણયપાપરણોત્તિ સં

ભાવાર્થ—તત્ત્વજ્ઞાની અદરયા વૈરાગી ભોં
છતા ભાગતો નથી અજ્ઞાની નેગોનો આસન્ન
નહિ દોષા ચતા ભાગવાનાગો છે કાર્ષ્ક કાર્ષ્કને
કામ માટે જીવને કામ કરે છે પરંતુ તે કામ
અધિપતિ-માલિક-નથી જ્યારે કામ નહિ
સ્વામી-માલિક તેમા ત્રીન રાગી છે અર્થાત્ જે
કાર્ય મનથી ક્રિયા નતે છે તોપણ તે પ્રાક
કરનારો નથી

શ્રી અમૃતય આચાર્ય સમયસાર કળશમા
નાશ્રુત વિષયસેવનેઽપિ યત્ સ્વ ફલ વિષયસે
વાનરૈમવનિરાગતાલયાત્સેનકોઽપિ તદસાવસેવ

ભાવાર્થ—સમ્યક્ દ્રષ્ટિ જ્ઞાની વિષયોને સેવતો
સેવનના ફળથી કમોના બંધ થતો નથી કાર
જ્ઞાનની વિભૂતિ છે તથા વૈરાગ્યનુ બળ છે તેમ
છતા નહિ સેવવા બરાબર છે યાને સેવનાનાગો
જે આસનોથી ધ્યાન જેન સાચોમા બતા
મા અધ્યાન ૬ મા ક્રોડક ૧૦ ૧૨

જાણ્ય છે આવા ધ્યાનમયી આકારને બતાવવાવાળી મૂર્તિ પણ
જેન જેન બતાવે છે અને તેના ધ્યાનને સિદ્ધિમાં મદદ લે છે
કેવળ આવેલા ખીતાના અધ્યાય ૪ સ્તોકમાં ૧૪ ૨૧ ૩૬ થી
એ પ્રગટ છે કે ક્રમેની બધ માય છે તથા ક્રમેની સમ્ય કરી
દેખાયા આવે છે સ્તોક ૨૧ તથા ૩૬ નીચે મુજબ છે

નિરાશીર્યત્ત્વ ચિત્તાત્મા, ત્યક્ત સર્વપરિગ્રહ ।

શરીરં કેવલ કર્મ કુર્વન્નાપ્નોતિ ક્લિન્નિવપ્તમ્ ॥

(અધ્યાય ૪ સ્તો ૨૧)

અર્થ—જેવો આત્મ કરણ તથા શરીરને છૂટી લીધા છે
ત્યાં જેવો મ પૂર્ણ ભોગેની સામગ્રીનો ત્યાગ કર્યા છે એવો
બાદા રહિત પુરુષ કેવળ શરીર સજ્જી ક્રમેની કરતો દેખા જતા
મન ને પ્રાપ્ત થતો નથી અર્થાત્ પાપ બાધતો નથી

અપિ શ્વેદમિ વાપસ્ય, સર્વેભ્યઃ વાપકૃત્તમ્ ।

સર્વં જ્ઞાનપ્રવેનૈવ શુચિનં સતરિષ્યતિ ॥ અ ૪ સ્તો. ૨૬ ॥

અર્થ—વળી જો તું સર્વ પાપીઓથી પણ અધિક પાપ
કારણ છે તો પણ જ્ઞાનરૂપ નોકા દ્વારા નિઃસંદેહ સ પૂર્ણ
પ્રેરેને તું સારી ગતિ નથી જર્જર અદિ આ ક્રમેનું પ્રયોજન ને
પ્રાપ્તે જન મિદાને એ જ્ઞાન તત્ત્વેત્યા આશ્રય બધ સવર તથા
નિરાશ બનાવુ છે તેવું પ્રકાશ છે-અધ્યાય ૪

બધ સમ્ય તથા સમ્ય સમ્ય પ્રગટ કરે છે કે કેવળ સુદૃઢ
બધ છે કે જેના કારણથી શરીર બને છે તેને જૈન લોક કાર્મણ્ય
કરી કરે છે તે સમ્ય રક્ષિતો કાર્મણ્ય વર્મણ્યો કહે છે

અમારા સસ પ્રેમી અગૈન બધુઓને મારે એ ઉચિત છે કે કર્મ બધના સિદ્ધાન્ત વિવેચન તેઓ જન જ્ઞાઓની મદદથી બધે

મુખ્ય અથ શ્રી નેમિચંદ્ર સિદ્ધાન્ત ચક્રવર્તી કૃત શ્રી ગોમટસાર કર્મકાંડ છે આનું દિ દી તથા અગ્રેજી બનેમા વ્યાખ્યાતર મને છે બધુ ઉપયામી છે એ જૈન સિદ્ધાન્ત મનન કરવામા આવશે તે ઉપર કબેલા ગોવાના સ્વ કાને બાવ સાત્તની ગ્રંથ કરનારને હવે અધિક રૂપરૂપે પ્રકાશ માન થશે

જૈન સિદ્ધાન્ત એમ માન છે કે પરમાત્મા શુદ્ધ કૃતકૃત્ય પરમાત્મક મય છે તે જગતને ન તો બનાવે છે કે ન તો તે જગતના પ્રાણીઓને સુખ દુઃખ આપે છે જગતમા ઘણા પદાર્થોની રચના સ્વાભાવિકપણે થયા કરે છે

જેમકે—નાદગોનું ધવુ, વરસાદનું પાણી પડવું વિગેરે ઘણા કામોને સસારા પ્રાણી પોતાની ઈચ્છાથી પ્રયત્ન કરીને કરે છે

જેમકે—ચક્રીઓનો માથો બનવો કરોડીઆનું બાણ બનવું, કપડા વણવા મકાનનું બનવું વિગેરે તથા કર્મોનું ચાતે કર્મોનું ફળ પણ સ્વભાવથી એવી રીતે બની જાય છે કે જેવી રીતે ભોજન તથા ઔષધ પેદાશ થયા પછી પોતાની મેજેજ લોહી બને છે તથા વીમને કૃતપન્ન કરે છે જેના ફળ સ્વરૂપે અમે કામ કરીએ છીએ ગીતામા પણ આ તત્ત્વને નીચેના શ્લોકોમા બતા મુ છે—

ન કર્તૃત્વ ન કર્માણિ લોકસ્ય સૃજતિ પ્રમુ ।

ન કમફલમયોગ સ્વમાનસ્તુ પ્રવર્તત ॥ ૫-૧૪ ॥

નાદત્તે રસ્યચિત્તાપ ન ચૈવ સુકૃત વિમુ ।

જ્ઞાનેનામૃત જ્ઞાન તેન મુદ્દાન્તિ વત્તય ॥ ૫-૧૫ ॥

લાવાય — હાથર-પ્રત્ય સૌકિત નહિએલ કું કુન કે
તેમના કમોને કે કમોના ફળના સમાપ્તને કમ્પિયમ રહે છે.
પરંતુ અભાવધોજ પ્રવૃત્તિ થાય છે ૧૪૩ ૧ ૨ ૧૧ ૧૨
કે કોઈના પુણ્ય કર્મને અટકાવે કલો નહોતું અટકાવે કલો
દાન દાન મએતુ ૭ જેથી અભાવ પ્રત્યે ૧૬૧ ૨૧
રજા ૭

નોટ—અર્થ ના પછી આજીવ દમ પ્રવૃત્તિ નેજા ૭
કે જે નાનને નાકે છે આને જોન સિદ્ધાન્ત નામ નાકે છે

સિધ્ધ—ત્યારે શુ ઝીનામા જીન સિદ્ધાન્ત ૨

શુભ—જાન મિદાન્તને મજાતુ કું કે જાન રો
કિ દુઓમ સાખ્ય સિદ્ધાન્ત એક એક જાન ૧૪૩ ૧૨
બહુ અમે મજાતુ આવે છે સાખ્ય જાન ૧૪૩ ૧૨
(આ મા) ન અનાદિ માને છે કે જે કોઈ સિદ્ધાન્ત ૧૪૩ ૧૨
તથા જીવને અનાદિ માને છે પ્રવૃત્તિ કું કે જાન ૧૪૩ ૧૨
સમાર છે રૂતિનુ પુણ્યના ની જાન ૧૪૩ ૧૨
એવી રીતે જીનામા કર્મ પ્રવૃત્તિનુ કું કે જાન ૧૪૩ ૧૨
પણ કયન માંખ્યદત્તેન પ્રમાણુ ૧૪૩ ૧૨ ૧૪૩ ૧૨
થાય ૭—

પ્રકૃત ત્રિયમાણાનિ ગુણે ક્ષયેન્દ્રિયે

અહંકારવિમૂદામા કતારિણિ ૧૪૩ ૧૨

લાવાય — જા ૧૪૩મા સમાપ્ત ૧૪૩ ૧૨
આનાં ૭ તોપખ અટકા થી મદ્દ છે કે કોઈ દારા ૧૪૩ ૧૨
તેવા પ્રવૃત્તિ કું કે જાન ૧૪૩ ૧૨ ૧૪૩ ૧૨

યમાદ્ય પ્રાપ્યતુ ક્યાર્ન ૧૪૩ ૧૨
ઈર્ષ ૧

ભાવાર્થ—જે સ્થાન સાખ્યથી પ્રાપ્ત કરાય છે તે સ્થાન યોગ દ્વારા પ્રાપ્ત કરાય છે તેથી જે સાખ્ય તથા યોગને મેક સમજે છે તે મથાર્યા દેવે છે અદિ દીકાકારે સાખ્યને નિઃશ્ચય કર્મયોગ અને ચામને જ્ઞાનયોગ કહ્યો છે

તિમિર્ગુણમયૈર્મારૈમિ સર્વમિદ જગત્ ।

મોહિતં નામિજ્ઞાનાતિ મામેશ્ય પરમવ્યયમ્ ॥ ૧૩ ૭ ॥

ભાવાર્થ—સાત્ત્વિક રાજસ, તામસ આ ત્રણ પ્રકારના ભાવોથી અર્થાત્ રાગદ્વેષ વિકારોથી આ સર્વ જગત મોહિત થઈ રહ્યું છે તેથી આ ત્રણ ભાવોથી પર એવા અવિનાશી આત્માને જાણ્યું નથી,

પ્રકૃતિ પુરુષ ધૈવ વિદ્ધચનાદિ ઉભાવપિ ।

વિકારાથન ગુણાન્નૈ રિદ્ધિ પ્રકૃતિમમવાન્ ॥ ૨૦ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ—પ્રકૃતિ તથા પુરુષ બે નેપતે તુ અનાદિ જથ, રાગાદિ વિકારોને તથા સત્ત્વ રાજસ તથા તામસ ગુણોને પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયા જથ

કાર્યકારણ કર્તૃત્વે હેતુ પ્રકૃતિરુચ્યતે ।

પુરુષ સુસદુ પાના મોક્ષત્વે હેતુરુચ્યતે ॥ ૨૧-૨૨ ॥

ભાવાર્થ—કાર્ય કારણને ઉત્પન્ન કરવામાં હેતુ (કારણ) પ્રકૃતિને કહેવામાં આવી છે જ્ય સુખ-દુઃખને ભોગવવાનો હેતુ કહેવામાં આવ્યો છે

શિષ્ય—જૈન દર્શન તથા સાખ્ય દર્શનમાં શુ અતર છે ?

ગુરુ—સૂક્ષ્મ અતર તે એ છે કે જૈન દર્શનમાં આત્માને અરિધુમનશીલ માન્યો છે કારણકે તે દ્રવ્ય છે જે જે દ્રવ્ય હોય

છે તે ધૃતિ વ્યવ, ધૃતિયરૂપ દોષ : તમા પર્વાવ થાય છે તેથી તે પરિભ્રમનથીય છે ત્યારે એક પર્વાવ કે પ ન થાય છે ત્યારે પુરાણી જાને પદેસાની પર્વાવનો નાશ થ ન નવ થાય તે તોપણ આ મા વ્ય ને એનો એ જ ૧ મેહનીય કમના નિમિત્તથી આત્મા મદ્ય ભાવોમાં પરિભ્રમન કરી જાય છે તે વખત તેમાં દાન તથા વીનરાગભાવ દેતા નહીં ૧૨૨૨નાય નાશ પામે ૮ ત્યારે વીનરાગભાવ પેદા થાય છે માત્ર સિદ્ધાંતમાં પુરુષ જાને આત્માને અપરિભ્રમી તથા અકર્તા મા યા છે તથા કાર્યામાં પ્રવૃત્તિને જ કર્તા મા યી છે

॥ પુરુષસ્ય ચરિત્ત્વમિત્યુક્ત ॥ (૧૮ પાઠ યોગવૃક્ષોત્તર યોગશ્લોક ૧૮૦૭ માં) ૭૫૫૫ અર્થે આત્મા પરિભ્રમન રહત છે 'અર્થેન્દ્રિયકલોપમોગી અગ્નાદિવત્' (સાખ્ય દર્શનમ ૧૬૫૭ માં ૭૫૫૫) અર્થાત્ પુરુષ અકર્તા છે તોપણ ૧૭ ભાગવે છે જેવા રીતે હિસાન (જેહુત) અ ન પેદા કરે છે જેન સિદ્ધાંત કહે છે કે જો ન્ય દ્રષ્ટિથી વસ્તુના અભાવથી અપેક્ષા વિચાર કરે તો આ આત્મા નિત્ય પાતાના સ્વભાવમાં રહેવામાં રાગદ્વેષનો કર્તા નથી કે સુખ દુઃખનો ભાગના નથી પરંતુ ત્યારે કર્મ સંપાદની અપેક્ષાએ વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે જોમ ને રાગદ્વેષાદિ ભાવોનો કર્તા છે તેવી રીતે દુઃખી, દુઃખી એ ભાવોનો ભાગના પણ છે

કર્મનુ ૧૭ કોટ બીજે ભાગવે અને તેનો કર્તા કોટક બીજે દોષ એ બની સમુ નથી હિસાન-જેની કર્મીન શરડીના રસનો સ્વાદ બાજે છે જાને શરડીનુ ૧૭ ભાગવે છે રાગ રાગની રક્ષા કરે છે તેથી હિસાન દ્વારા આપાતમાં આવેતો કર સહને તેને ભાગવે છે જે દ્રષ્ટિથી ભાગના છે તે દ્રષ્ટિથી કર્તા પણ છે જો પુરુષ પરિભ્રમ માનવામાં ન આવે તો તે સસારમાં મોટી બની શકતો નથી પરિભ્રમ માનવાથી જ સસાર અને મોક્ષ બને બની શકે છે એથી જ પ્રતિમા યાનમથી રામાદિ દોષ શકતા નથી.

જ્યારે મોહ કર્મનો વિષાક વાય છે ત્યારે આત્માનો ચારિત્રભાવ દર્શાવે જાય છે અને રાગદ્વેષમાન યર્ષ જાય છે

તેથી ગીત રહિતિક મહિમા લાલ રંગની ઉપાધિ લાગવાથી રહિતિક મહિમા નિમળતા દર્શાવે જાય છે અને લાલપદ્મ ભાસે છે રહિતિક મહિમા વગર કેવળ લાલ રંગથી કાંતિ દોષી અસંભવિત છે તેથી ગીતે પુરુષ વગર કેવળ રહિતને રાગદ્વેષ યવા અસંભવિત છે રહિતનો સયોગ યવાથી આત્માના જ્ઞાનમાં વિકાર થાય છે જો પુરુષ યાને આત્માને પરિણામ રહિત માનશે તે હમેશા એક રૂપજ રહેવો જોઈએ પણ પ્રાયશ્ચમા તેવું જણાતું નથી જીવની અવસ્થા એકરૂપ જણાતી નથી કોઈ વખત કોઈ જાતે છે કોઈ વખત સાત દોષ છે એવી સાથે જાતે વાત પુરુષમાં જોવામાં આવતી નથી કારણકે તે જ્ઞાનની એક પયાવ છે એક પ્રકારની અવસ્થા એક સમય રહે છે જ્યારે આ અવસ્થા મટી જાય છે ત્યારે બીજી અવસ્થા પેદા થાય છે તેથી જૈન સિદ્ધાંતમાં આત્મા તથા પુરુષ પ્રતિ જધાને નિલ તથા અનિત્ય એમ ઉભયરૂપ માન્યા છે પ્રથમની અપેક્ષાએ તે નિત્ય છે અને પર્વામની અપેક્ષાએ તે અનિત્ય છે હમેશા જો નિત્ય માનવામાં આવે તો કયો દોષ આવશે ? તેને શ્રી સમ તત્ત્વ આચાર્ય આપ્ત-મીમાંસા ' મા કહ્યું છે —

નિત્યત્વૈકાત્પણેડપિ વિક્રિયા નોપપદતે ।

પ્રાગેન કારકમાન ક પ્રમાણ ક તત્કલ ॥૨૭॥

ભાસાર્થ—પદાથ ને જો એકજ અપેક્ષાથી નિત્યજ માનવામાં આવશે તો તેમાં કોઈ વિકાર યા પરિણામ અગર તો અવગ્યાએ યદ્ય શકતી નથી જો કર્તા-કર્મ, કારણ વિગેરે કારક નહિ હોય તો તેમાં મિથ્યાજ્ઞાન દહીને યથાર્થ જ્ઞાન થશે નહિ કે તેમજ તેના જ્ઞાનનું રંગ મળતે નહિ કે જ્ઞાનો લાગ કરો તથા આ પ્રકાર કરો

વસ્તુનો અનેકાન્ત સ્વભાવ માનવાવાળુ જૈન દર્શન છે એક જ અપેક્ષાથી જીવને અમ્તા માનવાથી તેના સસારનો અભાવ આવે છે અવદારની અપેક્ષાએ કર્તા છે અને નિશ્ચયની અપેક્ષાએ અકર્તા છે આવા સૂત્ર અતરથી જૈનદર્શન તથા સામ્યદર્શનનો મતભેદ છે આમ તે ધણા અરે એકતા છે

શિષ્ય—શુ મીનામા બીજુ કોઈ દર્શન પ્રકાશમાન થાય છે ?

ગુરુજી—મીનાના નીચે લખેલા મનોકાથી વેદાંત દર્શન પણ જમકે છે કે જેનો એ સિદ્ધાંત પ્રગટ છે કે આ દસ્ય જગત તથા દર્શન (જીવાવાગો) બન્ને એક છે મજરૂપ જગત છે, મહા માથી જ પેદા થયુ છે અને બ્રહ્મામા જ તેનો લક્ષ્ય થઈ જમે (વેદાંત દર્ષન) આમકૃત સ ૧૯૫૬) બ્રહ્મણુ લક્ષણુ છે—

‘જગમયત્ય જાતિ રૂઠિ (સૂત્ર ૧ બં ૮) અર્થાત્ જન્મ, મિતિ તથા નાશ તેનાથી થાય છે

“જાજાજ સ્વહિંગાત્” (સૂત્ર પર) આમર પણ બ્રહ્મ છે મારણુકે તેને બ્રહ્મણુ મિદ્ધ છે

કાર્વોરાબિરયં જીવ કારણોપાબિરીશ્વર” (વેશવ પરિમાણ પરિ ૭) આ જીવ કાર્વરૂપ ઉપાધિ છે, કારણરૂપ ઉપાધિ પ્રશ્ન છે વેતનો એ સિદ્ધાંત પ્રસિદ્ધ છે કે તેમા એક બ્રહ્મની જ વાસ્તવિક સત્તા છે આ જગત મહનો જ વિકાસ છે—તે જ જે કર્મ તે બધુ છે

અજોડપિ સન્નવ્યયાત્મા મૂતાનામોધરોડપિ સન્

પ્રકૃતિ સ્વામાવિષ્ટાય સમવાન્યાત્મમાયયા ॥ ૬ ॥

સાવાર્થ—દુ અવિનાશી સ્વરૂપ અજન્મ દોવા છતા તથા સર્વ જૂત પ્રાણીઓનો ધર દોવા છતા પણ પોતાની પ્રકૃતિને આધીન (વશ) કરી પોતાની માયાથી પ્રગટ થાઉં છ

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ મારત ।

અમ્યુત્યાનધર્મેસ્ય તદાત્માર્ન સૃજામ્યહમ્ ॥ ૭-૪ ॥

ભાવાર્થ—હ ભારત ! ત્યારે ત્યારે ધર્મની હાનિ તથા અધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે ત્યારે હું મારા કર્મને રચુ ॥ અર્થાત્ પ્રગટ કરે છું

પરિત્રાણાય માધુના વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।

ધર્મસસ્યાપનાર્યાય સમરામિ યુગે યુગે ॥ ૮-૪ ॥

ભાવાર્થ—સાધુ પુરુષોના ઉદ્ધાર કરવા માટે તથા દૂષિત યાત્રે ખરાબ કર્મ કરવાવાળાનો નાશ કરવા માટે તથા ધર્મ સ્થાપન કરવા માટે યુગે-યુગે હું પ્રગટ થાઉં છું

સર્વભૂતાનિ કૌન્તેય પ્રકૃતિં યાતિ મામિકામ્ ।

કલ્પસ્રયે પુનસ્તાનિ કરુપાદિ ત્રિસૃજામ્પહં ॥ ૭-૫ ॥

ભાવાર્થ—તથા હે અર્જુન ! કલ્પના અતે સર્વ પ્રાણીઓ-ભૂત મારી પ્રકૃતિને પ્રાપ્ત કરે છે અર્થાત્ પ્રકૃતિમાં લય પામે છે અને કલ્પની શરૂઆતમાં તેમની ફરી હું રચના કરે છું

પ્રકૃતિં સ્વામૃષ્ય ત્રિસૃજામિ પુન પુનઃ ।

મૃતપ્રામમિમ કૃત્સ્ત્રમર્શ પ્રકૃતેર્જ્ઞાત્ ॥ ૮-૫ ॥

ભાવાર્થ—મેની રીતે કે મારી પોતાની નિશ્ચયમયી માયાને અંગીકાર કરીને હું પરત જ આ સર્વ પ્રાણી સમુદાયને વારંવાર તેમની પ્રકૃતિને અનુસાર રચના કરે છું

યન્નાપિ સર્વભૂતાના બીજ તદહમર્જુન ।

ન તદસ્તિ વિના યત્સ્યાન્મયા મૃત ધરાચરમ્ ॥ ૩૯-૧૦ ॥

ભાવાર્થ—હે અર્જુન ! જે સર્વ ભૂતોની ઉત્પત્તિનું કારણ છે

તે પણ હું જુઠું કરજીએ એવું જાણે પર કે અચર જન નથી કે જે
માણસી રહિત દેવ તેથી સર્વ કર્મ મરે જ અવગણ છે

પ્રતિ પ્રવૃત્તિર્મૂલ્કાનાં યેન મર્વામિદ તત્ત્વમ્ ।

સ્વકર્મણા સમમ્પત્યે મિદ્ધિ રિંદતિ માનવ ॥૪૬-૧૮॥

ભાવાર્થ—હે અર્જુન ! જે પુન્યાત્મક સર્વકૃત્યોની ઉત્પત્તિ
કર્તા છે અને જેનાથી આ મર્વ જગત વ્યાપ્ત છે તે પરમેશ્વરને
પ્રેક્ષાના સ્વાભાવિક ક્રમોના પૃષ્ઠને અનુધ્ય પરમસિદ્ધિને પ્રાપ્ત
કરે છે

ઈચ્છા સર્વમૂલ્કાનાં દ્વેદ્યોર્જુન વિદિતિ ।

આમપન્ સર્વમૂલ્કાનિ યત્રાસ્ત્થાનિ માપયા ॥૪૭-૧૮॥

ભાવાર્થ—હું અર્જુન ! સરીસૃષી પાનમા આશ્વ ધ્યેસા સર્વ
પ્રાણીઓને ઇશ્વર પોતાની માયાથી લખાવતો મર્વ જન-પ્રાણી
ઓના હૃદયમા ગિયત છે યાને વિચિત્રિત છે

સિદ્ધ્ય—માખ્ય અને વેદાતમા આ તર માનુષ પડે સાખ્ય
દર્શન ઇશ્વરને કર્તા તથા ફળદાતા માનવ નથી વેદાત દસ ન તો
ઇશ્વરને જ કર્તા માને છે અને જન્મતને ઇશ્વરરૂપ જ માને છે એવા
બે પ્રકારના સિદ્ધાંતો એક પુન્યાત્મક કેમ છે ?

અરુ—વક્તાની ઇચ્છા પ્રમાણે બે પ્રકારના સિદ્ધાંતોથી ઇશ્વરને
જ્ઞાપવામા આ ચા છે જેને જે રચ તેને ત માને જીન અને
વેદાત વચ્ચે આ તર ધર્મો જલ્દી અંતરે ઇશ્વરને જીન દેત સિદ્ધાંત
છે તે જ દ્રવ્યની મુગ સવા માને છે ત્યારે વેદાત એક
વક્તાને જ માને છે વક્તાની અપેક્ષાથી સાખ્ય દર્શન જાણે જીન
દર્શનનું માખ્ય છે

શિષ્ય—શુ કાર્ અપેક્ષા છે કે જેથી વેદાંતનું અને જૈન દર્શનનું સામ્ય થઈ શકે ?

ગુરુ—શુદ્ધ નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ મર્વ જીવો એક જાતિ-મય શુદ્ધ છે તથા સર્વ લોક જીવોથી યાત્રા છે આ અપેક્ષાએ આ વિશ્વ જીવરૂપ છે યા તો બ્રહ્મરૂપ છે

એક તત્ત્વજ્ઞાની પોતાની દૃષ્ટિ સર્વ અજીવોમાંથી હઠાવી લઈને સમતાભાવ લાવવાને માટે એક પ્રહમય જગતનો અનુભવ કરે છે ત્યારે તેને એક મત્ર જ જણાય છે અથવા ત્યારે ખાતા (ખ્યાન ધરનાર ખ્યાની) ખ્યાનમાં લીન થઈને આત્માનુભવમાં ભળી જાય છે ત્યારે ત્યાં તેના અનુભવમાં કોઈ તર્ક વિનંક વિચારોના તરંગો હોતા નથી એક અદ્વૈત આત્મભાવ જ સ્વાદમાં આવે છે અર્થાત્ ત્યારે કોઈ આત્મ સ્વરૂપમાં સમાવિષ્ટ ખ્યાની આત્મ સ્વરૂપમાં હૃદયે તેમાં મગ્ન થઈ જાય યા તો લીન થઈ જાય ત્યારે તેને કોઈ જાતના તર્ક-વિનંકો હોતા નથી અને રહત તેને આત્માનુભવનો સ્વાદ યાને રસ આવે છે ખાતાની અપેક્ષા માનીએ તો એ અદ્વૈત સિવાય બીજું કંઈ છે જ નહિ એમ લાગે છે

જો વેદાંતના અદ્વૈત સિદ્ધાંતનો આ ભાવ યાને સ્પર્શ હોય તો જૈન સિદ્ધાંત સાથે એકતા થઈ જાય છે આનું તાર્કિક એ નથી પદાર્થોની મત્તા જ મટી જાય છે પદાર્થો રહે છે જડ તથા બીજા એવન પદાર્થ રહે છે પરંતુ ખાતાના અનુભવમાં એક આત્મીય અનંતના સ્વાદ સિવાય બીજું કંઈ લાગતું નથી જો વેદાંતનો એ મત હોય કે વિશ્વમાં બીજા કોઈ પદાર્થની મત્તા જ નથી, સત્તા માનવી એ જામ છે કેવળ એક મત્રની જ સત્તા છે તે વિશ્વરૂપ થાય છે તે વિશ્વરૂપને સમેટી લે તે જાતજાતનો અવતાર ધારણ કરે છે, તેની બધી માત્રા છે તો તો જૈન સિદ્ધાંતથી અતર પડે છે કારણકે જૈન દર્શન જ દ્રવ્યોની તથા તેમાં પણ અનંતાનંત આત્માઓની તથા પ્રદ્યોનો સત્તા હમેશા માને છે

શક્તિ પ્રાપ્ત આત્માઓની તથા પુનર્જનોની સત્તા મદદ માને છે
મેષુ પ્રાપ્ત આત્માઓ પણ લિન્ન સત્તાઓમાં રહેતા સ્વઆત્મા
નદમા મમ રહે છે રાનાનુભવીની અપદ્ધાએ એક અદ્વૈતભાવ જ
રનાનુભવમાં ઝળકે છે યાને ભાસે છે એવું જી અમૃતચ આનાર્થે
સમયગર કલસમાં કહ્યું છે —

ઉદપતિ ન નયશ્રોરસ્તમેતિ પ્રમાણ ।

કચિદપિ ધ ન વિદ્યા યાતિ નિલેપચક્ર ॥

કિમપરમમિદમ્મો ધામ્નિ સર્વસ્પેઽસ્મિ-

મતુમવમુપપાતે માતિ ન દ્વૈતમેર ॥ ૧-૧ ॥

ભાવાર્થ—આરે સ્વાત્માનુભવ પ્રકાશમાન થાય છે કે
અનુભવ સવ તેજને મદ કરવાવાળો છે-ત્યારે નેન્દ્રો ક
અપેક્ષાઓની લક્ષ્મી ઉચ્ચમાં આવતી નથી પ્રમાણ-પ્રમેય-પ્રમાણિત
વિચાર આવતો નથી નામ-સ્થાપનાદિ / નિલેપ કદ નામ
(વિલય) જાય છે તે માત્ર મ પડતું નથી આથી અન્તિક કદ કદ
ત્યા કોઈ દ્વૈત જ ભાસતું નથી એક અદ્વૈત આજીવન જીવન
આવે છે

જયતિ સદ્જતેજ પુ જમજનત્વિલોઘ્ન-

સ્તલદલિલવિરન્યેઽપ્યેક એવ મ્બદ્ધ ।

સ્વરસવિસરપૂણાચ્છિન્નતત્વોપક્રમઃ ।

પ્રસમનિયમિતાર્ચિધિચમન્દર પદ ૧-૨-૨૦, ૧

એક જ સ્વરૂપ પ્રગટનાન થઈ રહ્યું છે આત્મિક રસના વિસ્તારના એક પૂર્ણ આખડ એક વસ્તુનો લાભ મળી ગયો છે ત્યાં અત્યંત નિશ્ચય આત્મ-વ્યાપ્તિનો જ નિમિત્ત થઈ રહ્યો છે આજ વેળા છે જ્ઞાનનો અન્ન છે નાનનો માર છે ત્યાં આત્માને સ્વઆત્માનો જ સ્વાદ આવે તે જ સિદ્ધાંતનો સાર છે

જન ધર્મનું આ નિવેચન સ્વાનુભવી દેશનું છે જો તે ખાતા ખાનથી હડી જાને પિયારીમા લાગી જાય તો તેને પછી આ જા દ્ર યો-ભેદ ક્રમદે જુદું જુદાં પછી જ્યારે તે એક સ્વાનુભવમાં લય થશે તો તે એક અદ્વૈત આત્મરમણનું જ પાન કરશે

અતર એ છે કે આ દર્શન એક ઇશ્વરને જગત કર્તા અને ફળદાતા માને છે જગતનું ઉપાદાન કારણ પરમાણુ વા પ્રકૃતિને માનીને નિમિત્ત કારણ મંદર છે એમ માને છે કહ્યું છે કે —

“ઈશ્વર કારણ પુરુષકર્મોપલ્પ્યદર્શનાત્ ।”

(ન્યા. ૦ ઘ. ૪-૧ ૧૯)

સાવાર્થ—ઈશ્વર પુરુષોને ફળ આપવામા કારણ છે નહિ તે ફળ દેતું નથી વળી વધુમા કહ્યું છે કે —

અત્રો જન્તુરનોશોઽપ્યમાત્મન સુસદ્ સુખો ।

ઈશ્વરપ્રેરિતા ગચ્છેત્ સ્વર્ગે વા ચમમેવ વા ॥ ૬ ॥

સાવાર્થ—આ જન્તુ અણી છે, આતુ સુખ દુઃખ આધીનતા રહિત છે ઇશ્વરની પ્રેરણાથી સ્વર્ગ વા નર્કમા જાય છે જૈન દર્શનમા જ્યારે મુક્તાત્મા સ્વાધીન થઈ જાય છે ત્યારે નૈવાયિક દર્શનમા એક પરમાત્માને આધીન રહે છે એમકે કહ્યું છે કે —

મુક્તાત્માના રિયેશ્વરાદીના ચ યદપિ શિવત્વમસ્તિ તથાપિ પરમેશ્વરપારતત્ત્વાત્ સ્વાતત્ત્વં નાસ્તિ ।

(સર્વદશન સંગ્રહ પૃ ૧૩૪ ૧૩૫)

સાવાર્થ—મુક્તિને પ્રાપ્ત થએનો જીવ વિદ્યાને ઇશ્વર સિવાય છે તો પણ પરમેશ્વરને બરાબર છે—સ્વાતંત્ર્ય નથી

જૈન દર્શન આત્માને દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિત્ય અને પર્માણુ અપેક્ષાએ અનિત્ય તથા તે લોક યાત્રી દેવા જતાં શરીર પ્રમાણુ માને છે ત્યારે નૈવાયિક આત્માને નિત્ય તથા સર્વ પા માને છે કહ્યું છે કે —

વર્ણન આવી ગયું છે તો પણ કંઈક વિશેષ જણવાને માટે કહેવામાં આવે છે કે સામ્ય દર્શનના પ્રવર્તક મહર્ષિ કપિલ થઈ ગયા છે. સામ્ય મૂળથી એ વિદિત છે કે—“જ્ઞાના મુક્તિ” જ્ઞાનથી મુક્તિ થાય છે (સામ્ય સૂત્ર ૩-૨૩) પ્રકૃતિ અને પુરુષનું ભેદ જ્ઞાન જ મુક્તિનું કારણ છે જૈન સિદ્ધાન્તમાં પણ કહ્યું છે કે જીવ અને અજીવનું ભેદ જ્ઞાન જ મોક્ષનું કારણ છે સામ્ય કારિકામાં કહ્યું છે કે—

एव तन्वाभ्यासाऽस्मि न मे नाहं नित्यपरिशेषम् ।

अनिपर्याद्विशुद्धं कवलमुत्पद्यते ज्ञानम् ॥

ભાવાર્થ—પુણ્ય પ્રતિધી બિન છે એવો તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવાથી નિર્મળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે કે જે પ્રકૃતિ નથી, કે પ્રકૃતિ માગી નથી કે પ્રકૃતિ માટે રૂપ નથી, જે પ્રકૃતિથી મિલકેલ અમલ નિષ્ક્રિય જ્ઞાનરૂપ છે.

સામ્ય દર્શનમાં નીચે લખેલા ૨૨ તત્ત્વ માનવામાં આયા છે—

“સત્ત્વરજતમમા સામ્યાસ્થા પ્રકૃતિ । પ્રકૃતેર્મહાન્, તતો
અહકાર અહકારાત્ પચતન્માત્રારાણુમિન્દ્રિય તન્માત્રેભ્યઃ સ્વૃજ
મૂતાનિ પુરુષ ઇતિ પચરિંશતિર્ગણ ।”

(સામ્ય સૂત્ર ૧૬૧)

ભાવાર્થ—(૧) સત્ત્વ રજસ અને તમેગુણની સામ્ય અવસ્થા રૂપ મૂળ પ્રકૃતિ, (૨) તેનાથી ઉત્પન્ન મહાન્ તત્ત્વ, (૩) તેનાથી ઉત્પન્ન અહકાર, (૪) અહકારથી ઉત્પન્ન પાંચ તન્માત્રા અને અજીઆર ઇન્દ્રિયો-૧૬ (૫) પાંચ તન્માત્રાથી ઉત્પન્ન ૫૨ મહાજૂન (૬) પુરુષ=૨૫ તત્ત્વ

પાંચ તન્માત્રા—શબ્દ રસ રૂપ ગન્ધ અને સ્પર્શ આ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય છે

છે સવ રજસ તથા તમસ ગુણોથી રહિત છે દર્શા માટે
 જોવાવાળા છે ભાગવતવાળા છે, કર્તા નથી, ક્ષેત્રનો માતા માટે
 જાણવાવાળા છે નિર્મળ છે અસંગ છે અર્થાત્ દૃઢરથ (નિશ્ચય),
 કેવળ સુખદુઃખથી પર નિત્ય, મુખ્ય તથા અમંગલ સ્થિતિને
 લાગીતા અ. ૧૩ નો ૧ મો શ્લોક કહ્યું છે જ ક્ષેત્ર સમધી
 વિશેષ જાણવા માટે લાગીતા અધ્યાય ૧૩ ગુણો જોઈ દર્શન
 આવે જીવન શુદ્ધ સ્વરૂપ તો બધું જાણી મગતું આવે છે પરંતુ
 પુરુષ દૃઢરથ તથા અમંગલ દેવાથી તેનું સસારીપણું, રાગી તથા
 દ્વેષીપણું બની શકતું નથી માને તે મસારી-રાગી તથા દ્વેષી બની
 શકતો નથી તે સામાનિક દુઃખ સુખનો નોકતા ઘર્ષ શકતો નથી
 આ અતર માધ્યમ અને જોઈ દર્શન વચ્ચે પડે છે

જોતોની માટે સાધ્ય પણ પ્રગોળે અનેક માને છે

“પુરુષબદ્ધન્યમ્ અસ્થાત્” (સાલ્વ્ય યજ્ઞ ૬ ૪૫)

ભાવાર્થ—પુરુષ બદ્ધ માનવામાં આવે તો જ-મ વિગેરેની
 અવસ્થા બની શકતી નથી

જન્મમરણકરણાના પ્રતિનિયમાદયુગપત્ પ્રવૃત્તેષ્વ ।

પુરુષબદ્ધત્વં સિદ્ધિઃ શ્રેયુષ્યં વિપર્યયાથ ॥

(સાલ્વ્યકારિકા ૧૮)

ભાવાર્થ—બધા જીવોની એક સાથે જ-મ-મરણ તથા ઇન્દ્રિયોની
 પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવતી નથી એકમા એક ગુણ પ્રમાણ છે
 બીજામાં તેથી વિપરીતપણું છે તેથી પુરુષ અનેક છે

સાધ્યવાદી ધરને માનતા જ નથી સાધ્ય પ્રવચન મૂત્રમાં
 સાર મરે ઇશ્વરનો પ્રતિષેધ કર્યો છે આમાં એમ કહેવાનો બાવ
 છે કે તે ઇશ્વરને કર્મ કર્તા તથા કળદાતા માનતા ન મુખ્ય
 ગુણને જ તથા સ્વરૂપ માને છે રીતે

કગવહમીના ૨૨ મા અધ્યાયથી જણાય છે કે એકાદશ્ય
નિમિત્ત હોય, રાગદ્વેષ રહિત વિચારશીલ થ ની થયું છે ૨૨૩મ
વક્રિત સમારમ્યા લીન લાવ છે પરંતુ અન્નાથી નથી નહિ
દેહિન દિ મકલાવ છે આ ૧૫ ગુણોના સદાચ આચર્ય

નિયત સગરહિતમરાગદ્વેષત કૃતમ્ ।

અફલપ્રેપ્સુના કર્મ યત્તન્ માત્વિકમ્બુચત ॥ ૨૩ ॥

પત્તુ કામેપ્રેપ્સુના કર્મેમાહકારેણ યા પુનઃ ।

ક્રિપતે મહુલાયાસં તદ્રાજસમુર્ધાદિતમ્ ॥ ૨૪ ॥

અનુવચ છયં હિંસામનરેક્ષ્ય ચ પૌરુષમ્ ।

મોહાદારમ્પતે કર્મ યત્તતામમમ્બુચતે ॥ ૨૫ ॥

ભાવાથ—જે કર્મ નિયમિત (સાર્વજનિક નીતિ) ,
કર્તાપણના અભિમાન રહિત હમને નહિ કર્યું હોય ,
રાગદ્વેષ વગર જે કર્મ કરવામાં આવે , જેથી તે વાસ
કહેવામાં આવે છે (શ્લોક ૨૩)

સરખુ રહે છે પરંતુ વ્યવહાર તથા જ્યાર ક્રમેના સખધ છે ત્યારે જીવન જ્ઞાનરૂપ તથા અજ્ઞાનરૂપ, વીતરાગરૂપ અથવા રાગદ્વેષરૂપ પરિણામ કરે છે એવંતા સદિત કેવળ જન્મા આ વાતો જની શક્તી નથી

(૪) યોગ દર્શન—યાગ દર્શનના પ્રણેતા પાતજ્ઞતિ થઈ ગયા છે આ દર્શન સાખ્ય દર્શનને મળતું છે સાખ્ય પ્રમાણે આ દર્શન પણ ૨૫ તત્ત્વ માને છે, ફક્ત એક તત્ત્વ વધુ માને છે આ તત્ત્વ છે એક પુરુષ-વિશેષ અર્થાત્ કશ્ચર.

૪૨-૧૨૩ ૨૪૩૫ છે —

જ્ઞેશ્વર્મવિપાકશ્યૈરપરામૃદ્યઃ પુરુષ-વિશેષ કશ્ચરઃ ।

ત ચ નિરતિશય સર્વજીવમ્ ।

સ એવ પૂર્વેષામપિ ગુરુ કાલેનાનરજ્ઞેદાત્ ।

(૧ ૨૪ ૨૬ યોગસૂત્ર ।)

ભાવાર્થ—જે પુરુષ-વિશેષ કલેશ, કર્મવિપાક તથા આશયના સ્વપર્કથી થયે છે તે કશ્ચર છે તે પરમ અતિશય રૂપ સવચ્છ છે તે બધી ક્ષત્રા આદિના ગુરુ છે સ્વાકાંગ રહે છે મોક્ષને ઉપાય મોગ સાધન બતાવે છે તેના આક અંગ છે —

“યમનિયમાસનપ્રાણાયામપ્રત્યાહાઘાગ્નાધ્યાનમમાયયોઽષ્ટાંગાનિ ।”

(૨ ૨૯)

૧ યમ—અદ્વિસા, સત્ય, અસ્તેય (ચોરી ન કરવી તે),
૨ અને પરિચ્છ ત્યાગ

૩ નિયમ—શૌચ મતોષ તપ, સ્વાધ્યાય અને કશ્ચર ધ્યાન

૪ આસન—પદાસન, વીરાસન વિગેરે ૮૪ આસન જેનાથી સિધર રહે તેવું કોઈપણ આસન

૪ પ્રાણાયામ—શ્વાસ રોકવાનું વિધાન

૫ તત્પાદાર—અન્દ્રિયાનો નિગ્રહ કરવા

૬ ધાર્મ્યા—મનને એક જગ્યાએ રોકવું તે

૭ ધ્યાન—ચિત્ત નિરોધનો સ્વાદ આપવા

૮ સમાધિ—ધ્યાન પરિપૂર્વ થઈને પારે ધ્યાયની સાથે
તન્મય થઈ જવું એવું છે કે —

તદવાયનિર્વામસ્યરૂપશૂન્યમિવ સમાધિ । (૩-૩)

ભાવાર્થ—ત્યા આત્મા પદાર્થોનોજ અનુભવ થાય સ્વરૂપમા
શૂન્ય થઈ જાય તે સમાધિ છે

નિર્વૃત્ત પ જાવને સમાધિ કહે છે આ મોક્ષ માર્ગ છે આનાથી
કેવળજ્ઞાન થઈ શુભિ પામી શકાય છે

“તસ્મિન્નિવૃત્તે પુરુષ સ્વરૂપપ્રતિષ્ઠા અતઃ શુદ્ધો મુક્ત
ઈત્યુપતે । (૧-૫)

તે સમાધિ પૂર્ણ થયે આત્મા પોતાના આત્મા સ્વરૂપમા રિયત
રહે તો શુદ્ધ થા શુભા કહેવાય છે

યોગ સાધનનો વિષય જન સિદ્ધાન્ત સાથે ઘણા અંગે મળતો
આવે છે

૫. પૂર્વ (કર્મ) મિમાસા કર્શન—આ દર્શનના પ્રવર્તક
મહર્ષિ જેમિની થઈ ગયા છે આ દર્શનનું ધ્યેય સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ છે
આનું સાધન યજ કરવો તે છે સ્વર્ગ સુખનું લક્ષણ બતાવ્યું છે—

યદ્વ દુ સેન સમિત્ર ન ચ પ્રસ્તમનન્તરમ્ ।

અમિલાપોપનીત ચ તત્સુસ સ્વ પદાસ્પદમ્ ॥

ભાવાર્થ—જે સુખની સાથે દુઃખ જાગેતું નથી જેના અંતે
ન હોય નથી. જે કંઈ આમ થઈ શકે છે તે સુખ

મળે છે. રક્ષાકામી યજ્ઞતે' સ્વર્ગ પ્રાપ્તનારો યજ્ઞમાં હામ કરે છે. આમાં ક્રિયાખંડ ત્રણ પૂજનીજ પ્રુખ્યતા છે.

આ દર્શન સાખ્યની જેમ કોઈ પુરુષ-વિગેધને ઇશ્વર માનવું નથી. વેદનેજ નિત્ય તથા ચોક્કસ (સત્ય) માને છે. વેદ નિશ્ચય વાક્ય છે એવો સ્વીકાર કરવું નથી જગતનો કોઈ બનાવવાવાળો તથા રક્ષા કરવાવાળો છે એમ માનવું નથી તેમના મનમાં જીવ પોતાના કર્મોત્તર ફળ ભોગવે છે તેમાં ઇશ્વરનો કોઈ સંપર્ક થાને અબધ નથી. યજુ-યાગાદિ ધર્મજ સર્વ કર છે કેટલાકના મનમાં પશુપ્રાણિ કરવો પશુઓને યજ્ઞમાં હોમવા એવો મત આ દર્શનનો છે તે અશ્વમેધ અન્નમેધ યજ્ઞ વિગેરેથી સ્વર્ગફળ મળે છે એમ મતાવે છે. હાલમાં કોઈ સમયમાં એવા યજ્ઞોને બહુ નવાર હોતો.

શ્રી મહાવીર ભગવાન તથા ગૌતમ બુદ્ધના સમયમાં આ યજ્ઞોના પ્રચારને આ મહાન આત્માઓએ પોતાના ઉપદેશથી બધા કરાવેા. જો ગૃહસ્થ લોક મનના આસળાન માટે પૂજા પાઠ હામિમાં અન્ન વિગેરે યાગ્ય પદાર્થથી હામ કરે તથા શુદ્ધાત્મા ઉપર લક્ષ્ય દઈને ક્રિયા કરે તો જીવ પ્રુખ્ય બાધોને સ્વર્ગમાં જાય છે એવો મત જૈન દર્શનનો પણ છે પરંતુ સ્વર્ગ જન્મ-ક મેળવવું તે અતિમ ધ્યેય નથી અતિમ ધ્યેય તો મુક્તિ છે.

(૬) ઉત્તર મીમાંસા-વેદાન્ત દર્શન—

વેદાન્ત દર્શનના પ્રવર્તક મહર્ષિ બ્રાહ્મણ્ય યજ્ઞ ગયા છે. મતસૂત્રમાં આનું વર્ણન છે. આના ચાર પ્રુખ્ય ભેદ છે—

૧ અદ્વૈત ૨ શુદ્ધાદ્વૈત, ૩ વિશિષ્ટાદ્વૈત ૪ દ્વૈત

(૬-૧) અદ્વૈત દર્શન—અદ્વૈત દર્શનના પ્રધાન આચાર્ય શ્રી રામાય યજ્ઞ ગયા છે.

આ દર્શન કેવળ અલ્પને જ નહીં માન છે પણ સિવાય
માફીતુ બધું મિથ્યા છે, જીવને અક્ષયી અનગ માનતા નથી

“ત્રીવો બ્રહ્મૈવ નાપર, નિત્ય શુદ્ધસુદ્ધસુક્તસત્યસ્વભાવ
પ્રત્યક્ ચૈતન્યમેક આત્મતત્ત્વમ્” (વેદાંતમાર)

ભાવાથ—જીવ અલ્પ જ છે ખીજે નથી નિત્ય શુદ્ધ શુદ્ધ
મુક્ત સત્ય સ્વભાવી વીતરાગ ચેતન્યરૂપ જ આત્મ તત્ત્વ છે

મોહધરી જ્ઞાયા માયા, તસ્યા નિર્માણશક્તિવત્ ।

નિગ્રતે મોહશક્તિશ્ચ ય જીર મોહયત્પસો ॥

મોહાદનીશતા પ્રાપ્ય, મમ્નો ગૃપિ શોચતિ ॥ (પદ્મદશો)

ભાવાથ—મોહધરીની જે માયા છે તેમા નિર્વાણ દેવાની-
પામવાની શક્તિ છે તે જીવને મોહિત કરી દે છે મોહથી જીવ
ધર્મગતિને બૂલીને સગીરમા મગ્ન થઈને પરનાવો ક્યા કરે છે

અનાદિમાયયા સુષો યદા જીર પ્રગુષ્પતે ।

અનમનિન્દ્રમસ્વપ્નમઘૈત્ત્વ બુધ્યતે તદા ॥

(માહુક્યસારિકા ૧-૧૬)

ભાવાથ—અનાદિ માયાના કારણથી સુષો રહેનો જીવ ન્યારે
જાગે છે ત્યારે તે જાગે છે કે તે સ્વપ્ન-પોતે જ જન્મ રહિત,
નિદ્રા રહિત એક અતૈત અલ્પ, પરંતુ છે માયાને પણ આ દર્શન
અલ્પની એક શક્તિ માને છે કહ્યું છે કે—

શક્તિ મનોરમેદાત્”

માયા તથા અલ્પ અલિન્ન યાને એક છે જુદા નથી કારણકે
માયા અલ્પની જ શક્તિ છે

અમથી જગત જુદા જુદા રૂપે દેખાય છે સ સાર ધ્રુવ માત્ર
છે કેવળ એક સત્ત્વ જ અલ્પ છે

જૈન દર્શન દેત સિદ્ધાંત છે તે આ અદૈત માથે મગતું નથી
શુદ્ધ અલ્પમાથી માયા કેવી રીતે બને છે તથા તે કેમ માયા સાથે
અળી જઈને જીવ બને છે, તથા કેમ મ સારમાં કલ્પ-દૃષ્ટિ બોગવે
છે અલ્પ સ સારરૂપ યતુ તે પશુ શુદ્ધ સત્ત્વને માટે શોભારૂપ
નથી-એવી શક્યો એક જૈન દર્શનને માનવાવાળાના ચિત્તમાં
પેદા થાય છે

જેમ પહેલા મીનાના અધ્યાવમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જ્ઞે
સ્વાનુભવના સમયની અપેક્ષાએ અદૈતભાવ ગણવા યાને માનવામાં
આવે તો જૈન દર્શન સાથે અદૈત મળે છે પરંતુ સર્વ પદાર્થોની
અપેક્ષાએ નથી મગતું કારણ કે જૈન દર્શન જ દ્રવ્યો માને છે
જીવોને જુદી જુદી સત્તાવાળા તરીકે અનેક માને છે પરમાણુઓને
અનેક ભેદરૂપ માને છે

(૬-૨) વિશિષ્ટા કૈત—આ વિશિષ્ટા કૈતના નધાન આચાર્ય
શમાનુજાચાર્ય ચર્ચા ગયા છે-આ દર્શનમાં અલ્પ સ્વરૂપ માન્યું છે

વાસુદેવ પર બ્રહ્મ, કલ્યાણગુણસયુત ।

સુવનાનામુપાદાન, કર્તા જીવ નિયામક ॥

ભાવાર્થ—કલ્યાણ ગુણથી યુક્ત વાસુદેવ જ પરબ્રહ્મ છે તે જ
સર્વ સુવનોમાં ઉપાદાન કર્તા છે તથા જીવોના નિયામક છે

તેનાથી સૃષ્ટિ, સ્થિતિ તથા પ્રલય થાય છે આ દર્શનના
મતમાં જ્ઞે કે ધર્મર, જીવ તથા જડ ધર્મરને આધીન છે ધર્મર જ

બોક્તા તથા બોધ્ય (૯૫ તથા ૧૪૬) બન્નેમાં અનર્થાભી રૂપે પ્રિયજ્ઞમાન રહે ॥

તદતત્ કાર્યાવસ્યસ્ય ચ, કારણાસ્યસ્ય ચ ચિદચિત્ ।

વસ્તુનઃ મકલસ્ય સ્થૂલસ્ય, ઘક્ષ્મસ્ય ચ પરમદ્વંશરીરત્વમ્ ॥

(૨૧-૧૫) માખ્ય ।

ભાવાર્થ—કાર્યાવધાયન કારણાવસ્થાપન ચિત્ત અચિત્ત સ્થૂલ સૂક્ષ્મ, બધી વસ્તુઓ પરમજ્ઞના શરીર છે આ જીવ પરમાત્માને ભક્તિથી તથા પોતાની જાનને ધૃત્વરાપણ કરી દેવાથી મુક્ત થઈ જાય છે મુક્ત થતા પરમદ્વંશ માળી જતો નથી જો કે તેના શુદ્ધ જ્ઞાના જેવા ધર્મ જાય છે લખ્યુ છે —

एव गुणा ममाना, सुमुक्तानामीश्वरस्य च सर्वकर्तृत्व-
मेवर्कं देवे विधिष्यते-जगद् व्यापारवर्जनम् । (છત્ર ૪૪ ૧૭)।

ભાવાર્થ—મુક્ત પુરુષોના બધા શુદ્ધ ઈશ્વરના શુદ્ધ સમાન બની જાય છે પરંતુ સર્વનો કર્તાપણાનો શુદ્ધ ધૃત્વરાજ રહે છે આ વિશેષતા છે મુક્તાત્માઓનો સબધ જગતના વ્યાપાર સાથે રહેતો નથી

નોટ—જૈન દર્શન એવી શકા કરે છે કે શુદ્ધ જ્ઞાન જડ તથા અશુદ્ધ જીવોનો ઉપાદાન કર્તા થી રીતે થશે તથા નિર્વિંકાર મહામા કર્તાપણાનો જાવ પણ થી રીતે થશે વિદ્વાનોને માટે આ વિચારવા યોગ્ય છે

(૧-૨) શુદ્ધાદિત—આ દર્શનના પ્રધાન આચાર્યશ્રી વલ્લભાચાર્ય યદ ગયા છે આ દર્શનમાં જ્ઞાનનું સ્વરૂપ આધારદિત માન્યુ છે

“માયાસમ્યન્વરહિત, શુદ્ધમિત્યુચ્યતે યુષ ।

કાર્યકારણરૂપં દિ, શુદ્ધમદ્દ ન માયિકમ્ ॥”

ભાવાર્થ—માયાના સબધથી રહિત શુદ્ધ ચાતા ગ્રહ કહેવાય છે તે શુદ્ધ મદ્દ કાર્ય કારણરૂપ છે પરંતુ માયા સહિત નથી આ દર્શન દર્શ્ય જગતને જાણતું કાર્ય માનીને તેને પણ શુદ્ધ, બ્રહ્મજ માને છે આ જગત ધ્રુવરની લીના છે એવાને તે મદ્દનો અર્થ માને છે જેમ સોનાની રજ હોય તેમ જીવ નિત્ય છે અને અણરૂપ મદ્દનો અર્થ છે બધા દર્શ્ય તથા અવ્યય જગતને શુદ્ધ મદ્દ સમજીને ભક્તિ દ્વારા આત્મ સમર્પણ કરવાથી જીવની મુક્તિ થઈ જાય છે

(૧-૪) દેત—આ દેત દર્શનના પ્રધાન આચાર્ય માધ્વાચાર્ય છે

સ્વતત્રમસ્વતત્ર ચ, દ્વિવિધ તત્ત્વમિપ્યતે ।

સ્વતત્રો મગયાનનિષ્ણુર્નિર્દોષોઽણેપસદ્ગુણ ॥

ભાવાર્થ—એ તત્ત્વોમાંથી સ્વતત્ર તત્ત્વ જમવાન વિષ્ણુ દોષ રહિત તથા સવગુણ સદિત છે

આ સ્વતત્ર તત્ત્વમાં બિન્ન અનેક જીવ છે તથા જડ છે જગતમાં જીવ જડ તથા વિષ્ણુ તથા પદાર્થોને આ સત્ય માને છે

નોટ—હિંદુ ધર્મ શ્રીમાતા પુસ્તકના આધારથી હિંદુ ધર્મના ૭ મુખ્ય દર્શનોની કંઈક કંઈક વાચકોના યાનમાં ચાને જાણવામાં આવે તે હેતુથી બતાવી છે

હિંદુ દર્શનના ઉપર જણાવ્યા મુજબ—૧ ન્યાય ૨ વૈશેષિક

૪ સાખ્ય ૪ પાગ, ૫ પૂર્વ મોક્ષાશા અને ૬ ઉત્તર મોક્ષાશા એમ ૭ દર્શનોનાં નામે તેના વિખાઓ છે

ચિંપ—૧૧ દર્શનોની ૬૬૬ દર્શકન સંખ્યા વિશેષ તેા તેમના પુરતો વાચવાથી જણાશે. એ તેા જનાવો ૩ ચિંપાનોની પણ શર્ષ દિનું જ ન હે

ચિંપાઓકી

૫૨—૧૧ મનને દિનું જતમાં માનવના આગા ૬ પરતુ ૭ દર્શનોનાં નામે તે જાનો નથી કારણ આનો એવા જત ૩ એક મૂળ જડ પદાર્થ છે તેમાંથી ઉત્પત્તિ કરતા કરતા જન થાય છે આ જન ઉત્પત્તિ કરતાં કરતાં મનુષ્ય થાય જ અનુભવ પ્રાપ્ત થઈ પછી તે મુખ્ય થઈ જાય

જુઓ પુસ્તક—*Five Principles of Hindu Cosmology* અંગ્રેજીનો ભાષા—એ પદો મોટા જડ પદાર્થનો માર્ગ છે તે પદોજ ઉખ્ય છે અને તેનો કોઈય મારગનો વ્યાસ છે અને તે એક મેધ સમૂહ (વૈદ્યાનો જાણે) જેવો સન્નિઓનો સમૂહ છે તે મૂળના મૂળના બીજો સમૂહ થઈ જઈ પછી તે રૂપનો ાઈ જતી જાય છે પછી તેમથી દારૂગ્રાહન વાયુ તાડુ તથા બીજા પદાર્થો બની જાય છે પછી તેમાંના જેવાક એકાક કતા થતા પ્રથમ જનન સન્નિ પેદા થઈ જાય છે તેને કારોડકમ કહે છે તેમાંથી વનસ્પતિગ્રાય બને છે પછી તેની ઉત્પત્તિ થતા થતા તે રચુ તથા પછી તે મનુષ્ય બને છે

આત્મા મનુષ્યની દશામાંથી પડે વા વનસ્પતિની અવસ્થાથી કદી પડી પડતો નથી આ એક વિશિષ્ટવાદનો સિદ્ધાંત છે જડમાંથી નેનન બની જાય છે આ વાત ઉપર જોખાવેલા જુ

દર્શનોમા નથી આ એક જુદી જ વાત છે જૈન દર્શન સાથે તો તે નિલકુલ મળતી આવતી નથી જડથી જડ બની શકે એતન નદિ તથા જીવોની હિતતિ નથા અવનતિ બનેનો સભવ છે પણ પશુ માનવ ઘર્ષ શકે છે તથા માનવ યાને મનુષ્ય પણ અશુભ ભાવોથી પાપ બાધોને પણ યષ્ટ શકે છે

શિષ્ય—આર્થ સમાજનો ધણો પ્રચાર છે તેમાં અને જૈનધર્મ વચ્ચે શું અંતર છે ?

આર્થ સમાજ

ગુરુ આ દર્શન ધણા ન મે નૈયાયિકા સાથે મળતુ આવે છે આ ધર્મને જમનનો કર્તા તથા સુખ દુઃખનુ ફળ આપનાર માને છે મુક્તિ મળેની છતાં જીવ જીવ પણ (થોડું બધુવાવાળો) રહે છે તે પરમાત્મા સમાન બનતો નથી

સત્યાય પ્રકાશ સમુદ્ભાવ હ મા નીચે લમેલા વાક્યથી તેમનો મન તમે સમજી જશો તે પરમાત્મા જીવ તથા પ્રકૃતિ રહેને અનાદિ માને છે

“મુક્તિમેં જીવ વિદ્યમાન રહતા હૈ । જો બ્રહ્મ સર્વત્ર પૂર્ણ હૈ ઉમીમેં મુક્ત જીવ વિના રુકાવટકે વિજ્ઞાન આનન્દપૂર્વક સ્વત્ર વિચરતા હૈ ।”
(૨૫૨ પૃષ્ઠ)

અર્થ—મુક્તિમાં જીવ વિદ્યમાન (હાવર્ત) રહે ॥ જે બ્રહ્મ સર્વ સ પૂર્ણ છે તેમાં મુક્ત જીવ રુકાવટ વગર વિજ્ઞાન રૂપી આનંદ પૂર્વક સ્વત્ર વિચરે ॥

“જીવ મુક્તિ પાવર પુનઃ સસારમેં આતા હૈ ।” (૨૫૪ પૃષ્ઠ)

અર્થ—જીવ મુક્તિ પામ્યા પછી ફરીથી સસારમાં આવે ॥

“પરમાત્મા હમેં સુક્તિમેં આનન્દ સુગાઠર ફિર પૃથ્વીર માતા પિતાકે દર્શન કરાતા હૈ ।” (૨૫૫ પૃષ્ઠ)

અર્થ—પરમાત્મા અમને સુક્તિમાં આનન્દ જાગવાવાળે પછી પૃથ્વી ઉપર માતાપિતાના દર્શન કરાવે છે.

“મહાકલ્પકે પીઠે ફિર સમારમેં આતા હૈ । લીલકી સામર્થ્ય પરિમિત હૈ । જોર અનન્ત સુખ નહોં મોગ સદ્ગતે ।” (૨૫૬ પૃષ્ઠ)

અર્થ—મહાકલ્પની પછી સમારમાં આવે છે એવું સામર્થ્ય ધારે શક્તિ પરિમિત (મર્યાદિત) છે એ અનન્ત સુખ ભોગવાળે શકે નથી.

‘જોર અવગણ હૈ’ અર્થ—એ અવગણ છે.

“પરમેશ્વરે આધારસ સુક્તિકે આનન્દમાં લીલાત્મા મોક્ષા હૈ । સુક્તિમેં આત્મા નિર્મલ હોનેમે પૂર્ણ જ્ઞાતી હોરુર ઉમ્મહો સર્વ સન્નિહિત પદાર્થોક્ષા જ્ઞાન ચયાગત્ હોતા હૈ ।” (૨૬૭ પૃષ્ઠ)

અર્થ—પરમેશ્વરના આધારથી આત્મા સુક્તિના આનન્દને ભોજના ધારે ભોગવનાર છે. સુક્તિમાં આત્મા નિર્મળ દેવાથી પૂર્ણ જ્ઞાતી બનવાથી તેને સર્વ નજીકના પદાર્થોનું વધાવત્ (જેમ દેવ તેમ તેમનું) જ્ઞાન થાય છે.

નોટ—જીન દર્શનની માન્યતા છે કે એ સ્વભાવથી (નિષ્પૃષ્ઠ) પરમાત્મા બની જાય છે. મુક્ત થવા પછી કારણ વિના અમુક્કાળની શકે નથી.

ઈમાઈ મત (ખ્રીસ્તી ધર્મ)

શિશ્ય—એ તો બતાવો કે ઈસાઈ મત (ખ્રીસ્તી ધર્મ) સાથે
પશુ જૈન દર્શનની કંઈ વાતો મળતી આવે છે ?

ગુરુજી—ઈમાઈ મતની ન્યુ ટેસ્ટામેન્ટને મહે વાચ્યુ ■ જોને
સને ૧૬૧૬ મા પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તેના ધણા વાક્યોથી એ મિદ્ધ
ચાય છે કે આ દેવ પોતે પરમાત્માના સમિત ધરાવે છે તથા
તે પોતે પોતાના પુરુષાર્થથી પૂર્ણ પરમાત્મા બની શકે છે આ
વાન જૈન મિદ્ધાત સાથે મળતી આવે છે આ વાત સ્પષ્ટ કરવા
વાળા બાઈબલમાં જે ઈસાઈ સાધુએ નાં વાક્યો છે તે નીચે
આપવામાં આવે છે—

(૧) મેં ટ મેધ્યુ અખ્યાય સાતમામાં કહે છે—

અંગ્રેજીનો ભાવાર્થ—ધન્ય કરો અને પ્રાપ્ત કરશો શોધો
અને તમને મળી જશે ખટખટાઓ અને તમારા માટે દરવાજો
ઉઘડી જશે ઠાગજો જે ધન્ય રાખે છે તે મેળવી શકે છે જે
શોધે છે તે સર્વ શકે છે જે બારણા ઠોકરો તેને માટે બારણા
ઉઘડી જશે આનો ભાવાર્થ એ છે કે મુક્તિ તમારી જ પાસે છે
જે શોધે છે તે મેળવે છે અને અખ્યાય ૧૬ માં કહે છે—

વળી જુઓ, એક માણસ આવ્યો અને તેને કહેવા
સાચો. અવિનાશી દેવને પ્રાપ્ત કરવા માટે હું શું કરું ?
ત્યારે જે કંઈ ઈસાએ કહ્યું હતું તે તેણે કહ્યું (૧) દ્વિસા ન
કરો (૨) વ્યભિચાર ન કરો (૩) ચોરી ન કરો (૪) જીંડી
સાક્ષી ન પુરો (૫) પોતાના માતાપિતાનું સન્માન કરો (૬)
પોતાના પડોશીને પોતાના તરાબર સમગ્ર યાને ગણી તેની સાથે
પ્યાર અને હેત કરો તેણે કહ્યું હતું કે જો તમે પૂર્ણ ધવાની
ધન્ય રાખતા હો તો જાઓ, જે કંઈ તમારી પાસે છે તેને વેચી

નાખો ગરીબને આપી દો તમને મુક્તિમાં લકાર મળશે આજે
અને મારી સાથે ચાલો

(૨) સેન્ટ માર્કે કહ્યું છે—(અધ્યાય ૧૦)

અગ્રેજીનો ભાવાર્થ—અવિનાશી જીવનને માટે હું શું કરું ?
ત્યારે ઇસાએ કહ્યું કે તું મને શા માટે ઉત્તમ કહે છે ? પરમાત્મા
સિવાય કોઈ દેવ નથી તું આજ્ઞાઓને જાણેજ છે કે વ્યભિચાર
ના કરો હિંસા ના કરો ચોરી ના કરો

(૩) સેન્ટ લ્યુકે કહ્યું છે—

ખ્યાલ રાખો કે જે નકાશ તમારી અર છે તેમા અધકાર
આવવા ના પામે, (અઘાન થવા દેશા નહી), ખાવા પીવાની
ચિંતા ના કરો મનમાં કોઈ શકા રાખશો નહિ પરંતુ તમે
પરમાત્માના રાજ્યની યાત્રા પ્રાતિક સ્વતંત્રતાની શોધ કરો બાકીની
વસ્તુઓ આપોઆપ મળી જશે તે એમ નહિ કહે કે અહિ
જુઓ કે હા જુઓ કારણ કે જુઓ પરમાત્માનું રાજ્ય તમારી
અદર જ છે

અગ્રેજીનો ભાવાર્થ—જે કોઈ તેનો (પરમાત્મ સ્વરૂપ
આત્માનો) વિશ્વાસ કરે છે તેનો નાશ થઈ નહિ, પરંતુ અવિ
નાશી જીવન પ્રાપ્ત કરશે જે કોઈ પેલા જીવને (ઓત્માનદ રૂપી
જીવને) પીગે જે હું તેને આપીશ તે હમેશને માટે તરસથી મુક્ત
થઈ જશે પરંતુ માર્ક આપેલું જીવ તેની અદર નિત્ય જીવનને
માટે એક જીવનું ઝંઘુ બની જશે (હમેશા જ આનંદનો સાલ
મેળવશે) પરમાત્મા તથા આત્મા એક સમાન છે જે તે પરમા
ત્માની સક્રિય કરે તે પોતાના આત્મામા તથા સત્યમા લક્ષિત કરે

ઈસાઈ મત (ખ્રીસ્તી ધર્મ)

શિષ્ય—એ તો જતાવો કે ઇસાઈ મત (ખ્રીસ્તી ધર્મ) સાથે પણ જૈન દર્શનની કંઈ વાતો મળતી આવે છે ?

શુરજી—ઇસાઈ મતની ન્યુ ટેસ્ટામેન્ટને રહે વાંચ્યું ■ જોને સને ૧૯૧૬ માં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તેનાં ૨૫૫ વાક્યોથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આ જીવ પોતે પરમાત્માપણાની શક્તિ ધરાવે છે તથા તે પોતે પોતાના પુરુષાર્થથી પૂર્ણ પરમાત્મા બની શકે છે આ વાત જૈન સિદ્ધાંત સાથે મળતી આવે છે આ વાત સુચિત કરવા પાળા બાઈબલમાં જે ઇસાઈ સાધુઓનાં વાક્યો છે તે નીચે આપવામાં આવે છે—

(૧) સેંટ ગ્રેગ્યુ અખ્યાય સાતમામાં કહે છે—

અંગ્રેજીનો ઉપનામ—ઇચ્છા કરો અને પ્રાપ્ત કરતા મોંઘા અને તમને મળી જશે ખટખટાએ અને તમારા માટે દરવાજો ઉઘડી જશે કામજો જે ઇચ્છા રાખે છે તે મળવી શકે છે જે શોધે છે તે લઈ શકે છે જે બારણા ઠોકશે તેને માટે બારણા ઉઘડી જશે આનો લાવાય એ છે કે શક્તિ તમારી જ પાસે છે જે શોધે છે તે મેળવે છે અને અખ્યાય ૧૬ માં માં કહે છે—

પણી જુઓ, એક માણસ બાંધે અને તેને કહેવા લાગ્યો અવિનાશી જીવન પ્રાપ્ત કરવા માટે હું શું કરું ? ત્યારે જે કંઈ ઇમાએ કશું હતું તે તેણે કહ્યું (૧) દિસા ન કરો (૨) વ્યભિચાર ન કરો (૩) ચોરી ન કરો (૪) જુડી સાદી ન પુરો (૫) પોતાના માતાપિતાનું સન્માન કરો (૬) પોતાના પડોશીને પોતાના જરાજર સમગ્ર વાને અપ્પી તેની સાથે પ્યાર અને હેત કરો તેણે કહ્યું હતું કે જે તમે પશ્ચં યવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો જાઓ, જે કંઈ તમારી પાસે છે તેને વેચી

ઈર્ષાઈ મત (ખ્રીર્મી ધર્મ)

[શ્રાવ્ય—એ તો જતાવો કે ઇસાઈ મત (ખ્રીસ્તી ધર્મ) સાથે પણ જૈન દર્શનની કંઈ વાતો મળતી આવે છે ?

ગુરુ—ઇસાઈ મતની ન્યુ ટેસ્ટામેન્ટને રહે વાચ્યુ છે જેને સને ૧૯૧૬ માં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તેનાં ધણાં વાક્યોથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આ ઇ.વ. પોતે પરમાત્માપણાની રક્તિ ધરાવે છે તથા તે પોતે પોતાના પુરવાર્યથી પૂર્ણ પરમાત્મા બની શકે છે આ વાત જૈન સિદ્ધાંત સાથે મળતી આવે છે આ વાત સુચિત કરવા વાળા બાઈબલમાં જે ઇસાઈ સાધુઓનાં વાક્યો છે તે નીચે આપવામાં આવે છે—

(૧) સેંટ મેટ્યુ અધ્યાય સાતમામાં કહે છે—

અગ્રેજનો ભા-સાર્થ—ઇચ્છા કરો અને પ્રાપ્ત કરશો શોધો અને તમને મળી જશે ખટખટાઓ અને તમારા માટે દરવાજો ઉઘડી જશે ઠારણી જે ઇચ્છા રાખે છે તે મેળવી શકે છે જે શોધે છે તે લાઈ શકે છે જે બારણા ઠોકરો તેને માટે -બારણા ઉઘડી જશે બાનો ભાવાર્થ એ છે કે સુક્તિ તમારી જ પાસે છે જે શોધે છે તે મેળવે છે અને અધ્યાય ૧૬ માં માં કહે છે—

વળી શુઓ, એક માણસ આવ્યો અને તેને કહેવા લાગ્યો અવિનાશી ઇવન પ્રાપ્ત કરવા માટે હું શું કરું ? ત્યારે જે કંઈ ઇસાએ કહ્યું હતું તે તેણે કહ્યું (૧) દિસા ન કરો (૨) વ્યભિચાર ન કરો (૩) ચોરી ન કરો (૪) શુઠી સાક્ષી ન પુરો (૫) પોતાના માતાપિતાનું મ માન કરો (૬) પોતાના પડોશીને પોતાના નરાગર સમગ્ર યાને ગણી તેના સાથે પ્યાર અને હેત કરો તેણે કહ્યું હતું કે જો તમે પૂર્ણ થવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો જાઓ, જે કંઈ તમારી પાસે છે તેને વેચી

નાખો ગરીબને આપી દો તમને મુક્તિમાં લાગાર મળશે આવશે અને મારી સાથે આવશે

(૨) સે ૮ માં કહ્યું છે—(અધ્યાય ૧૦)

અગ્રેષ્ઠનો જ્ઞાનાર્થ—અવિનાશી જીવનને માટે હું શું કરું ? ત્યારે ધસાએ કહ્યું કે તુ મને શા માટે ઉત્તમ કહે છે ? પરમાત્મા સિવાય કોઈ એક નથી તુ આશાએને જાણેજ ■ કે વ્યસિચાર ના કરે દિસા ના કરે યોગી ના કરે

(૩) સે ૮ મ્હુકે કહ્યું છે—

ખ્યાલ રાખો કે જે યકાલ તમારી અદર છે તેમા અધકાર આવવા ના પામે, (અચાન થવા દેશો નહી), ખાવા પીવાની ચિતા ના કરે મનમાં કોઈ સદા રાખશે નહિ પરતુ તમે પરમાત્માના સંન્યની યાતો યાનિક સ્વત ત્તાની શોધ કરે, બાકીની વસ્તુઓ આપેઆપ મળી જશે તે એક નહિ કહે કે અદિ જુઓ કે સર્વ જુઓ કારણ કે જુઓ પરમાત્માનુ સંન્ય તમારી અદર જ છે

અગ્રેષ્ઠનો જ્ઞાનાર્થ—જે કોઈ તેનો (પરમાત્મ સ્વરૂપ આત્માનો) વિશ્વાસ કરે છે તેનો નાશ થને નહિ, પરતુ અવિનાશી જીવન પ્રાપ્ત કરશે જે કોઈ પેલા જગને (આત્માનંદ રૂપી જળને) પીશે જે હું તેને આપીશ તે તમેજને માટે તગ્સધી મુક્ત થઈ જશે પરતુ માઈ આપેલું જળ તેની અદર નિત્ય જીવનને માટે એક જળનુ ઝણુ બની જશે (દમેશા જ આનંદનો લાભ મેળવશે) પરમાત્મા તથા આત્મા એક સમાન છે જે તે પરમાત્માની સદિત કહે તે પોતાના આત્મામાં તથા સત્વમા સ્થિત કહે

કામ કરે છે તે પરમાત્માના રાજ્યને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી કારણકે દરેક મનુષ્યને પોતાનો જાર પોતે સદેવો પડશે

શિષ્ય—આ વાતોથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આત્મ ધ્યાનજ મોક્ષનો ઉપાય છે અને અહિંસાજ ધર્મ ૯ આ વાત જૈન સિદ્ધાંતમાં ખતાવી છે તો ખ્રિસ્તીઓનું ધ્યાન આ તત્ત્વ ઉપર કેમ નથી ?

ગુરુજી—જે યાત્રી દરો તેનું ધ્યાન હોત શકે છે પરંતુ આત્મ વિસ્તારથી કથન નથી જૈન સિદ્ધાંત આ વાત વિસ્તારથી ખતાવે છે જૈન સિદ્ધાંત જાણવાથી આ જાતમસના વાકયાનો યથાર્થ અર્થ સમજાઈ આવશે

શિષ્ય—અહિંસા તથા માસાહારના સાગ સળ ધર્મમાં બાઈબલના કંઈક વાક્ય ખતાવે

ગુરુજી—સાલગો-મેટ મેથ્યુ કહે છે—આથી ખ્રીસ્તની પાસેથી તમે તમારી સાથે જેવા વર્તવિતી મજા ગણના દો તેનો વર્તવ તમારે તેમની સાથે રાખવો જોઈએ આ મહાન પુરોનો નિયમ છે

રોમન્સ કહે છે—માસને માટે પરમાત્માના કામનો ખિગાડ ન કરશો ખરી રીતે જાણી વસ્તુઓ પવિત્ર છે પોતાને હાનિ કરી જે જોજન કરે છે તે પાપ છે એ ઉત્તમ છે ઈમાસ ન ખાઓ મદિરા ન પીઓ એવી કોઈ ચીજ ન ખાઓ કે જેથી તારો જાઈ ૬ ખી કે નિર્જા થાય

દેવગ્યુ કહે છે—જકરા કે વાજરડાના રક્ત (વોહી) થી નહિ પરંતુ પોનાનાજ પરિધમથી તે પવિત્ર ધ્યાનમાં ગયા છે પવિત્ર શ્રુતિને તેણે પ્રાપ્ત કરી લીધી છે, કારણકે જાળદ કે જકરાનું વોહી પાપોને ઘાઈ શકે એવો શક્ત નથી

જે નહિ થયે જાય તેવા આદાર માટે પરિશ્રમ માને મહેનત ન કરે. પરંતુ એવા આદાર (આત્માનંદ) ને માટે મહેનત કરે કે નિત્ય જીવનમાં ટકી રહે તમે જ્યારે સત્યને ઓળખીશો ત્યારે સત્ય તમને સ્વાધીન કરી દેશે કે જે અને મારો પિતા પરમાત્મા એક સમાન હોયે છતાંયે તેને મુ—હું જ માગું છું, સત્ય છું હવે છું શું તને વિશ્વાસ નથી કે હું શદ્દા રાખુ છું અને પરમાત્મા પિતા મારામા છે.

કારનિયમ સ કહે છે—

શું તમે જાણતા નથી કે તમે જ પરમાત્માનું મંદિર છો ? પરમાત્મા રૂપી આત્મા તમારામાં છે જો કેઈ આદર્શી આ પરમાત્માના મંદિર અપવિત્ર કરશે તો પરમાત્મા તેનો નાશ કરી નાખશે અર્થાત્ તે અપવિત્ર થઈ જશે કારણ કે પરમાત્માનું મંદિર પવિત્ર હોય છે અને તમે જ તે મંદિર છો.

અતિમ શત્રુ મોત છે કે જોનો નાશ કરવો જોઈએ એ બાઈઓ ! હું તમને કહું છું—માસ તથા ભોલો પરમાત્માના રાખમાં લઈ જતા નથી વાસ્તવમાં અમે સદા સુખ રહીશું નહિ પણ બદલાઈ જઈશું કારનિયમ-સ કહે છે—પરમાત્મા તે જ એ આત્મા છે કે જ્યાં પરમાત્મા રૂપ આત્મા છે, તે જ આધીનતા છે પરંતુ આપણે જ્યાં જ્યારે ખુલ્લા મુખમાં દર્પણની મારફતે પરમાત્માના અર્થના શબ્દ માર્યા કરીએ છીએ ત્યારે તે જ રૂપમાં બદલાઈ જઈએ છીએ પરમાત્મામયી આત્મા દ્વારા જ્યોતિષી જ્યોતિરૂપ થઈ જઈએ છીએ પૂર્ણ થઈએ છીએ સુખી થઈએ એકાગ્ર થઈએ, શાંતિમાં રહો તો પ્રેમ તથા શાંતિમયી પરમાત્મા નમાગી સાથે રહેશે.

ગેસિય ■ કહે ■ — કયાં દિસા, મહાપાન વિગેરે જે એવું

કામ કરે છે તે પરમાત્માના રાજ્યને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી કારણકે દરેક મનુષ્યને પોતાનો ભાર પોતે સહવે પડશે

શિષ્ય—આ વાતોથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આત્મ ધ્યાનજ મોક્ષનો ઉપાય છે અને અહિંસાજ ધર્મ છે આ વાત જન સિદ્ધાંતમાં ખતાવી છે તો હિંસાજોનું ધ્યાન આ તત્ત્વ ઉપર કેમ નથી ?

ગુરુ—જે શાંતી દરી તેનું ધ્યાન દોષ સહે છે પરંતુ આનું વિસ્તારથી કથન નથી જૈન સિદ્ધાંત આ વાત વિસ્તારથી ખતાવે છે જૈન મિદ્ધાંત જન્યવાથી આ બાધમણના વાક્યાનો યથાય અર્થ સમજમાં આવશે

શિષ્ય—અહિંસા તથા માસાહારના સામ સખ ધર્મા બાઈખલના કષ્ટક વાચ્ય ખતાવે

ગુરુ—સાબગા-મંટ મેશ્યુ કહે છે—આથી બીજાની પાસેથી તમે તમારી સાથે જેવા વર્તવની ઇચ્છા રાખતા હો તેનો વર્તવ તમારે તેમની સાથે રાખવો જોઈએ આ મદ્ધાન પુરોનો નિયમ છે

ગ્રામ-સ કહે છે—માસને માટે પરમાત્માના કામનો ખિગાડ ન કરશો ખરી રીતે જધી વસ્તુઓ પવિત્ર છે પોતાને હાનિ કરી જે ભોજન કરે છે તે પાપ છે એ હિતમ છે કનિ માસ ન ખાઓ મદિરા ન પીઓ એવી કોઈ ચીજ ન ખાઓ કે જેથી તારા ભાઈ કુખી કે નિર્ગળ થાય

દેવરયુ કહે છે—ખકરા કે વાછરડાના રક્ત (તોહી) થી નહિ પરંતુ પોતાનાજ પરિશ્રમથી તે પવિત્ર ગ્યાનમાં ગયા છે પવિત્ર મુક્તિને તેજે પ્રાપ્ત કરી લીધી છે કારણકે જળદ કે ખકરાનું લોહી પાપોને ઘોષ શકે એવા સભવ નથી

જેમ કહે છે—તેણે જેમ વ્યભિચાર ન કરે એમ કહ્યું છે તેવી રીતે દિસા ન કરે તેનું પણ કહ્યું છે જે કેઈ વ્યભિચાર ન કરે પરંતુ દિસા કરે તે પણ નિયમનો ખડન કરવાવાળો છે જેવી રીતે આત્મા વિના શરીર યુક્ત છે તેવી રીતે ચારિત્ર વગરની શ્રદ્ધા યુક્ત છે

શિષ્ય—ગુરુજી તો તો ઇસાઈ દુનિયામાં જૈન ધર્મનો ફેલાવો કરવામાં આવે એ જરૂરી છે કર્તાવાદ બાબતમાં દર્શાવ

ગુરુજી—કર્તાવાદ તો બહુ થોડો વાક્યોમાં છે મુખ્યપણે તથા બાધબલની મુખ્ય નાત તો એ છે કે શુદ્ધાત્માના ધ્યાનથી પોતાની જાતને શુદ્ધ કરો, તથા અદિસાને પાળો કેફને કદ આપીને મોજન-પાન નો કરો માસ ના ખાઓ વાસ્તવમાં જૈન ધર્મના શિક્ષણના પ્રચારની ધણી જરૂર છે

પારસી ધર્મ

શિષ્ય—પારસીઓના ધર્મ પુસ્તકોમાં પણ શું કંઈ સામ્યતા છે ?

ગુરુજી—મહે આ પુસ્તક અંગ્રેજીમાં જોયું છે

ખીજી એ વાત સિદ્ધ છે કે હરેક મનુષ્યે સુખ, શાંતિ તથા ત્યાગને માટે પોતાના આત્મામાં સ્થિર થવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ તથા પ્રેમમયી જીવન વિનાવવું જોઈએ

અંગ્રેજીનો ભાવાર્થ—હે પરમાત્મા ! મારી અતઃમ વિવેકબુદ્ધિ અને એ સત્ય જતાવ કે જે મારી રક્ષા માટે તથા શાંતિના લાભ માટે સર્વ મિદ્ધાતોમાં હિતય સિદ્ધાંત હોય તેનાથી હું આત્માને ધણે સ્વાનુભવ ■ તેને ગ્રાપ્ત કરીશ વિવેક બુદ્ધિના પ્રતાપથી અમને ત્યાગલાવ શાંતિ તથા હિત્યતર આત્માનો ભાવ ખેદ કરે હવે

અમે શાંતિથી તમારી અગ્નિને (આત્મ ધ્યાનથી આગને) પૂજીશું
આ અગ્નિ જ્યોતિર્મય છે પરમ જ્યોતિર્મય છે પરમ પવિત્ર છે
બલિષ્ઠ છે, સદાય આનંદમય છે અને આશ્વર્થકારક લાભકારક છે

હે પરમાત્મા ! જીવનના પૂર્ણ સિદ્ધાંતના ચિન્હને મને બતાવ
કે જેથી હું તારા ભજન કરતો કરતો રવાનુભવને પ્રાપ્ત કરી શકું

ભાવાર્થ—અધા પાઠોમાથી ઉત્તમ ઉપદેશ હવે મારે શિખવે।
જોઈએ આજ સુપ્ત જ્ઞાન છે પવિત્ર, જ્ઞાનમય તથા લાભદાયક
મેળવવાને માટે એ શિખવે છે કે વિવેકથી જ હરેક તારા સમાન
મન જાય છે હે પરમાત્મા

શિષ્ય—અહિ પણ સુખ શાંતિનો માર્ગ જ્ઞાનુભવની જાનના
જ છે કૃપા કરીને એ બતાવે કે અહિંસા તથા માસાદારના
ત્યાગ માટે પણ કંઈ વાક્યો પારસીઓના ધર્મ પુસ્તકમાં છે ?

ગુરુ—સાબરો કંઈક વાક્ય બતાવું હું —

ભાવાર્થ—એ રીતે કોઈ કોઈ પણ પશુને મારશે (વધ કરશે)
તેનો પરમાત્મા સ્વીકાર નહિ કરે પેગંબર ઐરકદરમદે કહ્યું છે કે—
હે પવિત્ર માનવ ! પરમાત્માની એવી આજ્ઞા છે કે પૃથ્વીનું સુખ
લાંબી મેલ તથા માસથી પવિત્ર રાખવું

અમરદાદ પેગંબર વતરપતિ માટે કહે છે કે તેનો નકામો નાશ
ન કરવો જોઈએ કે નકામું ખસેડવું જોઈએ નહિ

શિષ્ય—પારસી ધર્મમાં પણ અહિંસા તથા માસાદારના વિશે
ધના સિદ્ધાંત જણી ધણો હર્ષ થયો હવે આપ એ બતાવે કે
મુસલમાનોના કુશનમાં જૈન ધર્મને મળતી શી શી વાતો છે ?

મુસ્લીમ ધર્મ.

ગુરુ—એ રાનનુ અગ્રેજી બાપાતર વાચ્યુ છે

ભાનાથ—જો તમે ભલાઈ કરો તો તે તમારા પોતાના માટે જ કરશે. જો શુરાઈ કરશે તો તમારા પોતાના માટે જ કરશે. આ કુતાબ અક્ષાણુઓ માટે એ સચન કરે છે કે જો એ લાડુ કામ કરશે તો તેના માટે મોટું ઝનામ મળશે પણ જો ભાવિ જીવનનો વિશ્વાસ નહિ કરે તેને દુખપૂર્ણ શિક્ષા મળશે ભક્તિ પ્રાર્થના કરો ત્યારે કહો કે સત્ય આવશે અસત્યનો નાશ થઈ ગયો છે

ભાવાથ—એ મારા પુત્ર! પ્રાર્થના વાચ્યા કરો ભલાં કામ કરો શુરા કામથી દૂર રહો. જે દયા થાય તેમા સતોષ માનો આજ નિયમિત કર્તવ્ય છે માનવો ઉપર ધમ હી મુખથી ન જુઓ, ન તો પૃથ્વી ઉપર જીવ્યું મહો રાખીને આવો, કારણકે પરમાત્મા ધમ હી આદમી સાથે પ્યાર કરતા નથી જે કાંઈ પોતાને પવિત્ર રાખશે તે પોતાને જ પવિત્ર કરશે પરમાત્માની પાસે આખરે બધાને એક જ મવુ પડશે વારતવર્મા જે પરમાત્માનુ પુરતક વાચ્યો, પ્રાર્થના કરશે તથા જે કંઈ અમે તેને આપ્યું છે તેમાથી સર્વ સાધારણને તથા ગ્રામી રીતે દાન કરશે તેને એવો સોદો મળશે કે કદી નાશ નહિ પામે પરમાત્મા સર્વ વાતોનો જાણકાર છે

જે પરમાત્મામા પરમ ભક્તિયુક્ત છે જે સેવા ધર્મ પાળે છે જે સ્તુતિ કરે છે ઉપવાસ કરે છે, ઝુકે છે વાને તમન કરે છે તથા સ્વયં-પોતે દડવત્ પ્રણામ કરે છે જે કંઈ ન્યાયી છે તે ન્યાયના માર્ગે ઉપર ચાને છે, શુરાઈ જો નિબેધ કરે છે તે પરમાત્માની મર્યાદામા રહે છે ધમ્માનદારોને આપો સારી રીતે

બર આપવી જોઈએ

શિષ્ય—આમથી જો કે શુ આત્મધ્યાનનો પાઠ પ્રકાશમાન થતો નથી તોપણ ભક્તિ માર્ગની તથા દુઃખ કામ કરવાની પ્રેરણા મળે છે તથા જીવન અમરપત્રને પ્રગટ થાય છે એવું પણ જાણી શકાય છે તેનાથી જીવન પવિત્ર તથા અમર બની જશે હીં, એ તો બનાવો કે અદિસા તથા ખાનપાન સનથી સા વાક્ય છ?

ગુરુ—સબળો કહક વાક્યા બનાવુ છુ

ભાવાર્થ—દરેની સાથે સ્થિરતાથી વાત કરો દરેક ઉપર દયા કરો

ભાવાર્થ—માથુમે પોતાના મોજન ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ અને બહુ પાણી વરસાવ્યું અનાજ, અગુર (દાણ), ઔષધિયા અમ વિગેરે ઉગ્યાંથી તેની ચારે બાજુ રહેતો ફાળો તથા વનરપતિઓથી ભરપૂર બાગ બનાવરાયા તે તમારા માટે તથા તમારા પશુઓ માટે

અગ્રેજનો ભાવાર્થ—અને નાશીવાંની સાથે પાણી વરસાવ્યું છે કે નેથી બાગ ફાળ, અમની ફસલ થાય માને અન્ન પાકે તથા લીના લાગા ખજૂરના ઝાડ ખજૂરોથી ભરેલા રહે આ બધું માનવના પોષણને માટે

તેજે પૃથ્વીને માલીયા જેવું બિલાવ્યું છે તમારા માટે માર્ગના ચિહ્ન બનાવ્યા છે પાણી વરસાવ્યું છે કે નેથી જન જાતની વનરપતિ પેલા થાય તમે જાઓ અને તમારાં પશુઓને ખવરાવો

ભાવાર્થ—જે સારા પદાર્થ દોય તેને ખાઓ અને જે કંઈ સારા કામ દોય તે કરો

લાવાચ—જેનો વધ કબ્બાની મહે મના કરી છે તેને મારશે નહિ સિવાય કે કોઈ ન્યાય યુક્ત કામને માટે

લાવાચ—કોઈપણ પ્રકારે જલિદાન આપેલા જિંદાનુ માસ પરમાત્માને પહોંચવું નહીં પરંતુ જે કંઈ ધર્મ પાળતા હો તે ત્યાં પહોંચે છે

શિષ્ય—આમા તો કળ રિગેરે ખાવાની આગામી કરેલી છે, તે પ્રમાણે માનવોએ ચાલવું જોઈએ

ગુરુ—રીક છે, જગતનો માણસ કોઈ કારણથી પોતાની જેવી આત્મ યાને ટેવ પાડી દે છે તે પ્રમાણે તે ચાલે છે માનવોનો યાને મનુષ્યોનો મોસાક આજકાલ સાક વિગેરેનો છે હમણા મહે તમારા હિતને માટે કંઈક ધર્મનું વિવેચન કર્યું છે, તેના ઉપર હમેશા મનન કરો અને આ ઉપદેશ લાભકારી જણાય તો ખીજને પણ તેનો લાભ આપો

તા ૧૫-૬-૬૫

